

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ

Магістерська робота

ОСОБЛИВОСТІ ДУШПАСТИРСЬКОГО СЛУЖІННЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В УМОВАХ II СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ЛІКВІДАЦІЇ УГКЦ В ГАЛИЧИНІ В 1939-1949 РР. (НА ПРИКЛАДІ СЛУГИ БОЖОГО БЛАЖЕНОГО СВЯЩЕННОМУЧЕНИКА ОТЦЯ РОМАНА ЛІСКА)

Студент 6-го курсу: Маркіян Лучків

Науковий керівник: о. Тарас Бублик

кандидат історичних наук

Рецензент: Олег Беген

кандидат історичних наук

Львів 2022

Лучків М.З. Особливості душпастирського служіння греко-католицького духовенства в умовах II Світової війни та ліквідації УГКЦ в Галичині 1939-1949рр. (на прикладі слуги Божого блаженного священномученика отця Романа Лиска): Магістерська робота: (041 «Богослов'я») / М.З. Лучків / Український католицький університет. Інститут історії Церкви; Наук. кер: к.і.н Бублик Т.Т. – Львів: УКУ, 2021. – 117 с.

Анотація. У цій роботі досліджено життя та душпастирське служіння блаженного священномученика УГКЦ – о. Романа Лиска. Проаналізувавши життя о. Романа, прослідковано реакцію греко-католицького духовенства на ліквідацію УГКЦ органами держбезпеки СРСР. Перед священниками постало складне рішення – возз'єднатися з РПЦ чи відмовитися. Отець Лиско належав до тієї частини духовенства, котре відмовилося і намагалося продовжити душпастирську діяльність в умовах репресій та заборон. Проаналізовано, що на його рішення мали вплив релігійне та патріотичне виховання в родинному колі та формування під час навчання у гімназії та Богословській академії. Наслідком його відмови возз'єднатися з РПЦ став арешт та мученицька смерть у тюрмі. У 2001 році під час візиту св. Івана Павла II в Україну о. Роман Лиско був проголошений блаженным священномучеником.

Ключові слова: о. Роман Лиско, блаженний священномученик, УГКЦ, органи держбезпеки СРСР, возз'єднання, РПЦ, «Ініціативна група», Львівський псевдособор 1946 року, стеження, переслідування, допити.

Abstract. This work examines the life and pastoral ministry of the Blessed Martyr of the UGCC - Fr. Roman Lysko. After analyzing the life of Fr. Roman, the reaction of the Greek Catholic clergy to the liquidation of the UGCC by the state security bodies of the USSR is traced. The priests faced a difficult decision - to reunite with the ROC or to refuse. Father Lysko belonged to the part of the clergy that refused and tried to continue his pastoral activity in the conditions of repressions and prohibitions. It is analyzed that his decision was influenced by religious and patriotic

upbringing in the family circle and formation during his studies at the gymnasium and the Theological Academy. His refusal to reunite with the ROC resulted in his arrest and martyrdom in prison. In 2001, during the visit of St. John Paul II to Ukraine.

Keywords: fr. Roman Lysko, blessed Martyr, UGCC, USSR state security bodies, reunification, ROC, Initiative Group, Lviv Pseudo-Council of 1946, surveillance, persecution, interrogation.

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

АІЩ – Архів Інституту Історії Церкви

арк. – Аркуш

ГДА СБУ – Галузевий Державний Архів Служби Безпеки України

ГКБА – Греко-Католицька Богословська Академія

ГКЦ – Греко-Католицька Церква

див. – дивись

еп. – єпископ

ЗУНР – Західноукраїнська Народна Республіка

Іерм. – Ієромонах

ім. – Імені

КГБ – (рос.) Комитет Государственной Безопасности

КДБ – Комітет Державної Безпеки

м. – Місто

МДБ – Міністерство Державної Безпеки

митр. – Митрополит

НКВД – (рос.) Народный комиссариат внутренних дел

НКВС - Народний Комісаріат Внутрішніх Справ

НКДБ - Народний Комісаріат Державної Безпеки

о. – Отець

о. д-р – отець-доктор

оп. – Опис

ОУН – Організація Українських Націоналістів

п. – Пані

Проф. – Професор

Р. – Року

р.н. – Рік народження

РКЦ – Римо-Католицька Церква

РНК – Рада Народних Комісарів

РПЦ – Російська Православна Церква

рр. – Роки

с. – Село

СБУ – Служба Безпеки України

св. - Святий

спр. – Справа

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

т. – Том

т. зв. – Так зване

УГКЦ – Українська Греко - Католицька Церква

УМДБ -Управління Міністерства Державної Безпеки

УМХ – Українська Молодь Христові

УНР -Українська Національна Рада

УПА – Українська Повстанська Армія

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ф. – фонд

ЦДІАЛ – Центральний Державний Історичний Архів Львова

ЧНІ – Чин Найсвятішого Ізбавителя

ЧСВВ – Чин Святого Василя Великого.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I	12
ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В УМОВАХ ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ ТА ПОВОЄННОЇ РАДЯНІЗАЦІЇ ГАЛИЧИНИ	12
1.1. Радянська окупація та її вплив на становище греко-католицького духовенства (1939-1949)рр.	12
1.2. Антиуніатська політика радянських спецслужб: ліквідація ГКЦ	19
1.3. ФАКТОР «ПРИСТОСУВАННЯ» ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ СВЯЩЕННИКІВ В РАДЯНСЬКІЙ ТОТАЛІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ	26
РОЗДІЛ II	30
РАННІ РОКИ ЖИТТЯ: ДИТИНСТВО, ПОКЛИКАННЯ, ОДРУЖЕННЯ ТА ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ ОТЦЯ РОМАНА ЛІСКА	30
2.1. Родинне походження та юнацькі роки	30
2.2. Покликання та навчання Романа Ліска у Греко-Католицькій Богословській Академії	40
2.3. Зрілий шлях отця Романа Ліска: одруження, вчителювання та прийняття священничих свячень	44
РОЗДІЛ III	50
ДУШПАСТИРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯЩЕННОМУЧЕНИКА ОТЦЯ РОМАНА ЛІСКА В УМОВАХ ЛІКВІДАЦІЇ УГКЦ	50
3.1. Душпастирське служіння в Колтові	50
3.2. Підпільне служіння в селі Белзець	57
3.3. О. Роман Ліско – підпільний душпастир на Городоччині: таємне служіння та переслідування.....	63
3.4. О. Роман Ліско – жертва радянських каральних органів: арешт та смерть	66
3.5 Доля сім'ї о. Романа Ліска	71
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	82
ДОДАТКИ	93
ІЛЮСТРАЦІЇ	106

ВСТУП

Духовенство Української Греко-Католицької Церкви завжди були духовними провідниками та постійною підтримкою народу. Особа священика і його служіння протягом століть і до сьогодні творить вагомий внесок у формування свідомості та збагачення духовності українців на Галичині. Однак Церква та духовенство переживало не лише періоди зросту, але також періоди страждань і мучеництва. Радянський режим розгорнув цілу антирелігійну кампанію з метою знищення УГКЦ. Однак комуністи не змогли зламати єпископів, священиків та вірних, які прагнули залишатися греко-католиками, відданими своїй Церкві та Богу. Березневі події 1946 року знаменувались ліквідацією УГКЦ, а це означало, що від того моменту будь-яка публічна душпастирська діяльність греко-католицьких священиків вважалась незаконною, а ті священики, котрі відкрито демонстрували відмову «возз'єднання», ставали об'єктами репресивних заходів органів держбезпеки. Постійна загроза та небезпека з боку сталінського уряду змушувало греко-католицьке духовенство пристосовуватися до нової дійсності та душпастирювати в умовах репресій і переслідувань

Актуальність цієї теми полягає в тому, що, досліджуючи пастирське служіння греко-католицького духовенства на прикладі о. Романа Лиска, ми можемо показати проблематику «опору» та «пристосування» священиків на тлі репресивної політики радянського режиму та ліквідації УГКЦ. Священик Роман Лиско представляє ту частину духовенства, яка добровільно і остаточно вирішила відмовитись прийняти «московське православ'я», і він продовжив свою душпастирську працю нелегально в селах Городоччини. Доля о. Лиска – це доля багатьох душпастирів, які відмовились від «возз'єднання» і врешті-решт були арештовані та суджені. Проте, вони не відмовилися від служіння навіть в умовах переслідувань та підпільного існування, тим самим творячи структури Катакомбної Церкви.

Метою праці є комплексний критичний аналіз душпастирського служіння греко-католицького духовенства, на прикладі о. Романа Лиска, в умовах Другої світової війни (1939-1949)рр. та ліквідації УГКЦ.

Для досягнення сформульованої мети передбачається виконання таких **завдань**:

1. Охарактеризувати становище Греко-Католицької Церкви в умовах Другої світової війни та перших років установлення радянської влади в Галичині;
2. Представити обставини виховання, навчання священника Лиска та початок священничого служіння;
3. Проаналізувати особисте ставлення о. Романа Лиска до «возз'єднавчого» процесу та ліквідації УГКЦ;
4. Дослідити особливості таємного душпастирського служіння священника на теренах Городоччини;
5. Описати обставини арешту та слідчого процесу над священником;
6. Висвітлити долю сім'ї о. Лиска після його ув'язнення;
7. Узагальнити душпастирське служіння о. Романа Лиска в умовах ліквідації УГКЦ.

Об'єктом дослідження у цій праці є постать блаженного священномученика о. Романа Лиска.

Предметом дослідження є життя і душпастирська праця о. Романа Лиска.

Хронологічні рамки дослідження: період 1939 – 1949 рр.

Нижня межа дослідження: 1939 рік – початок Другої світової війни та захоплення більшовиками західних областей України.

Верхня межа: 1949 рік, що відповідає останньому року життя блаженного священномученика Романа Лиска.

Автор змушений вийти за межі хронологічних рамок при описі родини о. Лиска, його виховання та навчання, а також при аналізі долі сім'ї священника після його арешту та смерті.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Галичини.

Для досягнення поставлених завдань використано такі **методи дослідження**:

- за допомогою **біографічного методу** висвітлюються основні біографічні відомості з життя та душпастирської діяльності о. Романа Лиска;
- **хронологічно-описовий метод** розкриває особливості ув'язнення і судового процесу над о. Романом Лиском;
- завдяки **комплексному методу** досліджується пастирське служіння о. Лиска в контексті репресивної політики радянської влади та ліквідації УГКЦ;
- з використанням **описового методу** представлені умови, у яких відбувалося підпільне служіння священника, а також деталі арешту та смерті;
- **методом аналізу** аналізується душпастирську діяльність Романа Лиска;
- завдяки **методу інтерв'ю** у даній роботі вдасться дізнатися інформацію про відносини о. Романа з парафіянами, членами родини, спогади свідків про нього та його діяльність.

Методологічною основою магістерської праці є принципи об'єктивності та історизму. За допомогою цих принципів вдалось висвітлити життя, навчання, і душпастирське служіння блаженного священномученика Романа Лиска в часи періоду ліквідації УГКЦ.

Для написання праці використовувалися неопубліковані та опубліковані джерела. Неопублікованими джерелами є «Кримінальна справа на Лиска Романа Володимировича», яка заведена радянськими органами безпеки на греко-католицького священника Романа Лиска. Ця архівна кримінальна справа знаходиться в *Галузевому державному архіві Служби Безпеки України у м. Києві*, а її оцифровані копії були надані досліднику на опрацювання працівниками архіву. Таким чином, кримінальна справа допомогла детально висвітлити події арешту, слідчого процесу над ув'язненим, а також детальний опис смерті священника. Важливими матеріалами для висвітлення родинного походження Романа, а також навчання і виховання, стали *особові справи о. Володимира Лиска*

і о. Романа Лиска, які зберігаються у Центральному Державному Історичному Архіві м. Львова. Не менш важливими джерелами є інтерв'ю Архіву Інституту історії Церкви, зокрема дружини о. Романа Неоніли, з яких можна довідатися про їхнє сімейне життя, переслідування священика в умовах ліквідації УГКЦ, а також про життя сім'ї після смерті о. Лиска. Ще одним важливим джерелом стали спогади парафіян сіл Гончарівка, Колтів, Братковичі та Дроздовичі, де проходило душпастирство священика. Інтерв'ю є унікальні тим, що описують особливості душпастирської праці отця, попри переслідування і тиск місцевих органів КДБ.

Важливими джерелами стали низка студентських літургійних статей Романа Лиска, які він писав у часі свого навчання у Греко-Католицькій Богословській Академії у Львові: *«Слава Пресвятій Богородиці у наших богослужіннях»*, які опубліковані в журналі *«Нива»* за 1936-1938рр.

Серед важливих монографій для дослідження є книга Юрія-Михайла Цегельського *«Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову»*, яка розповідає про походження священичих родів Лисків та Гуньовських, з яких походили батьки Романа та Неоніли. Важливим виданням став збірник документів за редакцією Володимира Сергійчука *«Ліквідація УГКЦ (1939-1946). Документи радянських органів державної безпеки»*, що містить архівні матеріали ліквідації УГКЦ в період 1944-1946 рр., які відображають політичні репресії радянської влади супроти УГКЦ з метою її ліквідації та «возз'єднання» з РПЦ. Для дослідження важливою стала монографія дослідника Богдана Боцюрківа *«Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)»*, в якій детально описано встановлення радянської влади на території Західної України, а також висвітлено репресивну політику сталінського режиму щодо УГКЦ.

Серед переліку статей, які були використані в дослідженні слід згадати наукові статті працівників Інституту історії Церкви УКУ, опубліковані у збірнику *«Ковчег»*. Зокрема, статті о. Тараса Бублика *«Становище греко-католицького духовенства Львівської Архиепархії під час першої більшовицької*

окупації (1939-1941)рр..», Романа Скакуна «*Сторож братові своєму: агентура органів безпеки СРСР у середовищі греко-католицького духовенства в 1939-1941 роках*», Світлани Гуркіної «*Образ сили духу: греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії після Другої світової війни і проблема персоніфікації релігійних переконань та ідентичності*», «*Возз'єднання по-сталінськи*»: греко-католицьке духовенство перед викликом державного насилля. За допомогою цих наукових напрацювань представлено історичний контекст, у якому служив о. Лиско. На основі статей Катерини Будз «*Обрядова ідентичність підпільних греко-католиків (1946-1989рр.)*», «*“Возз'єднання” чи “Невозз'єднання”: Греко-Католицьке Духовенство в умовах ліквідації Церкви (1945–1946)*» представлено умови підпільного служіння греко-католицького духовенства в умовах ліквідації УГКЦ, їхню поведінку та репресивні впливи на рішення «возз'єднання» або «невозз'єднання» з РПЦ.

Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, списку умовних позначень і скорочень, трьох розділів, висновків, списку джерел і літератури, додатків та ілюстрацій.

У **першому розділі** описано події, що відбувались в період служіння о. Романа Лиска. Зокрема встановлення радянської влади на території Галичини і становище греко-католицького духовенства у часи більшовицької окупації. Описано політику радянського уряду в умовах ліквідації УГКЦ і подальше пристосування греко-католицького духовенства до служіння у напівлегальних умовах.

У **другому розділі** зосереджено увагу на родинному походженні Романа Лиска, представлені його дитячі і юнацькі роки, зародження покликання до священства. Описано навчання Романа у Греко-Католицькій Богословській Академії, його священниче рукоположення та подальша діяльність до офіційного призначення на уряд.

У **третьому розділі** представлено душпастирську діяльність о. Романа у селах Колтів і Гончарівка (Золочівського району), його відмову підписати «возз'єднання» з РПЦ, перехід до нелегального служіння в селах Братковичі і

Дроздовичі біля Городка. У розділі описано арешт, слідство, мученицьку смерть у тюрмі та долю сім'ї о. Лиска.

РОЗДІЛ I

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В УМОВАХ ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ ТА ПОВОЄННОЇ РАДЯНІЗАЦІЇ ГАЛИЧИНИ

1.1. РАДЯНСЬКА ОКУПАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТАНОВИЩЕ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА (1939-1949) РР.

Прихід радянської влади на території Галичини знаменувався жорсткою політикою терору і репресій до Церкви та греко-католицького духовенства. Каральні дії з боку радянського уряду були спрямовані на те, щоб виконати план ліквідації Української Греко-Католицької Церкви (далі УГКЦ), і тим самим здійснити «добровільний» перехід українського греко-католицького духовенства в лоно Російської Православної Церкви (далі РПЦ) шляхом її возз'єднання на львівському «соборі» у березні 1946 року. Душпастирське служіння в умовах ліквідації УГКЦ стало черговим викликом для греко-католицького духовенства, оскільки душпастирство передбачало фактори «пристосування» до нових умов.

Вересень 1939 року знаменувався радянською окупацією земель Західної України. Події розгортались навколо підписання таємного пакту Молотова, який був укладений у Москві 23 серпня 1939 року між двома сторонами: міністром закордонних справ Німеччини Йоахімом Ріббентропом та головою Ради народних комісарів (далі РНК) закордонних справ Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі СРСР) В'ячеславом Молотовим¹. На час приходу радянських військ на території західноукраїнських земель структури Греко-Католицької Церкви (далі ГКЦ) складались із Львівської архієпархії, Станіславівської та Перемиської єпархій². Станом на 22 вересня 1939 року червоноармійці вступили на землі Львова³. Згідно з таємним договором, більшовицька влада загарбала землі Галичини і Волині, а також разом з тим

¹ Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)*, Львів 2005, 27.

² Гриньох І. *Знищення Української Католицької Церкви російсько-більшовицьким режимом*, 7.

³ Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)*, 28.

Львівську архієпархію і Станіславівську єпархію та частину Перемиської єпархії⁴. Предстоятелем Галицької митрополії та водночас Львівської архієпархії був митрополит (далі митр.) Андрей Шептицький (1901-1944 рр.)⁵, а єпископом-помічником був Микита Будка (1877-1949 рр.) Станіславівську єпархію очолював владика Григорій Хомишин (1897-1945 рр.), разом із єпископом-помічником кир Іваном Лятишевським, а ординарієм Перемиської єпархії був Йосафат Коциловський (1867-1947 рр.) разом із владикою Григорієм Лакотою⁶. Налічувалось 2120 греко-католицьких парафій, 2030 священників та 3,1 мільйони вірних⁷. Також у Львові, Перемишлі та Станіславові функціонували духовні семінарії, в яких навчались понад 450 кандидатів до священства. Межі, які були проведені між німецькими і радянськими територіями, проходили через річку Сян, тому значна частина українського народу, їхні духовні святині, священники, автоматично були передані під владу нацистської Німеччини у т. зв. Галицьке генерал-губернаторство⁸. Таким чином церковна влада та духовенство ГКЦ в Галичині залишилось для свого народу важливою інституцією, надією і рушієм боротьби за своє існування проти комуністичної ідеології. Ієрархія на чолі з митр. Шептицьким, як духовним провідником народу, зуміла організуватись і зміцнити віру людей. В той же час радянська окупаційна влада почала застосувати відкриті насильницькі дії щодо ГКЦ. Передбачаючи такий розвиток подій митр. Шептицький вже у грудні 1939 року пише листа до Апостольського Престолу, в якому чітко вказує, що «[...] всі розпорядження, що приходять від «советської» влади, є цілеспрямованими тільки на те, щоб на упокорити, пригнобити та знищити»⁹. Ситуація була складною, радянська влада закривала монастирі, церковні школи та сиротинці. Справи починали доходити до того, що у простих селян влада ліквідувала усе майно, статки, і не було

⁴Гриньох І. *Знищення Української Католицької Церкви російсько-більшовицьким режимом*. Мюнхен 1970, 7.

⁵Бублик Т. *Становище греко-католицького духовенства Львівської Архієпархії під час першої більшовицької окупації (1939-1941)* // *Ковчег* 8 (2018), 58.

⁶Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)*, 27.

⁷Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)*, 28.

⁸Там само, 28.

⁹Пекар А. *Ісповідники віри нашої сучасності*, Львів 2001, 21.

жодної юридичної чи адміністративної установи, яка б могла стати на оборону тих селян. Люди між собою перешіптувались, що всюди панує безправ'я, число арештів з кожним днем все більше і більше зростає: «[...] на кожному кроці видно большевицьку злобу, ненависть до релігії і священників»¹⁰. З моменту встановлення радянської влади на теренах Галичини більшовицький уряд лише набирав інтенсивності щодо наступу на структури Церкви в західноукраїнських землях.

До духовенства радянський уряд відносився зневажливо, зокрема у сфері громадянських прав, які за думкою комуністичної влади їм взагалі не мали б надаватись. Митрополит Андрей Шептицький відчуваючи постійний тиск з боку радянської влади, не залишав своє духовенство і Церкву, тому 1939 року видає свій пастирський лист *«До духовенства»*, який публікує у *«Львівських єпархіяльних відомостях»*. У листі владика закликає духовенство триматись подалі від політики, зберігати спокій, а також дає певні практичні поради служіння священникам у нелегкий для Церкви час:

[...] Будемо повинуватися владі, слухати законів, оскільки вони не противні Божому закону; не будемо мішатись до політики і світських справ, не перестанемо жертвенно працювати для Христової справи в нашому народі. Перший найважливіший наш обов'язок: учити молодь катехизму. Будемо говорити катехитичні проповіді кожної неділі і свята, заохочувати людей до щоденних спільних молитов на-голос, після кожної відправи в церкві будемо на-голос відчитувати щоденні християнські молитви з уступом катехизму. Кожен душпастир навчить кількох розумних і побожних господарів, як треба христити дітей, щоб на випадок браку священника, самі вміли правильно охрестити з води народжену дитину¹¹ (Див. Додаток №1).

Після цього першими кроками радянської влади щодо ГКЦ стало закриття духовних семінарій і релігійних видавництв¹², а також одержавлення релігійних видавництв, таких як видання львівської митрополичої консисторії *«Львівські архиєпархіяльні відомості»*, а також знищення із книгарень та бібліотек

¹⁰Пекар А. *Ісповідники віри нашої сучасности*, 22.

¹¹Львівські архиєпархіяльні відомості Річник ЛІІ вересень-жовтень 1939 Ч. ІХ-Х. м. 0 ч. 1 // *«До духовенства»* [PDF]. Видання греко-католицької Митрополичої Консисторії. Львів 1939, 205.

¹²Вонайлович В. – Кочан Н. *Релігійний чинник етнополітичних процесів у Галичині: повоєнна радянська доба і сучасність*. Київ 2018, 12.

релігійної літератури¹³. Згідно даних *Шематизму клиру Львівської архієпархії*, який був виданий у 1938 році в архієпархії, «[...] було 1016 світських священників та 61 ієромонах, які обслуговували 1267 парафій, об'єднаних у 54 деканати»¹⁴. На основі цих документальних свідчень дізнаємось, що духовенство Львівської архієпархії провадило значну культурно-просвітницьку і духовну роботу, яка проводилась у школах та гімназіях¹⁵. Однією із провідних газет, яка представляла антирелігійну позицію радянської влади була щоденна газета «*Комуніст*» (Див. Додаток №2)¹⁶. Окрім того, безбожницьку кампанію активно проводила «*Спілка воєвничих безбожників*», яка зосередила свою роботу на шкільництві задля атеїстичної пропаганди серед молоді¹⁷. На тлі заборон та репресій, митр. Андрей відкрито виступає на захист духовенства і висловлює свої невдоволення щодо втручання влади у церковні канонічні справи. Однак Шептицький не закликає до бунту та відкритих демонстрацій, але наголошує на невтомній тихій праці духовенства для народу і для Христа¹⁸.

Однією із основних проблем для митр. Шептицького постало питання правонаступництва і тим самим збереження тяглости ієрархії Церкви. Митрополит Шептицький звернувся до о. Йосипа Сліпого, щоб той взяв на себе відповідальність про правонаступництво його служіння:

[...] Коли я заявив, що то велика відповідальність брати на себе такий обов'язок, то почув відповідь, що ще більша відповідальність не взяти його під цю пору. А я йому на це: "Я ж нічого не зможу зробити в таких умовах. – "Що зможете, то зробіть, - настоював митрополит. "Коли бажаєте прийняти свячення? – спитав на закінчення"¹⁹.

Митрополит звернувся до папи з проханням про призначення о. Ректора на свого наступника²⁰. І вже 25 листопада 1939 року Пій XII призначив о. Йосипа Сліпого

¹³Дорошенко В. *Книжки на паливо // Західня Україна під більшовиками*. Нью-Йорк 1958, 238.

¹⁴*Шематизм духовенства Львівської архієпархії 1938*. [PDF]. Львів 1938, 96-97.

¹⁵Бублик Т. *Становище Греко-Католицького Духовенства Львівської Архієпархії під час першої більшовицької окупації (1939-1941)*, 59.

¹⁶Степанчук Ю. *Періодичні видання як джерело у дослідженні громадсько-політичного життя УСРР у 20-х – початку 30-х рр. XX ст. // Серія: Історія 6 (2003)*, 278.

¹⁷Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)*, 45.

¹⁸Вонайлович В. *Йосиф Сліпий Отець та ісповідник Української мученицької Церкви*, Рим 1992, 22.

¹⁹Дацько І.- Горяча М. (ред.). *Сліпий Йосиф. Спомини*. Львів-Рим 2017, 136.

²⁰Кащак І. *Виховання Українського Греко-Католицького Священника (1882-1946)*, Львів 2007, 120.

титулярним єпископом Серрейським²¹ і коад'ютором Львівської архієпархії²². Отець Йосиф попросив про свячення 22 грудня, оскільки його мати мала велике набожество до Богородиці і на цей празник мати о. Сліпого завжди замовляла Літургію. Тому 22 грудня 1939 року в празник Непорочного Зачаття, в молитовниці митрополита Шептицького в соборі Юра у Львові, відбулась таємна єпископська хіротонія з правом наступництва о. Йосифа Сліпого. Святителями були владика Шептицький, єп. Микита Будка і Миколай Чарнецький. Після свячень, єпископ Сліпий продовжив свою працю біля владики Шептицького, оскільки стан його здоров'я різко погіршувався, тому Сліпий часто почав заступати Шептицького у духовно-пастирських справах²³.

З вересня 1939 року релігійне життя на Галичині у умовах сталінської репресивної політики завмерло, оскільки структури Церкви стали одним із основних об'єктів розробки органів держбезпеки²⁴. Радянське керівництво добре розуміло наскільки впливовою є «ставка» на внутрішню агентурну роботу, оскільки вона була ключовим і дієвим інструментом каральної системи²⁵. Тактика вербування була добровільна і вимушена: з одного боку агентура орієнтувалась на світську інтелігенцію, яка була присутня у колах вищих ієрархів УГКЦ, а з іншого на церковну прислугу, що обслуговувала галицьких ієрархів²⁶. Тому вже з перших місяців органи Народного Комісаріату Внутрішніх Справ (далі НКВС) розпочали свою роботу щодо збору інформації вищого духовенства. 2 грудня 1939 року була розроблена і заведена агентурна справа «Ходячі»²⁷, в яку потрапили ієрархи УГКЦ як об'єкти стеження радянської агентури. У цій справі фігурували митр. Андрей Шептицький, єпископи Іван Бучко, Микита Будка та

²¹Кoad'ютор – єпископ з правом наступництва. *Кодекс Канонів Східних Церков*, Арт. III: Єпископи коад'ютори і Єпископи помічники, Рим 1993, к. 212 § 2.

²²Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)*, 34.

²³ Дацько І.- Горяча М.(ред.). *Сліпий Йосиф. Спомини*, 137; Хома І. *Йосиф Сліпий Отець та ісповідник Української мученицької Церкви*, Рим 1992, 22.

²⁴Скакун Р. «Сторож братові своєму»: *Агентура органів безпеки СРСР у середовищі Греко-католицького духовенства в 1939-1941 роках* // *Ковчег* 8 (2018), 74.

²⁵Скакун Р. «Сторож братові своєму»: *Агентура органів безпеки СРСР у середовищі Греко-католицького духовенства в 1939-1941 роках*, 72.

²⁶Там само, 135.

²⁷Там само, 78.

ректор семінарії о. Йосиф Сліпий, а також священики, що входили в число митрополичої капітули²⁸. Найбільше радянські спецслужби були зацікавлені в особі митр. Шептицького, тому органи НКВС проводили збір агентів, які були тісно пов'язані з митрополитом Шептицьким та його близьким оточенням²⁹. Станом на лютий 1941 року, НКВС Львівської області по роботі над «церковниками» налічував 364 особи, серед яких було 132 агенти, 222 інформатори та 10 резидентів³⁰. Назагал, радянські спецоргани володіли достатньою інформацією про церковну ієрархію ГКЦ, внутрішні проблеми та конфлікти. Після цього радянська агентура мала достатньо багато інформації щодо священників, вищої церковної ієрархії ГКЦ, їхні внутрішні церковно-релігійні проблеми. Важливу функцію у боротьбі з ГКЦ за планом НКВС мала відіграти РПЦ, що повинна була проводити серед уніатського духовенства різноманітні агітаційні заходи з метою переходу греко-католиків на російське православ'я³¹.

У період першої радянської окупації 1939-1941рр., 95 священиків залишили Львівську архієпархію і виїхали поза її межі. З приводу цього виникла гостра потреба душпастирської опіки вірних у громадах³². Окрім адміністративних заходів, таких як ліквідація інституцій та організацій, націоналізація церковних земель і будівель, позбавлення духовенства джерел існування, вигнання ченців і черниць з монастирів, запровадження високих податків³³, також застосовувались фізичні репресії супроти духовенства ГКЦ. Радянські органи найперше звертали увагу на непокірних і непоступливих

²⁸Сергійчук В. *Ліквідація УГКЦ (1939-1946). Документи радянських органів державної безпеки Т.1*, Київ 2006, 67-68.

²⁹Бублик Т. *Становище греко-католицького духовенства Львівської Архієпархії під час першої більшовицької окупації (1939-1941)*, 66.

³⁰Скакун Р. «*Сторож братові своєму*»: агентура органів безпеки СРСР у середовищі греко-католицького духовенства в 1939-1941 роках, 168.

³¹Сергійчук В. *Ліквідація УГКЦ (1939-1946). Документи радянських органів державної безпеки Т.1*, 101.

³²Бублик Т. *Становище греко-католицького духовенства Львівської Архієпархії під час першої більшовицької окупації (1939-1941)*, 63; Гуркіна С. *Образ сили духу: греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії після Другої світової війни і проблема персоналізації релігійних переконань та ідентичності* // *Україна модерна*. Львів 2007, 9.

³³Довбня О. *Релігійний аспект політичних репресій проти населення Західної України (1939-1989) у сучасному вітчизняному історіографічному дискурсі* // *Історія релігій в Україні* 30 (2020) 19.

священників, тому вже на період з 1939-1941 рр. серед жертв режиму було 74 греко-католицьких священники, яким приписували антирадянську агітацію, приналежність до ворожих партій, а також близькі відносини із польською поліцією³⁴. У цей час священники терпіли жорстокі допити, тортури під час слідства; багато священників відмовлялися давати свідчення про те, що вони переживали в цей момент, мовляв «[...] я то робив у великому секреті, і то в секреті має лишитися зі мною»³⁵, а тих священників, які не померли у тюрмах, згодом перевозили на заслання разом з їхніми родинами. Проте репресії на злякали духовенство Галичини, радше навпаки утвердили у вірі.

З приходом німецьких військ до Галичини ГКЦ отримала можливість, принаймні частково, повернутися до нормального існування. Відновили діяльність Духовні семінарії, видавалася церковна періодика, священники могли без перешкод працювати поза церквами. Проте німецька влада прагнула використати сили ГКЦ для військових потреб (збірки продуктової контрибуції, відправка молоді на роботи в Німеччину та ін.)³⁶.

Цікаво, що у той час під тиском союзників і певних внутрішніх факторів сталінський уряд змінив своє ставлення до РПЦ. У Москві 8 вересня 1943 року було проведено собор єпископів, на якому обрано патріарха Московського Сергія (Старгородського), який вже 15 травня 1944 року помер³⁷. На його місце було обрано митр. Ленінградського і Новгородського Алексія (Симанського)³⁸. Отже, сталінський уряд офіційно визнав патріарше правління РПЦ, а це

³⁴Довбня О. *Релігійний аспект політичних репресій проти населення Західної України (1939-1989) у сучасному вітчизняному історіографічному дискурсі*, 19.

³⁵Чайковський Р. Інтерв'ю від 08.02.1994 / інтерв'юєр Габор В. // АПЦ, спр. П-1-1-454.

³⁶Довбня О. *Релігійний аспект політичних репресій проти населення Західної України (1939-1989) у сучасному вітчизняному історіографічному дискурсі*, 20.

³⁷Впечатления участника Собора Епископов Православной Церкви в Москве 8 сентября 1943 г. // *Журнал Московской Патриархии*, Москва 1943, 16; Гриньох І. *Знищення Української Католицької Церкви російсько-більшовицьким режимом*, 10. Молотовський А. *Александр, Епископ Молотовский — Воспоминания о в Бозе почившем Святейшем Патриархе Сергии* // *Журнал Московской Патриархии*, Москва 1944, 17.

³⁸Молотовський А. *Александр, Епископ Молотовский — Воспоминания о в Бозе почившем Святейшем Патриархе Сергии*, 17.

означало, що РПЦ отримала повноту влади у сфері канонічності, духовності і управління³⁹.

Після битви у 1944 році під Бродами, яка проходила на території Східної Галичини, радянські війська розгромили 8 німецьких дивізій⁴⁰, і отримали сприятливі умови для захоплення Західної України. Станом на листопад 1944 року, радянські війська звільнили регіон після трирічної німецької окупації і встановили тут свою владу⁴¹. Більшовики були сповнені великого ентузіазму насадити більшовицькі ідеї. Вже скоро почали проводити масову мобілізацію до Червоної Армії, арешти «неблагонадійних» та переслідування мирного населення⁴². Сигналом радянській владі для наступу на УГКЦ послужила смерть митр. Шептицького 1 листопада 1944 року. Через кілька днів після похорону безпосередньо справами Церкви почав займатись його наступник митрополит Йосиф Сліпий⁴³. Смерть митр. Шептицького та зміна верхівки керівництва ГКЦ «[...] дозволили НКДБ розпочати стосунки із греко-католиками з “чистого аркуша”»⁴⁴. ГКЦ опинилась перед складним вибором: перехід на сторону нової влади, боротьба проти власного народу, або ж зберегти довіру та прихильність вірних, зазнавши переслідування⁴⁵. Як наслідок, це спричинило репресивні атаки з боку радянської тоталітарної влади.

1.2. АНТИУНІАТСЬКА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ: ЛІКВІДАЦІЯ ГКЦ

Митрополит Йосиф Сліпий продовжив справу покійного владики Андрея в напрямку збереження Церкви та пристосування до нового «радянського порядку»⁴⁶. 22 грудня 1944 року у Москві була запланована зустріч делегації ГКЦ з головою ради у справах релігійних культів при РНК СРСР Іваном

³⁹Речь Святейшего Патриарха Сергия в Кафедральном Богоявленском соборе г. Москвы в день интронизации 12 сентября 1943 г. // Журнал Московской Патриархии, 8.

⁴⁰Субтельний О. *Історія України*, Київ 1993, 413.

⁴¹Хома І. *Йосиф Сліпий Отець та ісповідник Української мученицької Церкви*, 25.

⁴²Нагаєвський І. *Українська Католицька Церква 1945-1970*, Нью-Йорк 1972, 65.

⁴³Кашак І. *Виховання Українського Греко-Католицького Священника (1882-1946)*, 123.

⁴⁴Липовецький С. *НКДБ, УГКЦ та націоналістичне підпілля*// <https://incognita.day.kyiv.ua> (06.02.2021).

⁴⁵Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)*, 29.

⁴⁶Концур-Карабінович Н. *Репресивні заходи радянської влади стосовно Української Греко-Католицької Церкви після смерті митрополита Андрея Шептицького* // *Науковий вісник Чернівецького університету 1* (2016), 56.

Полянським. З боку ГКЦ, делегати передали звернення владики Сліпого, «[...] в якому пропонувався статус УГКЦ в умовах радянської дійсності»⁴⁷. В тексті звернення були присутні пункти, які вказували на недоторканість церков та каплиць, дозвіл щодо діяльності семінарії та богословської академії, а також запровадження активної просвітницької праці у сфері релігії⁴⁸. Полянський заявив, що всі релігійні групи та організації діють у межах закону СРСР про культури⁴⁹, а тому «[...] ні для кого, в тому числі й УГКЦ винятку не буде»⁵⁰. Тому усі пункти, які були вказані в документі, були не виконані. Цей факт показав, що всі спроби знайти компроміс між партійним урядом та греко-католиками втрачені, особливо з боку радянської влади, яка мала чітко окреслені «плани» щодо існування УГКЦ⁵¹. Після цього органи Народного Комісаріату Державної Безпеки (далі НКДБ) почали проводити масові переслідування духовенства, наведення інформації на духовенство та ієрархії УГКЦ, приписування їм співпрацю з фашизмом та антирадянську діяльність⁵². Ще митр. Андрей, відчуваючи свою близьку кончину, застерігав своїх вірних та братів у священстві бути обачними: «[...] усі розпорядження, що приходять від «совєтської» влади, є цілеспрямованими тільки на те, щоб нас упокорити, пригнобити та знищити»⁵³. Тим часом голова Ради у справах РПЦ Георгій Карпов готує таємну *Інструкцію №58*, у вступі якої підкреслює, що РПЦ має посісти вирішальну роль у розірванні взаємин між Ватиканом і УГКЦ⁵⁴. Запропонований Карповим документ, що передбачав комплексну систему каральних заходів, викликала

⁴⁷Концур-Карабінович Н. *Репресивні заходи радянської влади стосовно Української Греко-Католицької Церкви після смерті митрополита Андрея Шептицького*, 58.

⁴⁸Там само, 58.

⁴⁹Стаття 52. Громадянам СРСР гарантується свобода совісті, тобто право сповідувати будь-яку релігію, або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культу або вести атеїстичну пропаганду. Розпалювання ворожнечі і ненависті у зв'язку з релігійними віруваннями забороняється. *Конституція (Основний закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік*// <https://zakon.rada.gov.ua/> (24.02.2021).

⁵⁰Концур-Карабінович Н. *Репресивні заходи радянської влади стосовно Української Греко-Католицької Церкви після смерті митрополита Андрея Шептицького*, 58.

⁵¹Маслій О. *Жіноче чернецтво Галичини в умовах ліквідації Української Греко-Католицької Церкви та сталінських репресій (друга половина 1940-х- початок 1950-х рр.)*. Наукові праці історичного факультету. Запорізького національного університету 40 (2014) 175.

⁵²Маслій О. *Жіноче чернецтво Галичини в умовах ліквідації Української Греко-Католицької Церкви та сталінських репресій (друга половина 1940-х- початок 1950-х рр.)*, 175.

⁵³Пашенко В. *Греко-католики в Україні (від 40-х років ХХ століття до наших днів)* Полтава 2002, 17.

⁵⁴Білас І. *Трагедія Церкви* // <http://www.patriyarkhat.org.ua> (10.02.2021).

одноставне схвальне рішення серед вищого радянського керівництва і була підтримана Сталіним⁵⁵. 15 березня 1945 року Карпов відправляє копію проєкту відносно УГКЦ голові Ради у справах релігійних культів РНК СРСР Полянському, в якій він особливо акцентує увагу на потребі створення в середовищі греко-католицького клиру «Ініціативної групи»⁵⁶, яка у кінцевому результаті повинна була б підписати документ про розрив відносин між Ватиканом і перехід в лоно московського православ'я⁵⁷. Реагуючи на лист Карпова, Полянський надсилає інструкцію усім уповноваженим ради у справах релігійних культів, в якій зазначалось, що уніатська Церква зайняла в політичному плані вкрай не вигідну позицію, а тому необхідні проведення заходів, які б у кінцевому результаті були спрямовані на її ліквідацію⁵⁸. Впродовж місяців після цих подій, радянська влада і органи НКДБ ретельно проводили збір інформації та компромати на перших осіб ієрархії УГКЦ⁵⁹. Щоб остаточно виконати подальші плани щодо «возз'єднання» УГКЦ з РПЦ, радянський уряд поставив собі за мету провести арешт греко-католицької ієрархії. Початком того стала стаття Ярослава Галана «З хрестом чи ножем?» опублікована 8 квітня 1945 року у львівській газеті «Вільна Україна»⁶⁰. Ця стаття містила в собі гостру критику митр. Шептицького і обвинувачення його у зраді батьківщини та у різноманітних злочинних діях⁶¹. Публікація провокувала український народ до зречення власної віри та повернення до «православної віри предків»⁶². Стаття Галана викликала тривожний резонанс не тільки серед духовенства, але серед пересічних мирян. Тому вже після вищезгаданої публікації радянські органи держбезпеки не гаючи часу одразу встановили

⁵⁵Маслій О. *Жіноче чернецтво Галичини в умовах ліквідації Української Греко-Католицької Церкви та сталінських репресій (друга половина 1940-х- початок 1950-х рр.)*, 175.

⁵⁶Яроцький П. *Історія релігії в 10-ти томах*, Київ 2001, 454.

⁵⁷Концур-Карабінович Н. *Підготовка до ліквідації Греко-Католицької Церкви на теренах Станіславівської єпархії // Науковий вісник ІФБУ «Добрий Пастир» 7 (2015) 143.*

⁵⁸Білас І. *Репресивно-каральна система в Україні (1917–1953): суспільно-політичний та історико-правовий аналіз*, Київ 1994, 317.

⁵⁹Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)*, 93.

⁶⁰Баран В. – Даниленко В. *Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.)*. Київ 1999, 24.

⁶¹Яроцький П. *Історія релігії в 10-ти томах*, 454.

⁶²Росович В. *З хрестом чи ножем?* // <https://avr.org.ua> (10.02.2021).

постійний нагляд за львівською митрополичою катедрою св. Юра, а також в особливий спосіб за прилеглою територією Святоюрського комплексу та митрополичою консисторією⁶³. Митрополит Йосиф Сліпий, відчуваючи близьку небезпеку, скликав єпископів-помічників Микиту Будку і Миколая Чарнецького, архімандрита Климентія Шептицького і віце-провінціала Чину Найсвятішого Ізбавителя (далі ЧНІ), Йосифа де Вохта, та «[...] призначив їх адміністраторами Львівської архієпархії на випадок, якщо він сам з якихось причин не зможе здійснювати уряд»⁶⁴. Однак вже в ніч на 12 квітня 1945 року, увесь Святоюрський комплекс був ізольований працівниками органів радянських спецслужб. Відбулися арешти митрополита Йосифа Сліпого, а також інших «галицьких владик» та священників⁶⁵. Причиною ув'язнення митр. Сліпого було «[...] те, що я католицький митрополит, і тому домагалися від мене відступства та пропонували Київську митрополію»⁶⁶. Владика Сліпий добре усвідомлював, що каральні органи не мають чіткого закиду щодо його особи, тому казали, «[...] що я сиджу за покійного митрополита Андрея, “бо він помер – і ми не можемо його карати»⁶⁷. Також три дні тривали ретельні обшуки митрополичих палат, помешкань священників та приміщень митрополичої консисторії. Треба сказати, що жоден з єпископів не зрікся своєї Церкви.

Арешт єпископів ГКЦ не спричинив повної дезорієнтації всередині Церкви. Вона не припинила своєї діяльності як інституція. Архімандрит Климентій Шептицький продовжував виконувати свої обов'язки до свого арешту у червні 1947 року⁶⁸. Після нього, ієрм. Йосип де Вохт очолював архієпархію до грудня 1948 року, опісля він виїхав у Бельгію⁶⁹, проте перед своїм відходом передав обов'язки отцю-редемптористу Івану Зятику, якого в скорому часі арештували і

⁶³Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)*, 99.

⁶⁴Там само, 100.

⁶⁵Галів М. *40 років тому арештом наших владик на чолі з Митрополитом Йосифом червона Москва започаткувала ліквідацію Української Католицької Церкви* // <http://www.patriarkhat.org.ua> (27.02.2021).

⁶⁶Дацько І. - Горяча М. (ред.). *Сліпий Йосиф. Спомини*, 160.

⁶⁷Там само, 162.

⁶⁸Матковський І. *Перед арештом. Фрагмент біографії Праведника Народів Світу бл. свцмч. Климентія Шептицького за 1946 рік* <https://photo-lviv.in.ua/> (12.02.2021).

⁶⁹Яроцький П. *Історія релігії в 10-ти томах*, 474.

відправили на заслання до Сибіру, де він і помер. Після нього відповідальною особою, яка взяла на себе керівництво над Церквою, став о. Микола Хмільовський, «[...] який діяв під псевдонімом о. проф. Микола Лаврівський, глава підпільної Греко-Католицької Церкви»⁷⁰. Постійна наростаюча загроза перед радянськими спецслужбами змушувала духовенство дотримуватись конспірації, і навіть серед свого вірного народу священники намагались завжди тримати зв'язок зі своїми «[...] таємними вікаріями, котрих обирали із середовища каноніків»⁷¹.

Офіційне повідомлення про арешт «галицьких владик», було аж через рік, 1 березня 1946 року на сторінках газети «Вільна Україна», де і було вказано причину: «[...]“за активну зрадницьку й підсобницьку діяльність на користь німецьких окупантів та зізнання арештованих “у проведенні ворожої діяльності проти СРСР”»⁷². Щоб це реалізувати, відповідальність була покладена на органи НКДБ, тому радянська агентура вважала, що найбільш компетентною особою у цій справі буде особа Сергія Даниленка-Каріна, радянського агента, співробітника НКВС, який мав сформувати групу за «возз'єднання» з РПЦ⁷³. Важливо зазначити те, що група за «возз'єднання» мала складатись з середовища греко-католицьких священників і в завершальному етапі повинна була офіційно і декларативно постановити про розірвання відносин між Апостольською столицею, тим самим остаточно втілити перехід духовенства на православ'я⁷⁴. Одразу по кількох днях по арешті єпископату ГКЦ, о. Гавриїла Костельника було викликано на розмову до Даниленка-Каріна, який запропонував очолити рух за «возз'єднання» ГКЦ з РПЦ⁷⁵. І вже у травні 1945 року було оголошено про створення і початок діяльності «Ініціативної групи», яка мала займатись

⁷⁰ Дика І. Інтерв'ю від 04.08.1993 / інтерв'юер Смолюк С. // АПЦ, спр. Ф.1. 154-3.

⁷¹ Білик З. – Дашкевич Я. *Катакомбна Церква (Двадцятиліттю виходу Української Греко-Католицької Церкви з підпілля присвячується)*, Львів 2009, 57.

⁷² Вонайлович В. *Партійно-державна політика релігії та релігійних інституцій 1940-1960-х років: Політологічний дискурс*, 351.

⁷³ Там само, 351.

⁷⁴ Львівський Церковний собор. Документи й матеріали (1946-1981). Видання Патріаршого Екзарха Всієї України Митрополита Київського і Галицького Філарета 1984, 94.

⁷⁵ Поліщук Н. *Хрестом і терором. До 70-річчя Львівського псевдособору: спроба переосмислення* // <http://xic.com.ua> (27.02.2021).

питаннями по «возз'єднанню» ГКЦ з РПЦ. Група осіб, які підкорились «московській патріархії» складалась із трьох священників: о. Гавриїла Костельника, настоятеля Преображенської Церкви у Львові, якого митр. Шептицький особисто добре знав і довіряв⁷⁶, саме він і очолив цю групу. Наступним був о. Михайло Мельник – вікарій Перемиської єпархії, та о. Антоній Пельвецький, який виконував служіння декана Гусятинського і був представником Станіславівської єпархії. 18 червня 1945 року «Ініціативна група» була офіційно затверджена радянською владою як центральна церковно-адміністративна церковна структура, що мала керувати ГКЦ на територіях Західних областей Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі УРСР) і проводити роботу по «возз'єднанню»⁷⁷. Щоб реалізовувати поставлені плани, Група проводила єпархіальні та парафіяльні виїзди, на яких провадила агітаційні зустрічі серед греко-католицького духовенства з метою «возз'єднання» з РПЦ⁷⁸. У травні 1945 року даний «церковний орган» пише звернення до духовенства на західних областях України, в якому зазначалося, що кожен греко-католицький священник повинен вступити в «Ініціативну групу», і тільки тоді вони отримають посвідку на «безпечне і легальне» служіння у своїх церквах. В іншому випадку, вони не будуть мати право служити⁷⁹. Однак багато священників ігнорували заклики «возз'єднання», тому як наслідок було видане публічне звернення Сталіна з «проханням» про «возз'єднання» УГКЦ з РПЦ⁸⁰. 18 червня 1945 року рада у справах РПЦ почала проводити примусове «навернення на православ'я» шляхом контролю духовенства, яке відмовляється від «переходу», серед яких усі декани, настоятелі монаших спільнот, парафіяльні священників⁸¹. Тих, хто відкидав рішення вступу до «Ініціативної групи»,

⁷⁶Пагіря О. *Гавриїл Костельник та ОУН: проблема стосунків (1941-1948рр.)* // <https://chtyvo.org.ua> (16.03.2021).

⁷⁷Лагодич М. *Роль о. Г. Костельника у створенні "Ініціативної групи" по возз'єднанню Греко-Католицької Церкви з Православною та підготовці Львівського собору 1946р.* // *Гуманітарний вісник* 21 (2014) 62.

⁷⁸Лагодич М. *Роль о. Г. Костельника у створенні "Ініціативної групи" по возз'єднанню Греко-Католицької Церкви з Православною та підготовці Львівського собору 1946р.*, 63.

⁷⁹Купчик Л. *Львівський псевдособор 1946 року* // *Слово Просвіти* №14 (28 березня 2013) 7.

⁸⁰Зінкевич О. – Лончина Р. *Мартирологія Українських Церков у чотирьох томах.* – Т. 2. Українська католицька церква: Документи, матеріали, християнський самвидав України / Торонто-Балтимор 1985,64.

⁸¹*Діяння Собору Греко-Католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946, Львів 1946,20.*

очікували жорстокі репресії та переслідування. У листі до Московського патріарха Алексія, Костельник пише, що «Ініціативна група» буде проводити свою роботу наступним чином:

[...] нам следует вести работу в том направлении, чтобы весь состав нашего духовенства сразу присоединился к православной церкви, а за священниками пойдут и верные, ибо наши верные очень преданны вашему духовенству. Это абсолютно общее настроение наших верных, они желают только своих священников и говорят: “Присоединимся и к православию. но только с нашими священниками, а чужих не желаем”⁸².

Діяльність «Ініціативної групи» тривала майже рік, вона займалась пропагандистською роботою з метою переконати греко-католицьких священників в тому, що опір у «возз'єднанні» є безнадійний⁸³, а також займались підготовкою «собору», який мав остаточно ліквідувати УГКЦ. Події, що відбулись 8-10 березня 1946 року в соборі св. Юрія у Львові, сколихнули подальшу долю УГКЦ – відбувся так званий «Львівський собор»⁸⁴. Щоб події «собору» відбувались в урочистий та символічний спосіб, його провели у перший тиждень Великого посту⁸⁵. Урочисту частину «собору» було відкрито о. Гавриїлом Костельником, який з мотиваційною доповіддю виголосив діяльність «Ініціативної групи» по «возз'єднанню УГКЦ з РПЦ». Процесом підготовки до «собору» займалась «Ініціативна група», яку очолював о. Костельник⁸⁶. На Святоюрську гору з'їхалось понад 221 учасників духовенства з Львівської, Станіславівської та Перемиської єпархії⁸⁷. Однак без участі жодного греко-католицького єпископа собор не міг відбутися, тому, рішенням священного собору РПЦ, священників Мельника і Пельвецького було введено у єпископський сан⁸⁸. Така ситуація позбавляла права називати цей «собор» канонічним. Важливо зазначити, що організаційний процес собору був продуманий до найменших деталей, які полягали в визначенні точних годин праці так званих «сесій собору», місце

⁸² Волошин Ю. *Гавриїл Костельник: Три листи до Московського патріарха* // <https://chtyvo.org.ua> (05.03.2021).

⁸³ Турінська М. *Львівський псевдособор 1946 року* // <https://naub.ua.edu.ua> (27.02.2021).

⁸⁴ Лесів Я. *Мій хрест – в руках його нестиму*. Івано-Франківськ 2004, 68.

⁸⁵ Козловський Б. *Мандати священникам видавав полковник КДБ* // <https://risu.ua> (27.02.2021)

⁸⁶ Як у 1946 році у Львові ліквідували УГКЦ / Історична правда, 7 березня 2021, <https://espresso.tv/video/280877> (12.11.2021).

⁸⁷ Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)*, 136.

⁸⁸ Там само, 138.

проживання для учасників «собору»⁸⁹, вхід стороннім особам у собор св. Юра був закритим, все було під «пильним оком» представників НКВС. Мандати усім учасникам-делегатам «возз'єднавчого собору» вручав особисто «[...] полковник КДБ Богданов, а підписував і ставив печатку Костельник»⁹⁰, деяких «особливих» представників під конвоєм особисто доставляли органи НКВС. Більшовицька влада будь-якими методами хотіла надати вигляду «канонічності собору», тому в Києві православні єпископи РПЦ висвятили о. Пельвецького та о. Мельника на єпископів, які разом з о. Костельником були в складі президії, і проводили «соборові» засідання»⁹¹. Однак хіротонія не сприяла «канонічності» цих подій, оскільки вони були вже православними єпископами⁹². На засіданні 9 березня «собор» одразу почав розглядати «[...] питання “канонічного оформлення” прийнятого рішення про “возз'єднання” з РПЦ»⁹³. Останній день «собору» ознаменувався Літургією в неділю Торжества Православ'я, яку очолили православні ієрархи на знак «з'єднання». Після Літургії відбулася поминальна панахида за митр. Шептицьким, як «предтечі» православ'я на Галичині⁹⁴.

1.3. ФАКТОР «ПРИСТОСУВАННЯ» ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ СВЯЩЕННИКІВ В РАДЯНСЬКІЙ ТОТАЛІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ

Після березневих подій «возз'єднавчого собору» 1946 року, ситуація серед духовенства була дуже неоднозначною. З одного боку, це означало надалі продовжувати сповідувати свою віру⁹⁵, а з іншого боку, після «насадження» православ'я багато мирян перестали відвідувати храми⁹⁶. Служіння у той час було найважчим періодом для духовенства, оскільки було заборонено

⁸⁹ Білас І. *Репресивно-каральна система в Україні (1917–1953): суспільно-політичний та історико-правовий аналіз*, 331.

⁹⁰ Козловський Б. *Мандати Священикам Видавав... Полковник КДБ*.

⁹¹ Маринович М. *Спогад про кривду 1946-го* // *Вісник* №55 (26 березня 2016) 5.

⁹² Як у 1946 році у Львові ліквідували УГКЦ / *Історична правда*, 7 березня 2021, <https://espresso.tv> (12.11.2021).

⁹³ Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)*, 150.

⁹⁴ Львівський Церковний собор. *Документи й матеріали (1946-1981)*, 54 .; *Діяння Собору Греко-Католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946*, 44.

⁹⁵ Будз К. *Обрядова ідентичність підпільних греко-католиків (1946-1989рр.)* // *Магістеріум* 41 (2010), 33.

⁹⁶ Будз К. *Обрядова ідентичність підпільних греко-католиків (1946-1989рр.)*, 34.

відправляти греко-католицькі богослужіння⁹⁷. Священики поділялися на групи: ті, які визнавали рішення «соборових постанов» та возз'єдналися з РПЦ, та «упірні», які категорично відмовлялися переходити на православ'я і активно протестували проти «возз'єднання»⁹⁸. На той час УГКЦ визнавалась радянською владою як «неіснуюча інституція», тому радянські органи влади продовжили здійснювати тиск на «упірне» духовенство⁹⁹. Процес «возз'єднання» греко-католицького духовенства з РПЦ залежав не лише від рішень псевдособору, але також від особистих амбіцій священнослужителів і способів «вербування», які використовували радянські спецслужби. Значна кількість греко-католицького духовенства підписуючи «вірність РПЦ» були і залишались греко-католиками, оскільки підписували це рішення чисто «формально»¹⁰⁰. З боку радянської агентури чинився великий психологічний тиск на греко-католицьке духовенство задля того, аби вони змогли зробити «правильний» вибір, тому підписували заяву зі страху за себе і свою сім'ю¹⁰¹. Подальша доля «упірних» священиків залежала від того, в який момент вони будуть піддані арешту або відіслані в сталінські табори¹⁰². Ті священики, які вирішили не приєднуватись до РПЦ, надалі залишались на своїх парафіях, проте не довго, бо у скорому часі на них очікував моральний тиск, залякування з боку радянських спецорганів і масові виклики на допити до місцевої влади¹⁰³. Наприклад о. Володимир Сеньківський, який не перейшов на православ'я і надалі душпастирював у селі (далі с.) Дев'ятники на Стрийщині, відмовився возз'єднатись, але залишився на парафії допоки не зазнав арешту. Така ж доля очікувала більшість «упірних». Інші священики, які прийняли «возз'єднання», мотивувались тим, що це все тимчасово, і трактували

⁹⁷ Гавриш І. Душпастирська діяльність греко-католицького духовенства Станіславівської єпархії у «Катакомбний період (1946-1989рр.)» // Науковий вісник ІФБУ «Добрий Пастир» 7 (2015) 143.

⁹⁸ Гуркіна С. Образ сили духу: греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії після Другої світової війни і проблема персоніфікації релігійних переконань та ідентичності, 105.

⁹⁹ Бошорків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950), 179.

¹⁰⁰ Будз К. «Возз'єднання» чи «Невозз'єднання»: Греко-Католицьке Духовенство в умовах ліквідації Церкви (1945–1946) // Наукові записки НаУКМА. Київ 2012, 28.

¹⁰¹ Будз К. «Возз'єднання» чи «Невозз'єднання»: Греко-Католицьке Духовенство в умовах ліквідації Церкви (1945–1946), 29.

¹⁰² Гуркіна С. Образ сили духу: греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії після Другої світової війни і проблема персоніфікації релігійних переконань та ідентичності, 106.

¹⁰³ Там само, 106.

свій перехід в РПЦ тим, що самі парафіяни просили священника про приєднання до РПЦ, щоб в такий спосіб він «спокійно» звершував своє служіння для людей¹⁰⁴. Представником таких був о. Олександр Буць, парох с. Хітар на Сколівщині, який під психологічним тиском прийняв православ'я шляхом підписання заяви про перехід на православ'я, однак надалі залишався греко-католиком¹⁰⁵. Священик визнає, що не хотів робити цього ганебного акту, але до певної міри дав себе зламати перейшовши на московське православ'я, яке не означало для нього «спокійного життя» і служіння, оскільки від священника вимагали постійно «доносу» для «вищестоящих»¹⁰⁶. Мотиви переходу греко-католицького духовенства на православ'я були різноманітними та поєднували в собі різні причини цього важкого вибору. Для одних священників це був постійний страх перед викликом репресій і арешту¹⁰⁷, а для інших це постійний страх за долю власної сім'ї, родини та близьких¹⁰⁸.

Підсумовуючи, важливо зазначити, що зі встановленням радянської влади на території Галичини, сталінський уряд одразу обрав вектор на знищення ГКЦ. Для того, щоб цей процес успішно здійснити, тоталітарний режим використовував різноманітні каральні методи, які привели до арешту усіх правлячих архієреїв. Для втілення сталінського плану були залучені державні органи НКДБ і НКВС, які таємно контролювали релігійні процеси та очолювали «агентурну роботу». Тому роль відповідальних осіб за «возз'єднання» була ключовою у Сталінській інструкції щодо ліквідації УГКЦ. Мета відповідальних осіб полягала в тому, щоб замінити єпископат на московських «ієрархів-послушників», які б стали провідниками московської політики на Західній Україні. Знищена ГКЦ з великими втратами, позбавлена усього керівництва та

¹⁰⁴Гуркіна С. «Образ сили духу: греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії після Другої світової війни і проблема персоніфікації релігійних переконань та ідентичності», 10.

¹⁰⁵Гуркіна С. *Дві долі: греко-католицьке духовенство і радянська влада* // Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник, 276.

¹⁰⁶Там само, 277.

¹⁰⁷Гуркіна С. *Греко-Католицьке духовенство Львівської архієпархії в умовах переслідування радянською владою (1944-1950)pp.*, 15.

¹⁰⁸Там само, 15.

чималої кількості духовенства, яке було відправлене на заслання, де-факто не припинила свого існування. Церква продовжила своє служіння як Катакомбна.

РОЗДІЛ ІІ

РАННІ РОКИ ЖИТТЯ: ДИТИНСТВО, ПОКЛИКАННЯ, ОДРУЖЕННЯ ТА ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ ОТЦЯ РОМАНА ЛІСКА

2.1. Родинне походження та юнацькі роки

20-30 ті роки ХХ століття був періодом важких випробувань для українського народу. Цей час був сповнений приходом «нового порядку» з боку польської влади, яка мала на меті маргіналізувати все українське. Новий уряд став на шлях запровадження нової асимілятивної політики, яка в кінцевому результаті мала б привести до поступового занепаду української культури, освіти і Церкви¹⁰⁹. Саме в такий час народився талановитий юнак Роман Лиско, любитель мистецтва та поезії, вихованець Греко-Католицької Богословської академії у Львові (далі ГКБА), жертвний душпастир, відданий своїй Церкві.

Священича династія Лисків була набожною, тому давала гідний приклад для наслідування своїм нащадкам. Із цієї родини вийшло сім достойних священиків. Видатним сином родини Лисків був батько майбутнього священика Романа Лиска – о. Володимир Лиско, народжений 21 вересня 1892 року в с. Лапаївка Камінка-Струмилового повіту¹¹⁰, який навчався на богословському факультеті Львівського університету. Володимир Лиско мав високі успіхи у навчанні, тому дуже добре зарекомендував себе серед студентів. Митрополит Андрей Шептицький завжди старався дбати про здібних студентів, бо бачив у них надію для Церкви й майбутнього, тому владика виділяє стипендію для Володимира Лиска і відправляє його для здобуття вищих теологічних студій закордон, до колегії Канізіяnum при Інсбруцькому університеті (Австрія)¹¹¹.

¹⁰⁹ Турчак О. *Державна політика Другої речі Посполитої щодо національних менших у другій половині 20-х першій половині 30-х років ХХ ст.* // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: збірник наукових праць 845 (2016) 504.

¹¹⁰ Анкета арештованого Лиско Володимир Васильович від 20.09.1945. // ГДА СБУ, ф.6, спр. П-344, т.1, арк.4.; Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска.* Львів 1999,10.

¹¹¹ Центральний Державний Історичний Архів Львова (далі ЦДІАЛ), ф. 201, оп. 1в, спр. 14, арк 8.; Галицька В. *Молитва матері* // *Місіонар* 5 (267) , 19.; Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска.*, 32.

Володимир Лиско успішно завершує своє навчання отримавши науковий ступінь доктора¹¹². Будучи вже зарученим, одразу після завершення студій, богослов Володимир Лиско, 23 листопада 1909 року в храмі святого Миколая, що в Камінці Струмиловій (сьогодні це м. Кам'янка Бузька), приймає Таїнство Подружжя з Іванною-Анізією Цегельською¹¹³. Дружина народилася у Камінці Струмиловій 15 грудня 1888 року, походила зі священничої родини Цегельських. Виростала у сім'ї відомого церковного і релігійного діяча в Галичині, греко-католицького священника, отця-шамбеляна¹¹⁴ – Михайла Цегельського, який був довголітнім парохом в Камінці Струмиловій¹¹⁵. Їмось Іванна була дуже здібною жінкою, «[...] вона чудово грала на фортепіано, володіла чотирьома іноземними мовами»¹¹⁶. Два місяці після вінчання, 30 січня 1910 року у соборі св. Юра, що у Львові, Володимир Лиско приймає священничі свячення з рук митр. Андрея Шептицького¹¹⁷. Відразу у січні о. Володимир з дружиною переїжджають до Глинян, де, згідно декрету, його було призначено сотрудником¹¹⁸. Однак служіння о. Володимира Лиска не було прив'язане до певної локації, бо як молодий священник, він змінив кілька парафій. Вже після служіння у Глинянах, священник душпастирює «[...] в Олеську біля Бродів (1910–1913рр.), у Городку (1913–1921рр.) і в містечку Сасів Золочівського району, а від 1936 року був деканом Золочівським»¹¹⁹. Душпастирська праця о. Володимира Лиска як декана була дуже успішною. З великою довірою до священника відносився сам митр. Андрей Шептицький, який вбачав в ньому «[...] дуже визначного священника та організатора так церковного як і в суспільно-громадській діяльності і в

¹¹²Галицька В. *Молитва матері*, 19.

¹¹³Анкета арештованого Лиско Володимир Васильович. Склад сім'ї від 20.09.1945. // ГДА СБУ, ф.6, спр. П-344, т.1, арк. 6.; ЦДАЛ, ф. 201, оп. 1в, спр. 14, арк. 9.

¹¹⁴Шамбелян – почесний титул, який надається священникам при папському дворі. *Термінологічний словник // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ* 21(2003) 445.

¹¹⁵Цегельський М. *Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову*. Ellicot City 1992, 492.

¹¹⁶Купчик Л. *Хрест галицької їмості/ Життя Іванни Лиско – типова страдницька доля матері-українки кінця XIX-XX ст. ст.. / 1888–1965*. АПЦ, ф.1, оп.1, спр.58, №1, арк.1.

¹¹⁷ЦДАЛ, ф. 201, оп. 1В, спр. 14, арк 18.; Вилійка Г. *Тематичний екскурсійний маршрут “ Серце патріота”*. Місто Городок, Львівська область // *Історико-Культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму*. Львів 2017, 71.

¹¹⁸ЦДАЛ, ф. 201, оп. 1В, спр. 14, арк 8.

¹¹⁹ЦДАЛ, ф. 201, оп. 1В, спр. 14, арк 8.; Галицька В. *Молитва матері*, 19.

політичних справах»¹²⁰. На парафіях о. Володимир займається активним розвитком парафіяльних братств та сестринств, і тим самим розвиває суспільні та громадські організації у Золочеві та Городку¹²¹.

Дружина о. Володимира відігравала важливу роль не лише у домашніх справах, але і в справах парафіяльних, бо стала для отця надійною опорою у душпастирській діяльності. Іванна разом з о. Володимиром брала активну участь у праці, яку організовував її чоловік¹²². Лідія Купчик, близька родичка родини Лисів, згадуючи їмость Іванну каже:

[...] Завжди помічницею та порадицею йому була дружина Іванна. Вона брала активну участь у різних громадсько-культурних товариствах, не раз працювала вчителькою у новоутворених приватних українських школах, поки отець знаходив учителів, вона активно працювала в Комітеті спорудження пам'ятника М. Шашкевичу на Підлисецькій горі, а потім – у проведенні щорічного Маркіянового свята в серпні¹²³.

Подружжя Лисків народило і виховало семеро дітей: дві доньки і п'ятеро синів¹²⁴. Найстарша донька *Володимира-Марія* (1911-1976) рр. народилася в місті (далі м.) Олеську. Ще з молодих літ мала намір вчителювати. Навчалась у м. Бельско (Польща) у школі-пансіонаті німецьких монахинь, проте поляки не давали зреалізувати своє покликання. Тому Володимира вирішила повернутись до Львова. В часи Другої світової війни одружилась зі Степаном Купчиком, що в той час завідував філією «Маслосоюзу»¹²⁵. Після цього Володимира вирішила працювати вчителем для українських дітей. Працювала у школах Львова, де віддано себе посвячувала вчительській праці¹²⁶. В період більшовицької окупації 1944 року, значна кількість українців виїжджали на Захід, щоб врятувати свої сім'ї, проте Володимира вирішила залишилася, щоб продовжити педагогічну працю, і тим самим рятувати українських дітей від впливу комуністичної ідеології¹²⁷. Молодша донька, *Любов-Олена-Марія* (1912-2007) рр., одружилась

¹²⁰Цегельський М. *Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову*. 496.

¹²¹Там само, 495.

¹²²Анкета арештованого Лыско Владимир Васильевич від 20.09.1945. // ГДА СБУ, ф.6, спр. П-344, т.1, арк.5.

¹²³Купчик Л. *Дружина священика // Вірю* 19 (вересень 1994), 1.

¹²⁴Анкета арештованого Лыско Владимир Васильевич від 20.09.1945. // ГДА СБУ, ф.6, спр. П-344, т.1, арк.4.

¹²⁵Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 139.

¹²⁶Там само, 139.

¹²⁷Купчик Л. *Третій удар (Долі галицьких отців-деканів)*. Львів 2001, 69.

із суддею Зеноном Лешньовським. Обоє працювали поблизу м. Кракова, тому із настанням Першої світової війни, Любов найбільше переживала за свого чоловіка, який був на посаді, бо «[...] добре знали, яка доля чекає колишнього суддю, тому емігрували до Америки»¹²⁸. Любов завжди пам'ятала про своїх батьків та рідних. Подружжя жило скромно і старалось заощаджувати кошти, щоб в такий спосіб допомогти своїм рідним: батькам братам і сестрам. Люба і Зенон завжди старались, попри «завісу тиску і небезпеки» з боку радянської влади, контактувати із родиною і передавати якісь посилки на Україну¹²⁹.

Син *Олександр-Андрій-Марія* (1916-1991) рр. народився в м. Городку 2 липня 1916-го року, навчався у Празькій політехніці, згодом емігрував до Америки, де працював інженером на будівництві мостів у Сан-Франциско. Власноруч упорядкував підручник з історії України на англійській та українських мовах. Був активним учасником церковних і релігійних рухів в Америці¹³⁰. Складав великі пожертви на користь УГКЦ в Римі і у Львові¹³¹. У своєму заповіті «[...] заповів 20 тисяч доларів на потреби Львівської духовної семінарії»¹³². Помер у Денвері (штат Колорадо), і згідно його заповіту, його прах було привезено на Україну і поховано на могилі батьків¹³³.

Інший син, *Маркіян-Марія*, народився в м. Городку 2 листопада 1920 року. Із юних літ був дуже здібним до техніки, тому ще до свого навчання у політехніці придумував різноманітні «винаходи» для полегшення праці в селі. Але залишив свою науку і вступив у лави української дивізії «Галичина», а після завершення війни вступив в Українську Повстанську Армію (далі УПА)¹³⁴. Мати застерігала його не йти у військо і намагалась привернути увагу до його любові до техніки, але юнак відмовився і своїм рішенням прислужився батьківщині: «[...] пішов і

¹²⁸Купчик Л. *Третій удар (Доли галицьких отців-деканів)*, 69.

¹²⁹Там само, 69.

¹³⁰Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 144.

¹³¹Галицька В. *Світла пам'ять у темних мурах // Нація і держава* 9 (640) 5 (вересень 2016), 11.

¹³²Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска.*, 144.

¹³³Там само, 144.

¹³⁴Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска.*, 144.

не вернувся, переказали потім люди, що як герой поліг у бою з кагебістами десь на Радехівщині»¹³⁵.

Син *Михайло-Йосафат-Марія* (1922-2013)рр. народився в с. Сасів 21 листопада, навчався медицини, вступив до лав дивізії «Галичина», однак через поранення змушений був переїхати у Едмонтон (Канада), працював будівельником¹³⁶. У 1957 році одружився в Едмонтоні з італійкою Ліною-Марією Зіоріо, з якою виховали двоє дітей: Іванну та Михайла¹³⁷.

Наймолодший син *Юрій-Марія* (1930-1998) рр. народився у с. Сасів 13 лютого, де закінчив 10 класів і вступив у Львівський інститут фізичної культури. Під час арешту батька не витримав жорстокого поводження «кагебістів». Словами Юрка було сказано, що «не гоже» так подивитись із священником тому «[...] з усією прямою сказав їм у вічі про недопустимість і безкультурність їхніх дій, за це і послали його у слід за батьком»¹³⁸. Після сутички під час арешту батька, хлопцем почали цікавитись місцеві органи і мали намір заарештувати. Юрій навіть був змушений переховуватися, але агентура «[...] за ним влаштували справжнє полювання, підстреливши затримали і засудили на десять літ ув'язнення»¹³⁹. Із цих десяти років – сім літ Юрко каторжно працював на Воркуті, там був примушений копати вугілля у шахтах¹⁴⁰. За активну душпастирську працю подружжя зазнавало значних переслідувань від польської поліції, котра двічі арештовувала священника та «[...] заборонила парафіянам відзначити 25-річчя душпастирської праці свого отця»¹⁴¹. У цей час як правило греко-католицькі священники призначались і обирались до органів місцевого самоврядування, тому у жовтні 1918 року, о. Володимира Лиска було обрано членом повітової ради Української Національної Ради (далі УНР), і

¹³⁵Купчик Л. *Дружина священика*, 2.

¹³⁶Галицька В. *Світла пам'ять у темних мурах*, 11.

¹³⁷Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 146.

¹³⁸Купчик Л. *Хрест галицької їмості / Життя Іванни Лиско – типова страдницька доля матері-українки кінця XIX-XX ст. ст. / 1888-1965. АПЦ, ф.1, оп.1, спр.58, №1, арк.1.*

¹³⁹Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 147.

¹⁴⁰Цегельський М. *Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову*, 507; Галицька В. *Світла пам'ять у темних мурах*, 11.

¹⁴¹Франко П. *Героїчна Церква*. Львів 2016, 175.

призначили керувати господарськими обов'язками при старостві м. Городка¹⁴². Події, які передували арешту, о. Володимир згадує у своїх спогадах. 31 жовтня 1918 року до Городка прибув офіцер зі Львова, який зібрав на зустріч інтелігенцію; коли усі зійшлися то «[...] він сказав: “Нині Головна Рада у Львові вночі проголошує Самостійну Україну і переймає всю владу в свої руки”»¹⁴³ і всім присутнім чітко озвучив, що кожен має зробити у своєму повіті¹⁴⁴. 1 листопада 1918 року, після наради, до будинку священника прийшло чотири польських вояки і арештували о. Володимира Лиска за підозрою участі у проголошенні Західноукраїнської Народної Республіки (далі ЗУНР), тому і був інтернований польською владою на три тижні до *Домб'є*, в «лагер» для цивільних та військових арештованих¹⁴⁵. Володимир Лиско був звільнений на прохання архієпископа Римо-Католицької Церкви (далі РКЦ) у Львові Йозефа Більчевського. Після того, як священник склав подяку архієрею, Більчевський повідомив, що писав лист про звільнення на прохання римо-католицького священника Мочаровського, з яким Лиско був добре знайомий¹⁴⁶. Незважаючи на усі виклики, місцеві парафіяни дуже любили сімейство Лисків. До їмості Івонни парафіянки приходили на розмову, щоб розділити свою радість чи печаль, бачили в її особі велику підтримку, вона завжди вміла порадити та усіх справедливо помирити. Тому люди знали, що «[...] авторитет її був безмежний, “Так сказала їмость”, – це був остаточний аргумент, який ставив крапку в пошуках істини»¹⁴⁷. Після звільнення, о. Володимир Лиско ще не довго душпастирював у Городку і в 1921 р. перейшов на парафію у с. Сасів, Золочівського деканату. У 1945 році о. Володимир Лиско, як декан Золочівський, активно виступив проти «Ініціативної групи», що і стало причиною його

¹⁴²Пилипів І. *Церковно- релігійний чинник Національного державотворення ЗУНР // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* 18 (2009) 210.

¹⁴³Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 56.

¹⁴⁴Там само, 56.

¹⁴⁵Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 56; Франко П. *Героїчна Церква*, 175.

¹⁴⁶ Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 59.

¹⁴⁷Купчик Л. *Хрест галицької їмості / Життя Івонни Лиско – типова страдницька доля матері-українки кінця XIX-XX ст. / 1888–1965*. АПЦ, ф.1, оп.1, спр.58, №1, арк.2.

арешту¹⁴⁸. Отець Костельник особисто зустрівся з духовенством Золочівського деканату. На соборчику були присутні 10 священників на чолі з о. деканом Лиском. Після промови Костельника, о. Володимир звернувся зі словами: «[...] погляди і наміри ініціативної групи, є їхніми особистими намірами і переконаннями, а ми дотримуємось своїх переконань від яких не можемо відректись»¹⁴⁹. Отець Лиско припускав, що об'єднання ГКЦ – не справа певної групки священників, а справах усіх греко-католиків та православних¹⁵⁰. Тому о. Володимир Лиско, як декан, разом зі священниками не підписав заяву Костельника про вступ духовенства деканату в «Ініціативну групу», і відкрито заявив про відмову¹⁵¹. Вони написали колективну заяву, в якій йшла мова про те, що:

[...] Акція започаткована згаданою “ініціативною групою” є підтримувана державними властями Радянського Союзу що зміряє до повної ліквідації греко-католицької церкви на Західній Україні [...] великою кривдою для кількох мільйонів віруючих греко-католиків, бо відбирають їм те що найдорожче їх віру, без чого саме життя тратить для них всяку вартість[...] тому прохаємо привернути свободу нашим єпископа і нашій церкві, щоби ми могли свobodно під власним зарядом визнавати й практикувати свою віру у своїй церкві [...] це буде справедливе і розумне рішення що приверне душевний спокій¹⁵².

У 1945 році священник відбуває свій арешт у в'язниці на Лонцького у Львові. Йому інкримінували статтю 54-10 частина II Кримінального Кодексу УРСР¹⁵³. Перебування о. Володимира Лиска в тюрмі тривало близько восьми місяців, і, на диво, його було звільнено:

[...] на слідуючий день прийшов дижурний і казав збиратися “с речами”. Він запровадив мене на начальника тюрми. Цей поробив записи, довідавшись, що я маю в депозиті деякі речі і триста рублів, сказав лейтенатові запровадити мене до депозиту. Лейтенант сам пішов до депозиту, а мені казав чекати в коридорі. Вийшовши з депозиту, запровадив

¹⁴⁸Франко П. *Героїчна Церква*, 175.

¹⁴⁹Сергійчук В. *Ліквідація УГКЦ (1939-1946). Документи радянських органів державної безпеки Т 2*, Київ 2006, 452.

¹⁵⁰Сергійчук В. *Ліквідація УГКЦ (1939-1946). Документи радянських органів державної безпеки*, 542.

¹⁵¹Там само, 204.

¹⁵²Заява Греко-Католицьких священників Золочівського деканату Львівської області в справах трагічного положення греко-католицької церкви в західних українських землях від 06.08.1946. // ГДА СБУ, ф.6, спр. П-344, т.1, арк.54/

¹⁵³Стаття 54-10 ч. II. За пропаганду або агітацію, яка полягає в заклику до повалення, підризу або послаблення радянської влади чи до вчинення окремих контрреволюційних злочинів, а також за розповсюдження чи виготовлення або зберігання літератури того самого змісту застосовується–позбавлення волі на строк не менш, як шість місяців. *Статті 54-1 – 54-14 КК УРСР 1927 і 1934pp.* // <http://museum.khpg.org> (26.03.2021).

мене до брами і сказав “Можеш йти”, а сам пішов в інший бік, нічого не згадуючи за депозит і триста рублів¹⁵⁴.

Після звільнення, о. декан Лиско вернувся додому і продовжував сповняти свої душпастирські обов’язки. Навіть попри те, що нова влада закривала церкви, священник продовжував відправляти богослужіння вдома, бо церква в Сасові була зруйнована. Як згадує священник, «[...] советська влада вже другий раз шукала причини щоб мене заарештувати»¹⁵⁵. Лідія Купчик описує події перед арештом священика:

[...] Для арешту вже подбали щоб була підставка. Вже була якась провокація. В ту розбиту сасівську церкву, від якої він навіть ключа не мав і в якій навіть не правилось, бо вона була напівзруйнована там стояли якісь сейфи. В ті сейфи попідкидали якісь брошури антирадянські. Потім прийшли і знайшли їх. На тій підставі діда арештували¹⁵⁶.

У жовтні 1948 року до дому священика прибули солдати робити «ревізію»: почали переглядати шафи, полиці, «[...] забрали касетку з документами, срібними польськими монетами, нову шкіряну теку і сказали збиратися, заявляючи, що я заарештований»¹⁵⁷.

23 жовтня 1948 року отця вдруге заарештовують. Священник згадує, що в Золочівській тюрмі він пробув більше трьох місяців, від квітня до червня. 9 листопада над о. Лиском провели допит, на якому його звинувачували за приналежність до зв’язку з підпіллям ОУН¹⁵⁸. Під час допиту священику висунули звинувачення з приводу проведення нелегальних зібрань священиків, на якому о. Лиско агітував людей не переходити на православну віру¹⁵⁹. Коли о. Володимир прийшов до кімнати допиту, йому було оголошено вирок: «[...] за приналежність до антисоветської банди українських націоналістів засуджується на десять років трудових лагерів»¹⁶⁰. Отець Володимир Лиско відбував своє покарання в таборах Мордовії за 430 кілометрів від Москви. Жорстокі умови

¹⁵⁴Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 84.

¹⁵⁵Там само, 90.

¹⁵⁶Купчик Л. Автоінтерв’ю від 19.02.1999 / інтерв’юер Купчик Л.// АПЦ, спр. П-1-1-56.

¹⁵⁷Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 90.

¹⁵⁸Протокол допиту Лиско Володимир Васильович від 09.10.1948. // ГДА СБУ, ф.6, спр. П-344, т.1, арк.18.

¹⁵⁹ Там само, арк.18.

¹⁶⁰ Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 102.

таборового життя скоротили віку священнику, але не зламали дух. Там він зустрів багатьох представників інтелігенції, серед яких були видатний лікар Маркіян Дзерович, а також єп. Миколай Чарнецький¹⁶¹. Священник пробув у тюрмі не повний термін. Рішенням суду, 4 березня 1955 року, о. Володимир Лиско був звільнений¹⁶². Після звільнення священник перебував у важкому стані, мав проблеми з пересуванням і на той час вже був прикутий до ліжка¹⁶³. Після повернення з Мордовії, отець-декан приїхав до міста Городка, де він мав свій приватний будинок. З огляду на параліч, він без сторонньої допомоги не міг рухатись. В цьому йому допомагала дружина Іванка, яка була з ним протягом дев'яти останніх літ життя. 19 вересня 1964 року о. Володимир відійшов до вічності, а рік по тому, 15 грудня 1965 року, у Львові померла його дружина Іванна-Анізія, яка прийняла свою останню Сповідь і Євхаристію з рук Володимира Стернюка, на той час вже підпільного єпископа:

[...] це був час коли о. Стернюк вже вернувся з ув'язнення і працював на швидкій допомозі. Приїхав він з кардіологічною бригадою до хворої п. Іванни, побачив що стан її безнадійний, і ледь закінчивши зміну поспішив до вмираючої зі Святими Тайнами. Це була велика втіха і полегкість для вмираючої. Спокійно вже вона відходила з цього життя, все ж у хвилини забуття кликала синів своїх Романа і Маркіяна, про могили яких їй обставини смерті так і не довідалась. Знала лише, що загинули вони достойно, не зрадивши ні присяги, ні інтересів свого народу¹⁶⁴.

1 квітня 1994 року постановою генеральної прокуратури Львівської області о. Володимира Лиска було реабілітовано¹⁶⁵.

Найстаршим сином у подружжі Лисків був Роман, що при хрещенні отримує одразу три імені: Роман-Іларіон-Марія, якого одразу після народження доручили під опіку Пресвятій Богородиці¹⁶⁶. Роман народився 18 серпня 1914 року в Городку¹⁶⁷. У родинному архіві (*Свідощтво уродин і хрещення* (Див. Додаток

¹⁶¹ Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 108.

¹⁶² Довідка адресного бюро УВД Львівської області Лиско Володимир Васильович від 10.03.1994. // ГДА СБУ, ф.6, спр. П-344, т.1, арк. 70.

¹⁶³ Купчик Л. *Життєносні стовпи Церкви*. Жовква 2010, 113.

¹⁶⁴ Купчик Л. *Дружина священника*, 2.

¹⁶⁵ Висновок по матеріалах кримінальної справи П-344 Лиско Володимир Васильович від 05.04.1994. // ГДА СБУ, ф.6, спр. П-344, т.1, арк. 71.

¹⁶⁶ Свіздінська О. *Блаженний священномученик Роман Лиско // Пластовий шлях* 1 (2019), 39.

¹⁶⁷ Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 141.

№3))¹⁶⁸ знаходимо, що 18 серпня 1914 року він прийняв Таїнства Хрещення та Миропомазання¹⁶⁹. За хресних батьків обрали о. д-ра Романа Цегельського, рідного брата Іванни, та їмость Теофілу Осташевську, яка була сестрою о. Володимира і дружиною о. Йосипа Осташевського¹⁷⁰.

Вже з раннього дитинства Роман захоплювався музикою і вирізнявся талантом до науки¹⁷¹. Упродовж 1920-1921 рр. Роман Лиско навчається у початковій чотирьохкласовій польській школі у Львові. Із шкільного свідоцтва, який зберігається в родинному архіві Лисків, дізнаємось, що в школі Роман мав високі успіхи у навчанні. Зокрема вивчав такі предмети як релігія, польську мову, природознавство, географію та арифметику, історію, співи та гімнастику. З усіх предметів Роман мав відзнаку «добре» та «дуже добре», що свідчило про здібність юнака до науки (Див. Додаток №4)¹⁷². Після того, у 1924 році, переходить у чотирьохкласну школу села Сасів¹⁷³. В 1926-1927рр. навчався у академічній гімназії міста Львова¹⁷⁴, однак через фінансову скруту у 1932 році Роман продовжив навчання у гімназії міста Кам'янка-Струмилова, і успішно її завершив¹⁷⁵. Проживав під опікою свого дідуся о. Михайла Цегельського, місцевого пароха, аж до вступу до ГКБА у Львові¹⁷⁶. Маленький Роман виховувався у християнському та патріотичному дусі. Захоплювався історією козацтва і вже навчаючись у гімназії в Камінці був активним і допитливим хлопцем, тому таємно брав участь у організації *Пласт*¹⁷⁷. Польська влада постійно шукала нагоди щоб заборонити *Пласт*, їй не потрібно було, щоб хтось виховував молодих українців у патріотичному дусі. 23 вересня 1930 року Львівське староство видало наказ: «[...] приступити до негайної ліквідації

¹⁶⁸Свідоцтво уродин і хрещення (Testimonium Ortuset Baptismi) / Приватний архів Лідії Купчик.

¹⁶⁹Купчик Л. *Роман Лиско. Блаженний слуга Бога та вірний син України*. Львів 2009, 18.

¹⁷⁰Свідоцтво уродин і хрещення (Testimonium Ortuset Baptismi) / Приватний архів Лідії Купчик.

¹⁷¹Баб'як А. *Нові українські мученики ХХ ст.* Рим 2002, 141.

¹⁷²Шкільне свідоцтво (Zawiadomienie szkolne) / Приватний архів Лідії Купчик.

¹⁷³Купчик Л. *Життєносні стовпи Церкви*, 116.

¹⁷⁴Свіздінська О. *Блаженний священномученик Роман Лиско*, 39.

¹⁷⁵Цегельський М. *Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову*. 504.; Купчик Л. *Життєносні стовпи Церкви*, 116.

¹⁷⁶Свіздінська О. *Блаженний священномученик Роман Лиско*, 39.

¹⁷⁷Димид М. *Бути вірним Богові і людям // Патріархат* 5 (2012), 13.

Пласту»¹⁷⁸. Після цього наказу відбулись багато обшуків по будинках *Пласту*, однак, незважаючи на утиски, керівний провід організації вирішив продовжити діяльність у підпільних умовах¹⁷⁹. Усі бажаючі, які хотіли бути у *Пласті*, вступали таємно¹⁸⁰. Найнижчою організаційною структурою *Пласту* був гурток: кожен гурток мав свого керівника – гурткового, який займався проводом¹⁸¹. Роман, перебуваючи у організації таємно, мав власний пластовий псевдонім «Синьоокий»¹⁸². Маючи велику довіру, Роман став «[...] в Камінці провідником пластового гуртка, в якому пластунами були учні камінецької гімназії»¹⁸³. Тому у звіті гуртка «Сірих Вовків», який писав власноруч сам Роман Лиско, дізнаємось, що:

[...] Гурток наш складався тепер з 6 членів. Перероблено матеріал до I-го пл. іспиту. I-ий іспит мають: провідник і два члени вже є учасниками, лиш 2 члени не зложили присяги. Решта то прихильники більше і менше діяльні в гуртку. Треба однак зі смутком ствердити, що гурток на весну не мав ані одних сходин. Відбули ми лиш першу прогульку весняну, яка тривала лиш 3 години в присутності чотирьох членів. Мусимо поступати дуже обережно без жданих відзнак і одностроїв. Мимо того кожний старається о однострій, щоби як вже не до табору, то бодай на феріях на прогулянку поїхати. В зимі ми не маючи домівки не ділали нічого. Зато кожний читав «Молоде життя» і книжочки, які до нас приходили зі Львова¹⁸⁴(Див. додаток №5).

2.2. ПОКЛИКАННЯ ТА НАВЧАННЯ РОМАНА ЛИСКА У ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІЙ БОГОСЛОВСЬКІЙ АКАДЕМІЇ

Роман виростав і виховувався під опікою священників як із батькової сторони, так і зі сторони матері. Відповідно таке середовище дало великий духовний вплив на свідомість та покликання хлопця. Тому вже будучи школярем, споглядаючи приклад рідних, Роман не уявляв свого життя без Бога, без молитви до Богородиці, і з кожним роком ще більше прагнув стати на дорогу Христа, тому бачив себе у майбутньому священником¹⁸⁵. Син Романа Лиска Любомир згадує,

¹⁷⁸Сич О. *Пласт: Нарис витоків історії і сьогодення*. Івано-Франківськ 1999, 48.

¹⁷⁹Сич О. *Пласт: Нарис витоків історії і сьогодення*, 48.

¹⁸⁰Там само, 30 .

¹⁸¹Там само, 33.

¹⁸²Свіздінська О. *Блаженний священномученик Роман Лиско*, 39.

¹⁸³Цегельський М. *Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову*. 504.

¹⁸⁴ЦДАЛ, ф. 389, оп. 1, спр. 42, арк 66-67.

¹⁸⁵Купчик Л. *Життя і смерть блаженного священномученика // Нація і держава* 10 (жовтень 2019), 11.

що є фотографії, де його батько Роман разом зі своїм татом стоять на святі молодіжної організації Українська Молодь Христові (далі УМХ). Пан Любомир свідчить, що молодий хлопець виростав саме у такій духовній атмосфері і в такий спосіб плекав своє майбутнє покликання¹⁸⁶. Закінчивши навчання у гімназії, Роман Лиско не вагаючись вступає до ГКБА. Навчання в Академії тривало з 1932 по 1937 роки¹⁸⁷. Роман Лиско виділявся серед інших студентів: ще з дитинства був здібним хлопцем, тому будучи в академії «[...] виявились його непересічні здібності, енергія, талант до наукової праці»¹⁸⁸. Саме тоді Роман розвинув неабиякий хист до написання наукових праць. Ще з дитинства він мав особливу набожність до Пресвятої Богородиці, тому молодий студент активно поєднує її зі своїми талантами. Роман пише і публікує свої наукові розвідки та реферати у релігійно-суспільному часописі «*Нива*»¹⁸⁹. Його реферати насамперед стосувались тематики Літургійного року, а саме постаті Пресвятої Богородиці та богородичних свят¹⁹⁰. Будучи ще студентом, у 1925 р. Роман написав свою ґрунтовну працю під назвою «*Слава Пресвятій Богородиці у наших богослужіннях*». Ця праця описувала літургійні богородичні празники, богослужіння та постать Богородиці у літургійному церковному році¹⁹¹ (Див. додаток №6):

[...] В наших богослужіннях у величавій постаті виступає Небесна Цариця. Марія з'являється, як "єдина великоіменита", між Святими Вона перша і для Святих теж має велике значіння. Марія є також Царицею Світа. Марія є для нас усім. Вона передовсім захоронює і боронить христіан. Співаємо: "Заступнице христіян непостидная", упованіє христіанов. Хто страдальний не знайшов в Неї заступниці?¹⁹²

На цьому Роман не зупинився і продовжив надалі працювати над літургійною тематикою. Роман Лиско пояснив устав Параклису та місце Богородиці у

¹⁸⁶Програма «Наші Герої» про блаженного священномученика Романа Лиска / Медіа ресурс УГКЦ, 24 квітня 2013, <http://news.ugcc.ua> (29.03.2021).

¹⁸⁷Свідощтво про навчання Романа Лиска у Львівській Богословській Академії (1932-1937)рр. / Приватний архів Лідії Купчик.

¹⁸⁸ЦДІАЛ, ф. 201, оп. 1В, спр. 14, арк 17.; Купчик Л. 100-річний ювілей блаженного священномученика Романа Лиска // *Місіонар* 9 (259), 38.

¹⁸⁹Купчик Л. 100-річний ювілей блаженного священномученика Романа Лиска, 38.

¹⁹⁰Там само, 11.

¹⁹¹Там само, 12.

¹⁹²Лиско Р. *Слава Пресвятій Богородиці у наших богослужіннях* // *Нива* ч. 6 (1936) 202.

богослужіннях, опублікувавши це під назвою «*Чесний Параклис*¹⁹³ *ко Пресвятій Богородиці*»:

[...] Почитання Богородиці має своє місце у св. Літургії й у всіх канонних часах. Всі Богородичні свята це ніщо інше, тільки відбитка, мистецька знімка постійно живучого культу Марії у нашій Церкві. Її участь у празниках Господських і Святих. Їй посвячені чудові акафисти і молебени. Але на першій місці стоїть найкращий, всіми поширений і люблений молебен що зветься: “Чесний Параклис ко Пресв. Богородиці” півасмий за всяке прошеніє¹⁹⁴.

Після видання статті «*Чесний Параклис ко Пресвятій Богородиці*», Роман продовжує писати літургійні дописи, особливо про богородичні літургійні свята, їх детальний опис та літургійний устав: Стрітення, Благовіщення, Акафістову суботу, Сострадання Пречистої Диви Марії, Покрови Пресвятої Богородиці. Роман Лиско вже в ті студентські роки глибоко вникав у літургійні тексти та писав змістовні статті про літургійні книги:

[...] Вже переглянули ми всі богослужбні книги, що знаходяться в кожному нашій храмі. Октоїх і Часослов, Миня і Тріоди і Акафистник, а вкінці Літургікон і Архиратикон розкрили нам достаточну “всемірною славу от чоловік прозябшую”. Вже пройшла перед нашими очима остання картинка з цієї багатой богородичной вистави і на наших очах зійшла Марія з літургічної естради. І ми Божественною Літургією завершили Її Славу¹⁹⁵.

Підсумовуючи свою працю «*Слава Пресвятій Богородиці у наших богослужіннях*», Роман Лиско дає практичні поради для майбутніх і теперішніх душпастирів, які як ніколи актуальні і в сьогоднішній час. Все задля того аби вповні заглибитись у літургійні богослужіння та тексти свят на честь Пресвятої Богородиці:

[...]Зробім для вірних зрозумілими наші богослужіння! Наш нарід на правду ще дуже побожний, коли ще приходить на Вечірню, не здаючи собі справи, що там у крилосі мурликають наперегони здертими голосами старі піддячі. А легше є протягом року пояснювати наші богослуження вірним, ніж всі літургічні книги перекласти на українську мову. Збільшім активну участь вірних на Вечірній і Утренній! Тут найкращий спосіб – вже від дітей вчити церковних напівів. Коли священник попрацює так над дітьми зо 3 роки, то відтак ціла церква стане одним великим крилосом. Замінім втерту тематику всіх зокрема Марійських проповідей літургічними празничними мотивами. В нас Марійські проповіді уважаться найтруднішими, а пояснюється це браком матеріалу. Чи

¹⁹³Параклис - це окрема служба, яка служиться священником перед образом Пресвятої Богородиці. Богослужіння звершується в храмах і має на меті зміцнити віру людей, щоб молитвами Богородиці гідно проходити шлях посту. Правдолюбов С. *Параклис Пресвятої Богородиці* // <https://lukblag.ru> (01.04.2021).

¹⁹⁴Лиско Р. *Слава Пресвятій Богородиці у наших богослужіннях*, 259.

¹⁹⁵Лиско Р. *Слава Пресвятій Богородиці у наших богослужіннях* // *Нива* ч. 1 (1938) 6.

хто чув коли на проповіді про історію Покрови, Положення Ризи?. Ніхто не пробує цього розвивати, бо в західній гомілетичній літературі цього не знаходять! Даймо нашому народови побожну літургічно-аскетичну літературу, звернім увагу на нові побожні пісні, щоби вони були згідно з духом нашого обряду. Нові побожні пісні в честь Богородиці і Святих повинні достосовуватись до наших богослужень і мєльодією і змістом. Наші Церкви повинні вже зовнішнім блеском захоплювати присутніх, а богослуженням підносити вірних і так одушевляти, так розположувати і зміняти душі, щоби вірні могли разом зі св. Петром сказати “Добре нам тут бути”¹⁹⁶.

В період навчання Романа Лиска, ректором ГКБА був о. д-р Йосиф Сліпий. Отець Сліпий був великим інтелектуалом, багато писав, читав, заохочував студентів до праці і одразу помічав талановитих «питомців». Роман отримав хороші знання, про що свідчать високі оцінки за іспити перед свяченнями у «Свідоцтві зложених іспитів абсольтента»¹⁹⁷, що завірений деканом богословського відділу ГКБА у Львові станом на 9 травня 1939 року. Свідоцтво доводить, що Роман складав іспити зі Святого Письма, догматичної, пастирської та моральної богословії, а також з літургії та церковного права. У графі «успіхи» було відзначено «добре» та «відзначаюче», що говорить про високу підготовленість студента і добре освоєння матеріалу (Див. Додаток №7)¹⁹⁸. Найвищою оцінкою у «Свідоцтві зложених іспитів» була «відзначаюче», і саме таку оцінку кандидат на свячення отримав із предмету «Пастирське богословія». Романа завжди цікавило душпастирське життя священника на парафії та праця із людьми, тому і не дивно, що Роман склав цей предмет на найвищу оцінку¹⁹⁹.

Співбрат по курсу Романа Лиска, Степах Харина, згадує, що ректор любив здібних студентів, а Сліпий одразу помітив таланти і здібності Лиска, тому Роман «[...] став першим учнем серед питомців, улюбленцем о. ректора Й. Сліпого»²⁰⁰. Станом на 1936-1937 академічний рік курс Романа Лиска налічував 64 студенти, однак і серед великої кількості студентів Роман виділявся

¹⁹⁶Лиско Р. *Слава Пресвятій Богородиці у наших богослужіннях*, 13.

¹⁹⁷Абсольтент – це особа, яка закінчила певний курс наук, яка має документ про закінчення освіти. *Абсольтент*// <https://slovnuk.ua/> (02.04.2021).

¹⁹⁸ЦДАЛ, ф. 201, оп.1В, спр.546, арк.17.

¹⁹⁹Там само, арк.17.

²⁰⁰Купчик Л. *Блаженний Отець Роман Лиско – Мученик* // *Поступ* 127 (18-19 серпня 2001), 2.

своїми здібностями²⁰¹. Отець Роман Дурбак, однокурсник Романа, згадує, що Лиско мав великий хист до поезії, будучи в академії любив писати вірші, проте найбільшим захопленням молодого абсолювента була постійна праця та перебування у середовищі молодих людей, навіть «[...] під час вакацій працював із Марійським Товариством на парафії свого батька, керував хором, виголошував лекції та реферати, організовував аматорські вистави»²⁰².

Важливо зазначити, що ГКБА видавала «*Альманах студентів богословів*», яку ще започаткував о. Маркіян Шашкевич. Кожен студент академії міг проявити свій талант публікуючи поезію чи різноманітні тематичні статті, які стосувались релігійно-національних питань²⁰³. Ректор Сліпий підтримував те, що видають студенти, тому завжди вітав таку працю. Будучи поетом-аматором Роман Лиско також активно подавав до публікації свої вірші: «[...] з поміж тих, що пробують свого пера в царині лірики, в альманаха взяли участь Р. Лиско, Р. Дурбак»²⁰⁴.

2.3. Зрілий шлях отця Романа Лиска: одруження, вчителювання та прийняття священничих свячень

У 1938 році, після завершення ГКБА, Роман знайомиться зі своєю майбутньою дружиною Неонілою з дому Гуньовських²⁰⁵. Неоніла Гуньовська народилася 5 травня 1922 року у сім'ї Матвія Гуньовського та Олени Гапій, у селі Заднишівка, що розташоване поблизу Підволочиська, в Скалатському районі, Тернопільської області. Її батько був священником і служив в селі Махнівці, Поморянського деканату, Зборівського району, Тернопільської області²⁰⁶. Родина Неоніли була багатодітною:

²⁰¹Сениця П. *Світильник істини. Джерела по історії Української Католицької Богословської Академії у Львові 1928/29-1944* // *Голоси преси про організацію студентів-богословів Богословської Академії*. Торонто-Чикаго 1976, 479.

²⁰²Купчик Л. *Блаженний Отець Роман Лиско – Мученик*, 3.

²⁰³Сениця П. *Світильник істини. Джерела по історії Української Католицької Богословської Академії у Львові 1928/29-1944* // *Голоси преси про організацію студентів-богословів Богословської Академії*, 392.

²⁰⁴Там само, 397.

²⁰⁵Купчик Л. *100-річний ювілей блаженного священномученика Романа Лиска*, 38.

²⁰⁶Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999 / інтерв'юєр Купчик Л. // АПЦ, спр. П-1-1-156.6.

[...] В нас в родині було п'ятеро дітей. Я була друга з ряду. На мене, напевно найбільший вплив мала моя мама. Вона була дуже добре і мудра жінка не тільки для своїх дітей, до своїх рідних, але в селі її дуже поважали, та любили, зверталися до неї з різними своїми турботами, справами. В наш дім часто приходили сільські дівчата, вишивали, чи до церкви речі, чи другі, якісь такі вечори, співали і весело проводили час. Сільські дівчата любили в нас бути²⁰⁷.

Із свого дитинства Неоніла пригадує місію отців-редемптористів у Махнівцях. Ієромонах Карло Більке, місіонер-редемпторист, був захоплений талантами дівчини і «[...] звернув увагу моєму батькові, що у мене є слух і порадив вчити мене музики»²⁰⁸. У Неоніли зародилось ще більше бажання вивчати музику, тому навчається і закінчує гімназію Сестер Василіянок у Львові²⁰⁹. З особливими спогадами переплетене життя Неоніли із її батьком, який займався просвітницькою працею і дбав про своїх парафіян:

[...] Я думаю, що відношення мого батька до своїх парохіян було таке щире. І рівночасно сам від себе дуже багато вимагав. Хотів багато від себе дати. Займався «Просвітою», молоддю. Всі імпрези, які були в селі, фестини робили, то все тато мій допомагав, може і ініціював. А крім того, як священник був дуже ідейний і акуратний у своїх справах священничих. Мав повагу серед селян.

У 1938 році Неоніла познайомилась із своїм майбутнім чоловіком Романом. Ці буремні обставини Неоніла згадує із трепетом в душі та великою любов'ю:

[...] З моїм чоловіком Романом я познайомилася при таких обставинах. Він приїхав до своєї тітки в містечко Поморяни в січні а в нас були тоді канікули. Я була відпочивала в батьків. До Поморян приїхав театр під керівництвом Блавацького, режисера і ставив відому п'єсу Сенкевича «Quo vadis?». Там ми і познайомилися, в тітки, а потім пішли разом до театру і з того часу піддержували знайомство²¹⁰.

В 1938 році Роман успішно завершив свої теологічні студії і отримав абсолюторію (диплом) з особливою відзнакою²¹¹. Цього самого року, 3 листопада 1938 року, Неоніла Гуньовська та Роман Лиско вирішили стати подружжям²¹². Шлюб Неоніли і Романа відбувався у парафіяльній церкві села Махнівці. Таїнство уділяв молодятам о. Юліан Дзерович, професор ГКБА,

²⁰⁷Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993 / інтерв'юер Купчик Л. // АПЦ, спр. П-1-1-156.

²⁰⁸ Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 1.

²⁰⁹Там само,1.

²¹⁰Там само,2.

²¹¹ЦДАЛ, ф. 201, оп. 1в, спр. 42, арк 20.

²¹²ЦДАЛ, ф. 201, оп. 1в, спр. 42, арк 8.

близький родич Олени Гуньовської, мами Неоніли²¹³. На шлюбі також були присутні о. Микола Рицар, парох церкви в Рикові та о. Володимир Кармазин, парох і декан Поморянський, які були свідками на шлюбі²¹⁴. Вже будучи подружжям Роман та Неоніла Лиски склали і власноруч написали заяву «Щодо християнського характеру подружньої спільноти», в якій разом висловили вірність подружній присязі²¹⁵.

Дружина Романа Лиска згадує, що після одруження Роман не одразу працював, натомість проживав зі своєю дружиною у її батьків у Махнівцях. При потребі також і навідував своїх батьків у Сасові²¹⁶. В Махнівцях Роман допомагав своєму тестеві, працюючи на просвітницькій ниві:

[...] Роман провадив таку роботу релігійну і суспільну з молоддю. В нашому селі він організував молодь і в спортивному дусі, і вчив їх пісні релігійні, так якби хор провадив. Також в селі свого батька в містечку Сасові вів церковний хор, і само собою, працював з молоддю²¹⁷.

З приходом радянської влади у 1939-1941 роках, ситуація для свячення нових кандидатів до священства була не сприятлива, тому митр. Андрей Шептицький радив відкласти священичі свячення з огляду на вороже ставлення влади. Одним із виходів у цій ситуації було шукати світську працю, зокрема у школі²¹⁸. Дружина Романа Лиска Неоніла згадує про ті важкі часи:

[...] Як радянська влада прийшла, то перестали висвячуватись в той момент, тому що знали дуже вороже відношення до священників. І напевно то був приказ згори. То Митрополит тим керував. Того я вже не знаю точно²¹⁹.

Роман з Неонілою отримали вчительські посади у селах Побіч і Колтів Олеського району²²⁰. В період 1939-1940 років у с. Сасів Роман із Неонілою вчителювали у маленькій чотирьохкласній школі. Певний час Роман був директором цієї школи. У 1940 році, під час перебування подружжя Лисків у Побочі, у них народжується

²¹³Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 2.

²¹⁴ЦДАЛ, ф. 201, оп. 1в, спр. 42, арк 8.

²¹⁵Там само, арк 6.

²¹⁶Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 1.

²¹⁷Там само, 1.

²¹⁸Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 2.

²¹⁹Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 5.

²²⁰Купчик Л. *Блаженний Отець Роман Лиско – Мученик*, 2.

перша дитина, найстарший син Олександр, а згодом подружжя переїжджає у с. Колтів, що на Золочівщині:

[...] Сама не можу сказати, чому ми там переїхали в той Колтів, не можу згадати. Кожному разі Олесь народився в Побучі, найстарший син. Потім ми з малою дитиною переїхали в цей Колтів. Можливо у зв'язку зі школою. Тому що там муж даліше працював в школі, і я працювала в школі вчителькою²²¹.

Після праці в с. Побіч молода сім'я Романа та Неоніли переїхали у с. Колтів, де була семирічна школа. Село було дуже велике, тому було поділене на польське та українське. Місцевий директор прийняв Неонілу та Романа до школи на роботу²²². Вище керівництво школи знало, що чоловік Неоніли має богословські студії і в скорому часу готується до священничих свячень, бо батько Романа був деканом Золочівським і жив в семи кілометрах поблизу Колтова, однак ані директор школи, ані педагогічний колектив не робили жодних перешкод і прикросців²²³.

Пані Йосифа Візниця, учениця Романа Лиска, у своїх споминах про нього згадує: коли вона була у третьому класі, то кожного дня ходила з ним до школи, він був її вчителем²²⁴. Про Романа Лиска як вчителя, згадуючи свої молоді літа, пані Йосифа каже, що «[...] дуже добрий був, ми його дуже любили, він був старанний, любив дітей і горнув до себе, ви б не подумали, що у нього таке добре серце²²⁵. Учениці Романа Лиска Стефанія та Софія Мікусь, згадують, що перед кожним початком занять у школі, учні зустрічали вчителя стоячи, і усі вголос вітались християнським привітом «Слава Ісусу Христу!», а опісля всі разом молились молитву «Богородице Діво». Роман будучи вчителем не одноразово запрошував дітей до себе додому, вчив хлопців як садити плодові дерева, дівчат як правильно доглядати та садити квіти. Учениці згадують, що на уроках він вчив дітей церковних пісень, це було велике захоплення серед дітей, бо Роман Лиско мав особливий підхід, однак свого наміру бути священником дітям не видавав, а

²²¹Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 6.

²²²Там само, 7.

²²³Там само, 7.

²²⁴Візниця Й. Інтерв'ю від 22.04.2001 / інтерв'юер Левандівський В. // АПЦ, спр. П-1-1-57.

²²⁵Візниця Й. Інтерв'ю від 22.04.2001, 1.

тримав це в тайні²²⁶. Роман викладав у школі українську мову, біологію, історію, математику та визначався з дружиною особливою любов'ю до дітей і щирим бажанням якнайкраще навчити маленьких школярів²²⁷. У вільний час молодий педагог Роман Лиско організовує спортивні змагання у Сасові та Махнівцях²²⁸. У червні 1941 року розпочалась радянсько-німецька війна, і дуже швидко Галичина була зайнята військами Третього Рейху. Нова окупаційна влада дещо лояльніше поставилися до церковного питання, аніж більшовики. Тому в бажаючих отримати свячення з'явився шанс виконати те, для чого вони вступали до семінарії. Серед них був і Роман Лиско²²⁹. Нижчі свячення (піддияконські)²³⁰ (Див. Додаток №9) Роман отримав 17 серпня 1941 року, а вже 18 серпня був рукоположений у сан диякона²³¹. Ієрейські свячення Романа Лиска припали на великий Богородичний празник – 28 серпня 1941 року, в день Успіння Пресвятої Богородиці. Перед прийняттям священничих свячень, будучи дияконом, Роман Лиско 22-26 серпня пройшов п'ятиденні реколекції під проводом ієрм. Йосифа де Вохта, який в той час займав посаду віце-протоігумена отців Редemptористів (Див. Додаток № 10)²³².

Священничі свячення йому уділяв єпископ-помічник Львівської архієпархії – Микита Будка²³³. Свою першу Літургію відслужив у Колтові. У цьому селі не було священника, бо довголітній парох о. Володимир Чайківський помер у січні 1941 року, тому постала гостра потреба у душпастирі. Митрополит Андрей вирішує залишити о. Романа у Колтові, призначивши його завідателем (адміністратором). У Колтові подружжя проживало аж до 1945 року²³⁴.

²²⁶Документальний фільм : *Життєві історії: Блаженний священномученик о. Роман Лиско* // <https://kyrios.org.ua> (12.09.2021).

²²⁷Гамарник Н. *Науково-гуманітарний музейний проект «Родинна пам'ять про війну.» Підсумки 2019р.* // *Військово-історичний меридіан* 44 (2019), 170.

²²⁸Лабінська К – Стиранець Н. - Фультмес Я. *Випробувані, як золото в горнилі. Книга третя.* Жовква 2016, 191.

²²⁹Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 3.

²³⁰Нижчі свячення – отримують служителі, які поставляються на читців, співців, свічконосців та піддияконів. Поставленими на вищезгаданих служителів можуть бути вірні віком від 18 до 65 років, які вирізняються особливою побожністю, мають музичні здібності та необхідні для провадження церковного богослужіння знання./ *Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви* // <http://ugcc.ua> (13.09.2021).

²³¹ЦДАЛ, ф. 201, оп. 1в, спр. 42, арк. 33.

²³²ЦДАЛ, ф. 201, оп. 1в, спр. 42, арк. 25.

²³³ЦДАЛ, ф. 201, оп. 1в, спр. 42, арк. 33.

²³⁴Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 8.

Підсумовуючи варто зазначити, що Роман Лиско – нащадок знатної священничої династії Лисків, який подав хороший приклад для наслідування та вкорінення духовності у серцях своїх нащадків, любові до молитви та служіння народові. Роман не втратив цього зерна, яке вклали у нього батьки, а радше навпаки – примножив, тому продовжив справу свого батька. Зі своєї сім'ї Роман єдиний хто вибрав священничу дорогу, бо ще з раннього дитинства Романа виховували в любові до своєї землі, любові до Бога. Тому Роман плекав своє покликання, свої таланти, щоб у майбутньому посвятити своє життя Богові, людям та сім'ї. Ще студентом ГКБА, Роман Лиско формувався в умовах постійного тиску на український народ з боку польської влади, проте мав гідний приклад віри серед великих наставників, таких як Андрей Шептицький та Йосиф Сліпий. Після завершення богословських студій Роман одружується разом із Неонілою Гуньовською, дочкою священника. Проте отримати свячення йому перешкодила більшовицька окупація. Тому він з дружиною пішов вчителювати. В період німецької окупації Галичини 1941 року, Роман Лиско здійснив бажане, а саме отримав священничі свячення для подальшого душпастирського служіння, яке йому доручив сам владика Андрей Шептицький.

РОЗДІЛ ІІІ

ДУШПАСТИРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯЩЕННОМУЧЕНИКА ОТЦЯ РОМАНА ЛІСКА В УМОВАХ ЛІКВІДАЦІЇ УГКЦ

3.1. Душпастирське служіння в Колтові

УГКЦ була ліквідована радянською владою 8-10 березня 1946 року, на т. зв. «Львівському соборі» через насильницьке «возз'єднання» УГКЦ з РПЦ. З цього моменту кожен греко-католицький ієрей, який виконував своє служіння, порушував закон. «Упірне» духовенство стало об'єктом особливого нагляду органів держбезпеки. На них та на членів їх родин чинився тиск, щоб вони приєдналися до РПЦ. Очевидно, що більшість «упірних» священників були арештовані та засуджені.

Початок свого душпастирського служіння о. Роман Лиско розпочав у церкві Архистратига Михаїла у с. Колтів, де о. Роман відслужив свою першу приміційну Літургію²³⁵. До того, у Колтові парохом був о. Володимир Чайківський, який віддано служив колтівським людям. Місцева парафіянка Софія Левандівська згадує, що о. Володимира Чайківського дуже поважали в селі: «[...] як він ішов до церкви, то кожен господар чекав і кожен йому вклонився, руку поцілував, бо іде священник до церкви»²³⁶. 16 січня 1941 року о. Чайківський помер. Відразу після свячень о. Роман Лиско був призначений до Колтова і продовжив душпастирську працю покійного священника²³⁷. До о. Романа Лиска парафіяни відносились з любов'ю та повагою, і донедавна усі його пам'ятали як вчителя:

[...] Так ми його полюбили, Всі його поважали, він був для всіх добрий. Я пам'ятаю, що я дуже з математики відставала. В першій чверті, що я навіть не заслужила собі на "3", але він поставив бо все мала "5", а математика то вже мусів поставити [...] переважно багато нас дітей вийшли всі до кінця року відмінниками²³⁸.

²³⁵Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*, 141.

²³⁶Левандівська С. Інтерв'ю від 22.04.2001 / інтерв'юер Левандівський В. // АПЦ, спр. П-1-1-57.

²³⁷Манько В. *Історія Католицької Церкви в Верховузі*. Львів 2021, 88.; Blazejowskyi D. *Historical Sematism of the Archeparchy of Lviv (1832-1944). Volume II. Clergy and Religious Congregations*. Kyiv 2004, 182.

²³⁸Левандівська С. Інтерв'ю від 22.04.2001, 4.

Проте недовго Роману Лиску прийшлося вчителювати, незадовго він змінив свою вчительську форму на реверенду. Колтівські учні Романа Лиска згадують цей момент «преображення», коли недавно вони його бачили у школі за вчительським столом, а тут зненацька побачили його як священника:

[...] Ми малі не знали, що він священником буде. Він поїхав може то на місяць було, я вже так не пам'ятаю, бо то я ще дитиною була [...] Ми як то діти до лісу побігли, там щось збирали, за церквою там такий лісок був. Ми ідемо назад, дивимось іде наш учитель. Вже не учитель, а священник у такому своєму вбранні²³⁹.

Діти були вельми здивовані з побаченого, адже Роман Лиско ніколи не признавався дітям, що має намір бути священником. Проте вони дуже зраділи, що Роман Лиско перед ними постав як священник. Отець Роман радо зустрів їх біля церкви та запросив їх навідати його дім. Діти охоче прийняли запрошення отця Лиска, бо дуже любили проводити із ним свій час, знали, що з ним їм не буде сумно²⁴⁰. Священик Лиско часто запрошував дітей до себе на плебанію²⁴¹, там він мав можливість з ними поговорити про навчання і справи, а також навчав дітей церковних пісень. Зі слів Софії Левандівської: «[...] кожного дня о. Лиско садив дітей біля себе та почав навчати їх церковних пісень, серед яких були Перша пісня “Пренебесна пречудесна”, потім “Марія Благословенна”»²⁴².

У своєму служінні о. Роман Лиско завжди приділяв центральну увагу молоді²⁴³. Стефанія Дзюба, парафіянка храму, згадує про о. Лиска, що він «[...] дуже горнувся до людей, до Церкви горнувся, пригортав людей до всього»²⁴⁴. Дружина Романа Лиска Неоніла згадує, що виховуючись у священничій родині, молодий Роман брав добрий приклад і наслідував свого батька²⁴⁵. Роман Лиско горнув молодь біля себе, і якраз у церкві вони єдналися. Гуртував він головно хлопців коло себе, вони займалися різними справами, «[...] робили вони

²³⁹Левандівська С. Інтерв'ю від 22.04.2001, 4.

²⁴⁰Там само, 4.

²⁴¹Плебанія – припарафіяльна територія на якій знаходиться дім, в якому проживає священник (парох) церкви. / *Академічний тлумачний словник* // <http://sum.in.ua/> (15.09.2021).

²⁴²Левандівська С. Інтерв'ю від 22.04.2001, 2.

²⁴³Skrahe N. Blaženi Roman Lisko // <https://uskok-sosice.hr> (15.09.2021).

²⁴⁴Дзюба С. Інтерв'ю від 22.04.2001 / інтерв'юер Левандівський В. // АПЦ, спр. П-1-1-57-1.

²⁴⁵Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 8.

концерти, одного року виставу на Святого Миколая»²⁴⁶. Проте умови для душпастирської праці були не найкращі. Колтів було досить великим селом і налічувало 1111 парафіян²⁴⁷. Більша частина населення села були поляки, тому українці, особливо діти, відчували себе приниженими, бо «[...] дуже ворожо відносилися якраз поляки до українців»²⁴⁸. Був випадок, що поляки зробили замах на греко-католицького дяка, який виконував обов'язки керівника хору в Колтові та був помічником о. Романа в просвітницькій праці:

[...] Якраз після вистави Святого Миколая зайшли якісь невідомі до цього дяка додому, сказали стати і показати їм дорогу до Сасова. Він зрозумів, що то є якийсь підступ бо до Сасова дорога то дуже просто було. Він хотів через вікно втечи, але вони його поранили дуже тяжко в легені і в нирку, і він за кілька днів помер в Золочівській лікарні²⁴⁹.

Тому о. Роман, побачивши складну ситуацію між населенням, одразу почав старатись спрямовувати свою працю в напрямку молоді. Бо саме на молоде покоління священник покладав велику надію. Молодь священник збирав у себе на плебанії, а для дітей, віком до 17 років, о. Роман організовував читальні вечори. На тих вечорах священник читав історію України та пояснював її на тлі тогочасних подій²⁵⁰. Кожної неділі люди правили молебні, маївки, співали пісні. Софія Левандівська була знайома з о. Романом Лиском з десяти років і була активною парафіянкою. Згадуючи його служіння в Колтові, п. Левандівська акцентує увагу на любові і праці отця з молоддю та дітьми²⁵¹. Отець Лиско старався, щоб кожна дитина була задіяна на парафії, провадила молитовне життя. Він навчив людей любити молитву і Бога, навіть тоді, коли церква була зруйнована, а священника поблизу не було. Пані Софія завжди мріяла ще зустріти і побачитись з отцем Романом після його служіння в Колтові, але «[...] якщо так Бог хоч дозволить, може ми ще там і там десь зустрінемося, бо цей священник заслуговує на велику пошану між людьми²⁵²». Як згадує п. Стефанія Дзюба,

²⁴⁶Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 4.

²⁴⁷ Блажейовський Д. *Історичний Шематизм Львівської архієпархії (1832-1945) Том I. Адміністрація парохії* Київ 2004, 484.

²⁴⁸Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 9.

²⁴⁹Там само, 9.

²⁵⁰Бротковська Є. Інтерв'ю від 29.06.2004 / інтерв'юер Левандівський В. // АПЦ, спр. П-1-1-57.11.

²⁵¹Дзюба С. Інтерв'ю від 22.04.2001,9.

²⁵²Там само,9.

о. Роман найперше організував церковне молитовне братство Матері Божої Неустанної Помочі. Люди дуже активно вступали в це братство, яке мало на меті збиратись 2-3 рази в тиждень і молитись у своїх наміреннях до Богородиці²⁵³.

Місцеві жителі с. Колтів згадують, що із призначенням о. Романа до села, молодий священник вже з самого початку був дуже працьовитою особистістю. Парафіяльне помешкання було не в найкращому стані, тому о. Роман Лиско зініціював людей, які допомагали по господарству біля будинку²⁵⁴. Жителі Колтова згадують, що о. Роман Лиско прагнув відновити плебанію, тому для цього докладав усіх зусиль, «[...] мав дуже роботи, навіз якогось матеріалу, одні тесали, другі різали, і вже пліт давали йому довкола, а ми як діти трохи навчилися»²⁵⁵. Стефанія Дзюба, крім того, що часто відвідувала храм, в якому служив о. Роман Лиско, мешкала також із ним по сусідству, ходили в гості одні до одних. Її син Богдан і син священника Олександр були однолітки, тому багато часу проводили разом²⁵⁶. Отець Роман багато допомагав сусідам, хоч і сам жив скромно, «[...] у нього не було таких розкошів дуже аж багато»²⁵⁷. Сусідка Лисків про Романа та Неонілу має лише добрі спогади, мовляв були добрі та дружні люди, які завжди були відкриті на допомогу. Пані Софія згадує, що о. Роман Лиско вмів гуртувати людей навколо Церкви, люди стали більш дружнішими, і він створив справжню живу спільноту²⁵⁸.

Отець Роман був ревним у виконанні своїх обов'язків, щоденно служив Божественну Літургію, Утреню та Вечірню, навчав людей як правильно співати усі богослужіння та їх частини: тропарі, кондаки, і показував любов до молитви, щоб і люди, які були навколо нього, любили молитву. На парафії також був присутній і місцевий дяк, однак прихожани згадують, що о. Роман кожної неділі навчав людей співу у своїй хаті²⁵⁹. Священник дбав не лише про храм, але й мав

²⁵³Дзюба С. Інтерв'ю від 22.04.2001,2.

²⁵⁴Левандівська С. Інтерв'ю від 22.04.2001, 2.

²⁵⁵Там само, 2.

²⁵⁶Дзюба С. Інтерв'ю від 22.04.2001,2.

²⁵⁷Там само,2.

²⁵⁸Там само,2.

²⁵⁹Візниця Й. Інтерв'ю від 22.04.2001, 2.

велике домашнє господарство, мав корову, поля. Люди завжди радо допомагали отцю по домашній роботі, а тому йшли і діти і старші, а хто був бідний, то священник старався ще і йому допомогти. Люди поважали його мовляв: «[...] бо то священник просить, а ми його поважали, любили»²⁶⁰.

Окрім братства Неустанної Помочі о. Лиско заснував ще також Марійську дружину та Апостольство молитви. Учасники тих релігійних організацій, Стефанія Петльована та Йосифа Візниця, згадують про участь у них:

[...] Належали до братства Апостольства молитви і до Марійської дружини. Ходили щомісяця до Церкви, була Служба Божа, ішли до сповіді, до Причастя. Так що він нас вчив. Дуже приємно було, дуже добре було, хотілося до тої церкви йти і послухати його тої прихильності, який він був прихильний до людей і до Бога²⁶¹.

Пані Йосифа у своїх спогадах згадує про те, як під час молитовних зустрічей, і також кожен у себе вдома, щоденно люди відмовляли молитву спільноти Апостольства:

[...]“Господи Ісусе Христе, зву тебе з тим божественним наміренням з яким ти сам і нині безустанно Пресвятій Тайні Євхаристії по цілому світі, аж до кінця віка прославляєш, яко слідуючи Пречистої і Препоблагословенної Приснодіви Марії. Жертвую тобі на весь день і на кожную хвилину всі свої намірення, побажання. Особливо жертвую тобі їх Господи, Ісусе Христе, захорони своїм божественним серцем Святого Отця Папу, Святого Володимира і Йосафата, Миколая і всі святі молить Бога за нас для показування своєї вдячності. Віддаю тобі серце своє, за всі свої почування”²⁶².

Особливою подією для Колтова була дев'ятиденна місія, організована з ініціативи о. Романа. Приїхало дев'ять священників республіканців, котрі провадили реколекції в селі, але перед тим йшла молитовно-процесійна хода через ціле село. Попереду йшло братство, після братства молоді хлопці їхали на конях, а після них йшли діти у два ряди і провадили місіонерів. Всі були одягнуті у вишиті строї. Попереду несли хрест, тоді йшли священники та хор, а позаду йшли люди²⁶³. Пані Йосифа каже, що проповіді священників, які провадили місію, пам'ятає до нині²⁶⁴. Священники у своїх проповідях мали велике

²⁶⁰Візниця Й. Інтерв'ю від 22.04.2001, 4.

²⁶¹Там само,2.

²⁶²Там само,2.

²⁶³Левандівська С. Інтерв'ю від 22.04.2001, 5.

²⁶⁴Дзюба С. Інтерв'ю від 22.04.2001,2.

провидіння для Церкви, бо казав один місіонер, що «[...] з тої Церкви буде ще купка грузу, а той хрест місійний лишиться між вами»²⁶⁵. Проповідники мали дуже змістовні проповіді, тому кожного дня приходила велика кількість людей, щоб послухати священників. Місіонери проводили науки протягом цілого дня, тому кожен мав можливість їх послухати. Організовувалось братство, яке провадило молитву біля ікони Матері Божої, а також люди мали можливість скласти присягу про заступництво Божої Матері, але найбільше: «[...] ми всі ішли присягати за Церкву, що не покинемо і будемо вірні до кінця, і так до кінця мого життя не опускаю того»²⁶⁶.

Софія Левандівська пригадує, що святкування Великодніх свят відбувались із величавими великодніми богослужіннями та церковним співом. Це відбувалось на Страсну п'ятницю в часі виносу плащаниці і обходу довкола церкви. Вона пригадує ці особливі моменти з життя парафії:

[...] Винесли плащаницю, вікна все закриті було начорно, темно, тільки то, що світло світило там тими свічками і лампочками. А як вже прийшли ті, а ще діти. Так розташував щоб діти дижурили цілий день коло гробу. Діти були зацікавлені тим, дуже то вважали і то любили, а старші люди вночі і цілу ніч [...] Цілу ніч дижурили, щоб Церква не була закрита. Так як коло гробу, дійсно. А потім вже, як прийшла неділя, вже вночі, ми обійшли три рази довкола церкви²⁶⁷.

Пані Софія згадує те, як священник Роман Лиско навчав правильно співати воскресні богослужіння:

[...] І далі нас вчив і вчив, тільки ті пісні і ту Утреню Воскресну. Такі діти менші ще від мене вони співали вже "Воскресеніє день", а ми продовжували як старші діти, вже далі закінчували [...] Він так гарно то обходжував. Просто кожної пісні він виходив із свічкою і з кадилом [...] "Христос-Воскрес!, Христос-Воскрес!" Три рази він казав то і далі ми починали співати після кожної пісні [...] Поки ми навчилися ту Утреню Воскресну співати, то ми вже трохи похрипли були, але до всього ми привикали. Все казав: "Пийте яйця вдома курячі, ви будете мати голоси" і ми так і робили²⁶⁸.

Старожили Колтова згадують, що о. Роман говорив дуже гарні і змістовні проповіді. Проте священник проповідував не довго, науки були короткі, завжди

²⁶⁵Візниця Й. Інтерв'ю від 22.04.2001,4.

²⁶⁶Там само,5.

²⁶⁷Левандівська С. Інтерв'ю від 22.04.2001, 4.

²⁶⁸Там само, 5.

мав на меті пояснити уривок з Євангелія так, щоб кожен, хто прийшов, почерпнув з того. Люди пам'ятають проповіді о. Роман по сьогоднішній день²⁶⁹. В час німецької окупації 1941 року, усі дорогі церковні речі священник сказав сховати, тому люди багато цінних речей заховали на церковному горищі. Церковні дзвони вночі зняли і закопали на церковному подвір'ї, щоб німецькі війська не забрали їх на переплавку зброї²⁷⁰. Після того як священник сховав ключ від церкви, місцева Колтівська церква була спалена одразу на другий день. Софія Левандівська, яка була очевидицею тих подій каже, що побачила в небі радянський військовий літак який «[...] скропив церкву і запалив, і церква згоріла»²⁷¹. Згоріло все, навіть бляха горіла, тому люди нічого не встигли забрати з церкви. З плебанії, в одній кімнаті, місцеві жителі зробили капличку, проте до плебанії не ходили молитись. А богослужіння відтоді були приватними, а не публічними, і відправляли їх люди без священника²⁷²:

Церква Архистратига Михаїла у Колтові була зруйнована у 1944 році. Причиною цього стали бойові дії, де місцевість опинилася в центрі військових дій, тому і отримало назву «*Колтівський котел*»²⁷³. У 1944 році була битва під Бродами, в якій брали участь дивізія «Галичина», яка входила до німецьких військ, які мужньо вступили в битву проти радянської армії²⁷⁴. Хоча німецькі війська зазнали поразки, проте українські армійці воювали за честь свого народу²⁷⁵. Назва «*Колтівський котел*» або «*Колтівський кодирор*» пов'язана з тим, що у цій битві загинуло понад двадцять одна тисяча солдатів німецьких військ; із семи тисяч осіб дивізії «Галичина» – повернулось живими лише три

²⁶⁹Левандівська С. Інтерв'ю від 22.04.2001, 5.

²⁷⁰Там само, 7.

²⁷¹Там само, 7.

²⁷²Дзюба С. Інтерв'ю від 22.04.2001, 3.

²⁷³Купчик Л. *Життєносні стовпи Церкви*, 118.

²⁷⁴Квасецький А. *Ілюстрована хроніка битви під Бродами 13-23 липня 1944р.* Чернівці 2020, 5.

²⁷⁵Квасецький А. *Ілюстрована хроніка битви під Бродами 13-23 липня 1944р.*, 577.

тисячі²⁷⁶. З огляду на цю ситуацію о. Роман Лиско разом із сім'єю був змушений покинути с. Колтів і переїхав в с. Белзець, Золочівського району²⁷⁷.

З цього часу доля парафії і молитовне життя колтівських парафіян відбувалось у приватних домах:

[...] Ніде не правили, ніде не правилось. Церква згоріла і ніхто не правив, хіба де в хаті. Довший час у хатах правилось. Навіть і в мене в хаті правилася Служба Божа [...] Ні, ні не було жодних отців, правили Юзька Столярчикова, Джонджена мама²⁷⁸.

Церква згоріла, і так і не була відбудована. В часи підпілля люди молились біля хреста, але згодом до села почав приїжджати підпільний священник о. Ісидор Гончар, Чину Святого Василя Великого (далі ЧСВВ), який був місцевим парохом с. Чепели Бродівського деканату²⁷⁹.

3.2. Підпільне служіння в селі БЕЛЗЕЦЬ

Село Гончарівка до 1944 року мало назву Белзець і належало до Золочівського деканату²⁸⁰. Важких наслідків від військових дій село не понесло, оскільки воно знаходилось відносно далеко від Колтова²⁸¹. Із посвідки, яка була видана канцелярією митрополичої консисторії, довідуємось про призначення о. Романа на парафію с. Белзець, де вписано, що 15 березня 1945 року « [...] Отсим посвідчається, що о. Лиско Роман Володимирович, уроджений 1914 р., працює як священник при гр. кат. Парохіяльній Церкві в Белзці – Олеського району» (Див. Додаток №11)²⁸². Довідка виконкому Гончарівської сільської ради потверджує те, що «[...] Лиско Роман Володимирович дійсно працював священником у с. Гончарівка з 1944 року до 1947 року, після чого кудись виїхав»²⁸³. Молодший

²⁷⁶ Квасецький А. *Люстрована хроніка битви під Бродами 13-23 липня 1944р.*, 577.

²⁷⁷ Купчик Л. 100-річний ювілей Блаженного Священномученика Романа Лиска // *Місіонар* 9 (259), 38.

²⁷⁸ Дзюба С. Інтерв'ю від 22.04.2001, 3.

²⁷⁹ Бротковська Є. Інтерв'ю від 29.06.2004, 6.

²⁸⁰ Справка Видана Гончарівською сіль радою Золочівського району Львівської області від 24.11.1955. // ГДА СБУ, ф. 6, спр. 75141 ФП, т.1, арк. 99.

²⁸¹ Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 10.

²⁸² Посвідка Канцелярії Митрополичої Консисторії у Львові, (пл. Св. Юра 5.) / Приватний архів Лідії Купчик.

²⁸³ Справка Видана Гончарівською сіль радою Золочівського району Львівської області від 25.11.1955. // ГДА СБУ, ф.6,спр. 75141 ФП, т.1, арк. 105.

син о. Лиска Любомир, який народився у Колтові 19 жовтня 1941 року²⁸⁴, згадує, що батькові вдалось вивезти всю сім'ю ще до початку битви і бомбардувань. Подружжя Лисків переїхало в Белзець Золочівського району. Священника в цьому селі не було. Про ситуацію і потребу душпастиря в селі о. Роману повідомив його батько, о. Володимир, на той час Золочівський декан²⁸⁵. Саме з тої причини сім'я Лисків зупинилась у будинку, де проживав колишній священник, і пробули до 1947 року. Плебанія була далеко від церкви, тож священник щоденно долав не малу відстань, щоб добратись до храму²⁸⁶. Син о. Романа Любомир пригадує, що це був найскладніший період душпастирювання батька²⁸⁷. На парафії о. Роман особливу увагу приділяв літургійним богослужінням. А людей завжди хотів навчити любити молитву і співу: «[...] бо нас вчив отець Роман Лиско, і ми тільки по нотах то все знали, і тому в нас найліпше той спів виходить»²⁸⁸. Неоніла згадує, що чоловік маючи особливу набожність до Пресвятої Богородиці, для парафіян написав книжку *«Ім'я Матері Божої в українських церковних відправах»*. Саме в ній священник намагався розкрити велич постаті Богородиці у літургійних богослужіннях для простих віруючих²⁸⁹.

25 серпня 1944 року в сім'ї Лисків народжується їхня третя дитина Дзвенислава. Треба сказати, що життя у с. Белзець було не простим. Хорошого будинку для життя не було, оскільки плебанія була старою і невпорядкованою. Село Белзець було дуже велике, тому ділилось на частини. Щоправда церква була збудована посередині села, тому усім людям треба було йти до храму однаково відстань²⁹⁰. З огляду на те, що село було територіально велике, праці для священника не бракувало. Роман Лиско вирішив зробити акцент на молитві і на душпастирській праці з молоддю. Запровадив зокрема вечірню, на яку

²⁸⁴Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 19.

²⁸⁵Протокол допиту Перця Якова Івановича від 23.11.1955 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк. 55; Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 10.

²⁸⁶Blazejowskyi D. *Historical Sematism of the Archeparchy of Lviv (1832-1944). Volume I. Administration and Parishes*. Kyiv 2004, 346.

²⁸⁷Лиско Л. Інтерв'ю від 25.11.2013 / інтерв'юер Карапінка М. // АПЦ, спр. П-1-1-57.25.

²⁸⁸Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 11.

²⁸⁹Там само, 11.

²⁹⁰Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1999, 10.

щосуботи до церкви чисельно приходили парафіяни. Для молоді заснував Марійську дружину, до якої належали 40 хлопців. Також проводив читальні вечори, катехизи та повчання, щоб в такий спосіб молодь розвивалась і не гайнула часу²⁹¹. Отець Лиско був особисто знайомий із членами УПА с. Белзець, завжди старався підтримувати їх:

[...] Він своїх парохіян знав. І молодь знав, такий ідейний священник, то він все йшов з народом своїм, і все він знав. Про те не говорилося так наголос, про всі ті справи, які там він мав. То були його справи священничі, але знала я, що він сприяє тому УПА і співчуває, і тих всіх парохіян, які були наражені, бо їх сини були в підпіллю, то він їх всіх знав і був в контакті з ними і піддержував їх²⁹².

У 1945 році до Золочева прибув о. Гавриїл Костельник, вже як голова «Ініціативної групи» для проведення так званих парафіяльних «соборчиків». Важливо зазначити, що о. Костельник завжди приїжджав на «соборчик» у супроводі «кагебіста», «[...] який уособлював “силовий” аргумент на користь приєднання до «Ініціативної групи», а також контролював о. Гавриїла»²⁹³. На зустріч з'їхалась значна частина священників, приїхав також і о. Роман Лиско. На зустрічі місцевим парохам було запропоновано перехід на православ'я. Частина духовенства підписала «возз'єднання», однак були й ті священники, які категорично відмовились. Серед них був і о. Роман. Він разом із батьком відкрито виступали проти ініціативи о. Костельника. У цьому доленосному рішенні спротиву проти «возз'єднання» спостерігаємо взаємовплив у священничих родинах. Тому о. Роман був одностайний із батьком, який теж зазнавав переслідувань за Церкву: вони обоє тримались свого рішення²⁹⁴.

Упродовж 1945, і аж до березневих подій 1946 року, не було обмежень щодо діяльності о. Романа Лиска, священник далі сповняв свої душпастирські обов'язки. За словами Неоніли, в Гончарівці місцева влада добре відносилась до священника і не утискала його²⁹⁵. Проте органи держбезпеки мали свою чітку

²⁹¹Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1999, 11.

²⁹²Там само, 12.

²⁹³Гуркіна С. *Образ сили духу: греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії після Другої світової війни і проблема персоніфікації релігійних переконань та ідентичності*, 9.

²⁹⁴Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 20.

²⁹⁵Там само, 20.

позицію. Вони проводили масштабні ревізії по селі, оскільки мали серед місцевого населення «донощиків», через яких знали, чиї сини перебувають у підпіллі УПА, і ті сім'ї одразу потерпали від переслідування, бо «[...] була така одна облава, що 10 господарств згоріло, підпалили»²⁹⁶. Неоніла пригадує, що до їхнього будинку часто приходили представники радянських спецслужб і проводили ревізії:

[...] Одного разу було таке, що прийшов начальник КДБ Глушко. Діти ще спали. Раненько я тільки встаю, дивлюся, він вже ходить по кімнаті. В тій першій кімнаті була бібліотека, і він собі оглядає книжки, щось там перевертає [...] Навіть не представлявся, не питався, що він приходить робити ревізію чи щось. Я нічого його не спитала, бо я знала його, хто він є. Він також нічого не представлявся. Мужа вже, певно не було, бо він до церкви йшов рано. То можливо, що він хотів його застати [...] Я перелякалася як його побачила. То можна було від них в шок впасти, від тих кагебістів²⁹⁷.

Після «Львівського собору» усі священники, які не «возз'єднались», потрапили під пильний нагляд органів держбезпеки²⁹⁸. З огляду на те, районні органи більш детально слідкували за священниками та їхніми діями. Із протоколу допиту Якова Перця, церковного сторожа, довідуємось, що за три місяці до арешту о. Романа на парафіяльну адресу прийшов лист:

[...] В 1947 г. при воссоединении Греко-Католической веры в православную на имя Лыско Р. Из Золочевского райисполкома и из г. Львова были получены мною как церковным сторожем документы, в которых предлагалось Лыско перейти в православную веру, при изъяснении им согласия подписать указанные документы. В другом случае, если он от этого откажется, то в таком случае Лыско будет снят со священников и церковь будет закрыта до назначения нового священника²⁹⁹.

Лиско вже прийняв своє рішення, тому документу не підписав³⁰⁰. Мотивація переходу священників на православ'я полягала у «маніпулятивних засобах», які спонукали підписати православ'я³⁰¹. Тих, котрі вирішили не возз'єднуватись і залишались на парафіях, невдовзі «[...] піддавали тискові, залякували працівники держбезпеки різних рівнів: їх викликали до місцевих урядових

²⁹⁶Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993, 12.

²⁹⁷Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 13.

²⁹⁸ Львівський Церковний собор. Документи й матеріали (1946-1981), 32.

²⁹⁹Протокол допиту Перця Якова Івановича від 27.05.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк. 36.

³⁰⁰Протокол допиту Перця Якова Івановича від 27.05.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк. 37.

³⁰¹ Гуркіна С. *Образ сили духу: греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії після Другої світової війни і проблема персоналізації релігійних переконань та ідентичності*, 108.

інстанцій та до православного єпископа, щоб перейти на православ'я»³⁰². Якщо брати до уваги внутрішні моральні мотиви, які впливали на греко-католицьке священство, то для когось це був страх потерпіти репресії чи арешт³⁰³, а також постійний страх за сім'ю і близьких, «[...] невизначеність власного майбутнього без священничого служіння, вибору “меншого зла”»³⁰⁴. Деякі священники трактували свій «перехід в РПЦ» так, ніби він зумовлений покликанням на «[...] наполегливі прохання своїх парафіял приєднатися до РПЦ і повернутися до відправ у храмі, мотивуючи тим, що “всі думали, що то так не буде, що то тимчасово”»³⁰⁵. Щодо зовнішніх факторів, які здійснювали вплив на вибір греко-католицьких священників «московського православ'я», варто віднести постійні погрози розправи та залякування духовенства, виселення на заслання до Сибіру³⁰⁶.

Вже наприкінці травня 1947 року на богослужінні в церкві св. Миколая, о. Роман звернувся до людей з особливим проханням, в якому наголосив, що більшовики зазіхають на найбільше, що є у людей – їхню віру, тому закликав не вестись на агітації більшовиків і не ходити до православної церкви, бо вона є нам чужою³⁰⁷. З амвону священник виголосив: «[...] Мене насильно заставляються перейти в православну церкву, а якщо я не перейду, позбавлять мене священничого сану»³⁰⁸. Такі виступи о. Романа Лиска до людей були неодноразові, оскільки священник хотів людей приготувати до ще складніших часів випробування їхньої віри. У червні 1947 року поступило розпорядження районного виконкому закрити церкву Святого Миколая в Гончарівці і

³⁰² Гуркіна С. *Образ сили духу: греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії після Другої світової війни і проблема персоніфікації релігійних переконань та ідентичності*, 105.

³⁰³ Гуркіна С. *Греко-Католицьке духовенство Львівської архієпархії в умовах переслідування радянською владою (1944-1950)рр.*: Автореферат на дисертацію кандидата історичних наук. Львів 2012, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 15.

³⁰⁴ Гуркіна С. *Греко-Католицьке духовенство Львівської архієпархії в умовах переслідування радянською владою (1944-1950)рр.*, 15.

³⁰⁵ Гуркіна С. *Образ сили духу: греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії після Другої світової війни і проблема персоніфікації релігійних переконань та ідентичності*, 10.

³⁰⁶ Гуркіна С. *Греко-Католицьке духовенство Львівської архієпархії в умовах переслідування радянською владою (1944-1950)рр.*, 15.

³⁰⁷ Протокол допиту Перця Якова Івановича від 27.05.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк. 38.

³⁰⁸ Протокол допиту Перця Якова Івановича від 27.05.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк. 37.

заборонити священнику Лиску служити богослужіння. Після того місцева влада заявила, що священник має виїхати із парафіяльної плебанії і звільнити її. Так і сталося, подружжя Лисків переїхало у приватний будинок³⁰⁹. Місцевий дяк Михайло Блажейко, у протоколі допиту зі слідчим КДБ у Львівській області капітаном Рамотою, стверджує, що своє останнє богослужіння на парафії о. Роман відслужив 24 червня 1947 року³¹⁰. Після цього церква була закрита, і вже наприкінці літа цього ж року, о. Лиско із сім'єю переїжджає з с. Гончарівка до м. Городок³¹¹. У цей час родині Лисків довелось пережити трагедію, оскільки померла їхня однорічка донька Христина, тому сім'я важко переживала втрату³¹². Неоніла Лиско згадує, що чоловік часто навідував батьків, тому його не бувало вдома. До їхнього дому неодноразово навідувались спецслужби. Тому через постійні обшуки, тиск, заборону служити богослужіння, подружжя вирішило серйозно задуматись над своїм подальшим життям. Спільно приймають рішення покинути Гончарівку і виїхати до Городка, до батьківського дому, де мешкали батьки о. Романа³¹³. Після закриття церкви, священник надалі продовжує служити богослужіння, але вже не в церкві, а в приватних будинках. При цьому надалі закликав місцеве населення триматись своєї церкви і не переходити на православну віру³¹⁴. В такий спосіб священник служив аж до свого від'їзду з Гончарівки. Сім'я Лисків припускала, що у скорому часі радянські органи ще більше будуть «цікавитись» особою Лиска, тому зрозуміли: якщо надалі залишаться в селі продовжувати підпільні богослужіння, то на священника у скорому часі чекає арешт. Коли сім'я Лисків переїхала до Городка, їх прийняв о. Епіфаній Роздольський, який був деканом Городоцьким і довголітнім парохом церкви Благовіщення в Городку. Отець Роздольський

³⁰⁹Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 14.

³¹⁰Протокол допиту Блажейка Михайла Володимировича від 27.05.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк. 78.

³¹¹Купчик Л. *Неоніла Лиско* від 26.01.1993// АПЦ, ф.1, оп.1, спр.58,№1, арк.1.

³¹²Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 14.

³¹³Протокол допиту Перця Якова Івановича від 24.11.1955// ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк. 37; Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 15.

³¹⁴Протокол допиту Перця Якова Івановича від 27.05.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк. 37.; Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 14.

прийняв формально православну віру, однак служив все згідно греко-католицького обряду, проте 1948 року священник помер³¹⁵. На його місце стає отець-крилошанин³¹⁶ Онуфрій Малецький (1881-1965) рр.³¹⁷. Цікавим залишається той факт, за свідченням Неоніли Лиско, що возз'єднаний священник Онуфрій доручає невоз'єданому о. Роману, щоб той підпільно служив у селах Братковичі та Дроздовичі, Городоцького району³¹⁸.

3.3. О. РОМАН ЛИСКО – ПІДПІЛЬНИЙ ДУШПАСТИР НА ГОРОДОЧЧИНІ: ТАЄМНЕ СЛУЖІННЯ ТА ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

Проживши кілька місяців у Городку, з 1948 року о. Роман Лиско розпочав своє служіння на теренах Городоччини: у селах Дроздовичі, (церква Різдва Пресвятої Богородиці) та Братковичах (церква св. Миколая)³¹⁹. Це були дочірні парафії о. Онуфрія Малецького, тому ці села, в імені священника о. Малецького, формально підписали «московське православ'я», однак всі богослужіння звершувались таємно в греко-католицькому обряді³²⁰. Лиско одразу розпочав своє служіння із душпастирської праці. Коли настав великодній тиждень, парафіяни були захоплені від богослужінь, бо священник вперше відслужив «Страсти» на їхній парафії, адже люди завжди їздили на відправи в Городок, їм бракувало богослужбового життя:

[...] Ми не знали що то Страсти значить. Так ходили до міста, а потім хлопці ходили вікна били на жидівському місці. Ми ідемо на Страсти а воно що. Там слухали ксьондзи читали Євангеліє і спати хотілося. Як Лиско у нашому селі правив перший раз Страсти. Потім у великодню П'ятницю викладав Плащаницю, “Христос Воскрес” заспівали³²¹.

³¹⁵Дорош С. Інтерв'ю від 20.03.1999 / інтерв'юер Купчик Л. // АПЦ, спр. П-1-1-877.4.

³¹⁶ Крилошанин – священник, який був членом вищої єпископської ради церковного собору. *Словник церковно-обрядової термінології* // <https://slovnyk.me> (25.10.2021).

³¹⁷ о. Онуфрій Малецький - уродженець села Стібно Преремиського повіту, випускник Перемиської семінарії³¹⁷. Народився 12 червня, у 1946 був возз'єднаний з РПЦ, і підписав православ'я формально. Був довготривалим парохом м. Городок. Помер в м. Городку, де й похований (Прах Б. *Духовенство Перемиської єпархії та апостольської адміністрації Лемківщини. Том :1 Біографічні нариси (1939-1989)*, 579; Горак Р. *Отець Малецький // Визвольний шлях. Суспільно-політичний науковий і літературний місячник* 12 (грудень 2000) 84-85)

³¹⁸Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 14.

³¹⁹ Косик А. Інтерв'ю від 12.04.2008 / інтерв'юер Купчик Л. // АПЦ, спр. П-1-1-1662.3.

³²⁰Горак Р. *Отець Малецький*, 8.

³²¹ Андрущишин М. Інтерв'ю від 25.11.2013 / інтерв'юер Карапінка М. // АПЦ, спр. П-1-1-57.29.

Марія Андрущишин пригадує, що невід'ємним чинником у душпастирській діяльності отця Лиска був спів, якого він навчав у хаті місцевого паламаря. Отець навчав церковного співу всіх охочих. А коли наближалося свято Непорочного зачаття Пречистої Діви Марії, священник подав ініціативу заснувати богородичні братства: Матері Божої Неустанної Помочі, Марійську дружину, а також братство Серця Христового³²²:

[...] Він тоді каже “Я вас дівчата буду приймати до братства”. Дав нам такі підручники “Ви маєте то вивчити і будете на Непорочне Зачаття Пречистої Діви Марії” Братство буде називатися “Матері Божої Неустанної Помочі”[...] Нас вивчив той гімн [...] він так змучився аж спотів³²³.

Як і в душпастирському служінні на попередніх парафіях, о. Роман особливо звертав увагу на роботу з молоддю. Тому також і у с. Братковичах священник багато працював із молоддю, бо знав, що це майбутнє українського народу. Тому навчав їх моральності, боровся з пияцтвом на селі. Для того священник запровадив молитовні присяги за тверезість життя, в якій молоді хлопці присягали не Євангелію, що не будуть вживати алкоголю, священник « [...] давав на Євангелію руки, що не будуть горілки пити, він то так приготував хлопців: “Щоб ви горілки не пили”»³²⁴. На Різдво парафіяни разом зі священником багато колядували, він навчав їх нових колядок та співу. Після Літургії священник завжди починав колядувати, а люди підспівували, і так аж до Стрітіння. Під час Літургії на проповіді священник завжди пояснював людям Євангелію. Особливістю проповідей священника було те, що він завжди задавав питання дітям, говорив як і дітям, так і дорослим, як вони мають поводитись у храмі на службі Божій. Наказував, що неділя – то день відпочинку, і нічого важкого робити не можна, бо то є день для Бога і для молитви³²⁵. У Дроздовичах на час Великого посту о. Роман запровадив цілу систему, щоб кожен житель села мав змогу бути висповіданим і гідно зустріти великодні свята:

³²²Косик А. Інтерв'ю від 25.09.2013 / інтерв'юер Карапінка М. // АПЦ, спр. П-1-1-57.27.

³²³Косик А. Інтерв'ю від 25.09.2013,2.

³²⁴Там само,3.

³²⁵Там само,3.

[...] Прийшов Великий піст, він собі розпорядив: 1-ий тиждень, 2-ий тиждень, самі старі. Котрі хворі то на послідній тиждень, так по місці, фірою, або пішком. Другий, 3-ій, 4-ий – молодші, такі що вже повиходили заміж, літні. Шостий тиждень вся молодь, кавалери і дівки, то мусіли йти. Сьомий тиждень то вже хто хворий. То всі мали до сповіді іти. Всі на Великдень³²⁶.

У священника був дуже щільний графік праці, бо після того, як служив у Дроздовичах, відразу їхав служити людям у Братковичі. Як згадують парафіяни, священник пересувався між селами виключно на велосипеді, якого ставив під хатою і йшов на богослужіння чи науки³²⁷. Плебанії у Братковичах не було, тож деякі літургійні речі зберігались або в церкві, або в приватних домах³²⁸. Науки та богослужіння здійснювались не лише в храмі, священник проводив їх також і в приватних будинках парафіян³²⁹. Кожної неділі в Братковичах служив Утреню та Вечірню. Однак в часі перебування священника в цих селах, розпочався період стеження за ним. Місцеві органи КДБ почали розпитувати про нього в парафіян:

[...]“Чи ви не знаєте того чоловіка?” мама каже: “Ні”. “Як ви не знаєте, як Ви з ним говорили і він ровер у вас лишав?” А мама каже “Та попросив” – бо ми вже знали що переслідують священника. – попросив ровер лишити, і лишив ровер і десь пішов”. – “А де він пішов?” Мама каже: “Я незнаю, де він пішов”³³⁰.

Пані Анна пригадує, що її мама неодноразово казала отцю Роману: «[...]“Отче, та підпишіться вже на то православ’я, щоб Вас не мучили, не слідкували за Вами, Ви маєте діти малі”»³³¹, однак відповідь о. Романа Лиска була остаточна і дуже відважна, священник казав: «[...] В якому дусі вивчився, в такому дусі і вмирати буду, я віддамся Господу Богу, нехай діється Божа воля зі мною. Як буде так буде, але я на то не піду і на то не підпишуся»³³². Парафіяни пам’ятають, що на прохання о. Романа Лиска, було куплено парафіянами образ Матері Божої Неустанної Помочі. Тоді о. Роман звернувся до людей із закликом:

³²⁶Косик А. Інтерв’ю від 25.09.2013,3.

³²⁷Косик А. Інтерв’ю від 12.04.2008, 12.

³²⁸Косик А. Інтерв’ю від 25.09.2013, 2.

³²⁹Косик А. Інтерв’ю від 12.04.2008, 9.

³³⁰Там само, 12.

³³¹Косик А. Інтерв’ю від 25.09.2013, 1.

³³²Там само,2.

[...]“Знаєте, я знаю, що я напевно не буду у вас, бо я не перейду на православну віру, а мене може і заарештують, то ви хоч помолитесь до тої Матері Божої за мене, згадаєте і колись помолитесь за мене”³³³.

Щоразу то частіше «кагебісти» навідувались до місцевого храму у Братковичах, розпитуючи про о. Романа. Їх цікавила діяльність священника. Однак люди пригадують, що о. Роман не дуже ховався від місцевих спецслужб, він не боявся їх, він казав людям: «[...] я як пропаду, то я знаю за що я пропаду, я за Христову віру пропаду»³³⁴.

3.4. О. РОМАН ЛИСКО – ЖЕРТВА РАДЯНСЬКИХ КАРАЛЬНИХ ОРГАНІВ: АРЕШТ ТА СМЕРТЬ

Дружина Неоніла згадує, що у скрутні моменти чоловік їздив на пораду до о. Миколи Хмільовського, який в той час душпастирював у с. Мшана, що на Городоччині, і був на посаді капітулярного вікарія Львівської архієпархії³³⁵. Упродовж 1945-1948 років, о. Хмільовський підпільно очолював структури Львівської архієпархії³³⁶. На цей час о. Микола був авторитетним душпастирем, тому значна кількість духовенства зустрічалась з ним, щоб отримати пораду для служіння, яке відбувалось на тлі переслідування³³⁷. З того часу місцеві органи КДБ дуже добре продумували місце арешту Лиска та ретельно відстежували священника.

8 вересня 1949 року у присутності представників державної безпеки Львівської області: майора Божка, капітана Брюханова, і лейтенанта Котіна, а також при присутності свідків на основі ордеру № 33 від 07.09 1949 року³³⁸, священника Лиска було затримано на залізничній станції м. Городок³³⁹. При обшуку арештованого, слідчими було вилучено особисті речі Лиска, серед яких:

³³³Косик А. Інтерв'ю від 12.04.2008, 9.

³³⁴Косик А. Інтерв'ю від 25.09.2013, 3.

³³⁵Гаранджа В. *Отець Микола Хмільовський – душпастир «катакомбної» церкви: на основі матеріалів кримінальної справи* // Actastudiosa: Богословський науковий збірник 9 (2017) 89-90.

³³⁶Гуркіна С. *Греко-Католицьке духовенство Львівської архієпархії в умовах переслідування радянською владою (1944-1950)рр.*, 13.

³³⁷Гаранджа В. *Отець Микола Хмільовський – душпастир «катакомбної» церкви: на основі матеріалів кримінальної справи*, 91; Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 17.

³³⁸ Ордер №33 від 07.09.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк. 8.

³³⁹Словесний портрет від 08.09.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.7.

паспорт священника, військовий білет³⁴⁰, записка з віршами священника, а також 13 залізничних білетів³⁴¹. Йому інкримінувалися стаття 20-54-1“а”³⁴², згідно якої Лиско «[...] имел связь с подпольем ОУН и занимался антисоветской агитацией»³⁴³. Тому на основі «порушеної» статті, Міністерство Державної Безпеки СРСР (далі МДБ) видало постанову на арешт, в якій йшла мова про те, що Лиско був вороже налаштований супроти радянської армії, зберігав антирадянську літературу у храмі Гончарівки, і тому, не погодившись піти на православ'я, використовував церкву як інструмент антирадянської агітації³⁴⁴. Після затримання о. Романа, в будинку Лисків в Городку був проведений обшук. Зі спогадів дружини Неоніли Лиско довідуємось, що 8 вересня, в післяобідній час, біля 15:00 години, в будинок зайшло троє чоловіків і повідомили, що будуть проводити обшук. Мовчки приступили до обшуку і почали ретельно перевіряти літературу священника, яка лежала на полицях. Під час обшуку знайшли велику книгу, яка була обгорнута білим папером із зображенням української державної символіки, яку забрали з собою³⁴⁵. Обшук тривав понад дві години, і в цей час ніхто не мав права пересуватись по будинку. Сім'я не знала, що батька арештують, однак по завершенні обшуку старший між слідчими наказав Лиску проїхати з ними, сказавши фразу до Неоніли: «Жаль дітей», тоді дружина все зрозуміла: капітан знав, що вони вже його не випустять³⁴⁶.

Після арешту о. Романа, до будинку Лисків одразу приїхав «з'єдинений» священник, який формально прийняв православ'я, о. Андрій Дорош. Цікавим є той факт, що сім'ї добре товаришували, тому як згадує дружина о. Дороша Стефанія, її чоловік відразу подався з допомогою до їмості Неоніли:

³⁴⁰Пакет з особистими документами обвинуваченого і речові докази. від 08.09.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.106.

³⁴¹Протокол особистого обшуку. м. Городок, 8 вересня, 1949р. від 08.09.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.8.

³⁴²Стаття 54-1“а” - стаття, які передбачали кримінальну відповідальність за «зраду батьківщини» у чиненні громадянами супроти СРСР, а саме : шпигунство, перехід на сторону ворога, видача державної чи військової таємниці. *Статті 54-1 – 54-14 КК УРСР 1927 і 1934 pp.* // <http://museum.khpg.org> (12.10.2021).

³⁴³Постанова від 07.09.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.2.

³⁴⁴Постанова на арешт від 06.09.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.3.

³⁴⁵Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 20.

³⁴⁶Там само, 20.

[...] Приїхав, вона сиділа з діточками на підлозі, бо всі книжки були розкидані. То зараз ті кадебисти, а мій чоловік зайшов. Він прийшов, всі книжки були на підлозі розкидані, і вона з діточками ті книжки складала. Мій чоловік також тоді прилякнув і почав складати ті книжки³⁴⁷.

Молодший син о. Романа Любомир пригадує момент арешту батька, коли йому було лише 8 років, він в цей час бігав з хлопцями у футбол:

[...] Прийшли ми додому, десь то вже було. Я думаю, що це вже було перед вечором, може десь шоста година ввечері, або сьома. На дверях хати стояв солдат, і не пропускав нас до хати. Але поряд там стояли сусіди, яких затримали, як свідків і вони підтвердили, що ми в цій хаті живемо, і нас пропустили. Так, що ми побачили, що якраз в будинку, в цій кімнаті де ми зайшли, що крім батька і мами там були працівники НКВД і вони робили обшук, переглядали зокрема всі книжки, я навіть пам'ятаю, що мої підручники, ті що я в школі використовував, що мені цюця передала³⁴⁸.

Після обшуку о. Романа забрали, і Любомир вже більше не бачив батька, однак малому хлопцеві дуже добре закарбувались останні татові слова: «[...]“Слухайте маму...” поцілував нас і відійшов і більше не повернувся»³⁴⁹. Під час обшуку будинку арештованого Лиска, у м. Городку було знайдено довідки на ім'я «Лиско» за 1947-1948 роки, різноманітні листи і записки, блокнот із записами, фотокартки, книга «Твори митрополита А. Шептицького», Молитовник «Господи возвах к тебе», великопосні проповіді, акафіст до Матері Божої та різні брошури, образки Божої Матері Неустанної помочі, залізничні квитки³⁵⁰. В той час, коли двадцяти семилітня Неоніла залишилась із трьома дітьми, вже 17 вересня о 14:00, о. Романа Лиска годинами допитували та приписували йому вербування молоді в дивізію «Галичина», антирадянську пропаганду, зберігання у церкві в Белзці антирадянської націоналістичної літератури та зв'язку з оунівцями. Допит тривав до 15:20, однак на усі обвинувачення слідчого, Роман Лиско відповідав, що ніякого відношення до підпілля ОУН та вище згаданих обвинувачень немає³⁵¹. У ніч з 5 на 6 жовтня 1949 року, з 23:00 слідчі розпочали допитували о. Лиска детальніше про його зв'язок із ОУН, про те, кого він знав із

³⁴⁷ Дорош С. Інтерв'ю від 21.04.2002,2.

³⁴⁸ Лиско Л. Інтерв'ю від 25.11.2013,3.

³⁴⁹ Там само,3.

³⁵⁰ Протокол обшуку. (В квартирі) м. Городок від 08.09.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.9.

³⁵¹ Протокол допиту Лиска Романа Володимировича м. Львів від 17.09.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.16.

їхніх представників³⁵². Вибивали інформацію про зустрічі Лиска із представником центрального проводу ОУН Романом Шухевичом. Слідчим органам відомо, що він мав особисті відносини із вищезгаданими людьми. Допит тривав аж до 06:05, проте на всі обвинувачення Лиско говорив, що нікого із представників ОУН він не знає, а всі названі ними прізвища та імена йому не відомі³⁵³. 12 жовтня 1949 року о 23:00, слідчі провели останній допит о. Романа, під час якого він зізнався, що безпосередньо із керівниками ОУН причетності не мав і ніколи не був ініціатором зустрічей з оунівцями, однак у силу обставин змушений був таємно зустрічатись із членами ОУН, щоб не привертати до себе увагу місцевих радянських органів³⁵⁴. Отець Роман зізнався, що їхня сім'я мала безпосередній зв'язок із Олександрою Гуньовською, сестрою його дружини, яка в націоналістичному підпіллі займала посаду санітарки і аптекарки³⁵⁵. У період між 1945-1947 рр., Олександра переховувалась в домі Лисків і таємно зустрічалась в їхньому домі з «оунівцями», які були родом із Белзця³⁵⁶. Роман Лиско уточнює, що «[...] все розговори проходили очень тихо, поэтому я ничего не мог слышать, хотя почти все встречи проходили в моем присутствии»³⁵⁷. Після того слідчі заявили, що Лиско «упірно» намагається уникнути слідства, захищаючи себе і свою безпосередню причетність до підпілля ОУН, а саме до його керівника – Романа Шухевича. Проте о. Лиско відповідав, що із керівництвом ОУН ніколи не мав справ, і сказав все, що знав³⁵⁸. Допит завершився о 04:16. Це був останній допит Лиска. На той час, коли Лиско

³⁵²Протокол допиту обвинуваченого Лиска Романа Володимировича м. Львів від 5.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.21.

³⁵³Протокол допиту обвинуваченого Лиска Романа Володимировича м. Львів від 4.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.20.

³⁵⁴Протокол допиту обвинуваченого Лиска Романа Володимировича м. Львів від 4.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.23.

³⁵⁵Протокол допиту обвинуваченого Лиска Романа Володимировича м. Львів від 4.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.25.

³⁵⁶Протокол допиту обвинуваченого Лиска Романа Володимировича м. Львів від 4.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.24.

³⁵⁷Протокол допиту обвинуваченого Лиска Романа Володимировича м. Львів від 4.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.25.

³⁵⁸Протокол допиту обвинуваченого Лиска Романа Володимировича м. Львів від 4.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.29.

перебував у Внутрішній тюрмі Управління Міністерства Державної Безпеки (далі УМДБ) Львова, його сім'я переживала скрутні часи.

Сім'я Лисків не одразу довідались, де священник перебуває, однак дружина припускала, що усіх політичних в'язнів саджали в тюрму на Лонцького у Львові. Неоніла разом із мамою о. Романа поїхали до в'язниці, щоб довідатись, коли приймають передачі, і з'ясували, що «передачки» можна передавати лише два рази на місяць. При вході до тюрми висів алфавітний графік, згідно якого можна було відшукати прізвище ув'язненого, а вже після цього передати пакунок³⁵⁹. Перед кожною передачею дружина Лиска була змушена писати на спеціальному листку, що вона передає, наприклад одяг чи їжу, а чоловік потім відписував і дякував за все, писав, що здоровий і добре почувається. Однак у березні 1950 року, коли Неоніла йшла приносити чергову передачу, вона побачила щось незвичне на аркуші:

[...] І підпис був чужою рукою, і стиль. Він так не звертався до мене, як муж мій звертався все до мене. Подякував за передачу і щось там, не знаю, чи щось ще передати, чи не передати. Але я зразу, ми з мамою мужа тут же ж рішили, що то не є його почерк. Я дуже жаліла, що я власне не звернулася до цього, хто нам ту картку віддав, що то не є його почерк³⁶⁰.

І від того дня більше ніхто не приймав передачі і не відписував. Коли вже Неоніла прийшла наступного разу, черговий сказав, що його вже нема. Потім, за порадою жінок, чоловіки яких також сиділи в тюрмі, вона звернулася у Львівську обласну прокуратуру, що знаходилась біля Галицького ринку, і там їй відповіли: «[...] “Бить может он умер, бить может он в Кореэ”»³⁶¹, і більше нічого, ніхто не хотів навіть довідатись що і як. Після того Неонілі порадили написати листа до маршала Климента Ворошилова, який на той час був головою Верховної ради СРСР³⁶². Неоніла, порадившись із адвокатом, вирішила так і зробити, і в скорому часі отримала відповідь, що її чоловік Роман Лиско помер від паралічу³⁶³. Про

³⁵⁹Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 22.

³⁶⁰Там само, 23.

³⁶¹ Там само, 24.

³⁶²Кульчицький С. *Ворошилов Климент Єфремович* // <https://esu.com.ua> (15.10.2021).

³⁶³Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 25.

смерть Лиска ширились різні чутки, однак достовірної інформації довідатись було не можливо. У тюремному рапорті засвідчено, що смерть настала 14 жовтня о 10 годині 20 хвилин, тоді коли ув'язненого Лиска виводили на допит до слідчого Тесленка³⁶⁴ (Див. Додаток №12). У момент, коли тюремний наглядач Коток вів Лиска із камери на допит, арештованому раптово стало погано, і фізично рухатись він не міг. Котов одразу покликав на допомогу наглядача по зміні, однак вже було пізно. Лиско вже був без свідомості. В цей час старший по корпусу викликав тюремну лікарку, яка констатувала смерть³⁶⁵. Акт розтину трупа Лиска Романа постановляє, що він помер не насильницькою смертю, а від паралічу серцевого м'язу. При розтині трупа Лиска виявлено слабо виражений загальний артеріосклероз (Див. Додаток №13)³⁶⁶. Довідка, видана заступником голови Служби Безпеки України (далі СБУ) 2 лютого 1993 року, стверджує, що кримінальна справа отця Романа Лиска була припинена згідно смерті обвинуваченого та нестачі доказів. По даній справі, Роман Лиско вважається реабілітованим, а місце поховання Лиска є невідомим³⁶⁷. Згідно з документом про смерть, у тюрмі Лиско провів рівно місяць і 6 днів³⁶⁸.

3.5 Доля сім'ї о. Романа Лиска

Після смерті о. Романа сім'я Лисків переживала складні часи. Важливо, що сім'ю Лисків підтримувало священниче подружжя «возз'єднаного» священника о. Андрія Дороша і їмості Стефанії, які надавали фінансову і моральну підтримку³⁶⁹. Неоніла з дітьми часто приїжджали до них щонеділі на Літургію, яку служив о. Андрій, а старший син о. Лиска Олесь прислужував біля о. Андрія на Службі Божій³⁷⁰. Зі свідчень Неоніли, о. Андрій був перший, хто «[...] переступив мій

³⁶⁴Рапорт від 14.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.42.

³⁶⁵Акт від 14.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.43; Довідка від 14.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.44.

³⁶⁶Акт судово-медичного дослідження трупа від 14.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.43; Довідка від 14.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.47.

³⁶⁷Довідка від 26.02.1993 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.43; Довідка від 14.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.47.

³⁶⁸ Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 6.

³⁶⁹Там само, 26.

³⁷⁰Дорош С. Інтерв'ю від 21.04.2002, 4.

поріг у такому страшному горі»³⁷¹. Тож приклад сімей Лисків і Дорошів показує, що хоч священники обрали різні дороги, однак було місце для взаємодопомоги. Навіть після смерті обидвох священників сім'ї продовжували спілкування.

Любомир Лиско згадує, що в ці важкі часи сусіди і мешканці Городка співпереживали разом із ними, а також підтримували матеріально і морально³⁷². Завдяки людям сім'я подалу виходила із цієї важкої ситуації. Однак їмость, маючи лише 27 років, залишилась сама із трьома дітьми. Тому в 1950 році вступає на медичні курси і через два роки йде працювати у Городоцьку лікарню. Оскільки зарплатні медсестри було замало, щоб утримати трьох дітей, то Неоніла також працювала у музичній школі, де навчала дітей сольфеджію. Неоніла лишала дітей самих на цілу добу, раненько виїжджала, а приїжджала аж пізнім вечором. Молода мати прикладала великі зусилля, щоб гідно виховувати своїх дітей³⁷³. Своє життя Неоніла присвятила лише дітям і їх вихованню. Її особа є великим прикладом як дружини священника, яка зуміла стати зразком християнських чеснот, так і прикладом доброї матері³⁷⁴. Неоніла Лиско відійшла до вічності 7 листопада 2014 року, проживши своє життя, яке було сповнене випробувань, в надії, що її душа навіки поєднається разом із її улюбленим чоловіком³⁷⁵.

Під час свого навчання в школі, син Любомир не відчував жодного негативного ставлення. Директор Городоцької школи №3 Іван Сапеляк був добрим товаришем батька, тому він добре відносився до Любомира. На подальше виховання дітей о. Романа мав його старенький батько, о. Володимир, який вже на схилі літ повернувся із заслання з Мордовії. У 1957 році Любомир закінчив навчання у Городоцькій школі і вступив до Львівського торгово-економічного інституту. Після завершення інституту подається на посаду асистента у Львівський поліграфічний інститут ім. Івана Федорова, а згодом вступив на

³⁷¹Дорош С. Інтерв'ю від 21.04.2002, 1.

³⁷²Лиско Л. Інтерв'ю від 25.11.2013, 4.

³⁷³Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999, 27.

³⁷⁴Купчик Л. *Неоніла Лиско*, арк. 1.

³⁷⁵Купчик Л. *На світлий ювілей пішла до неба світла душа // Місіонар* 12 (262), 38.

аспірантські студії до Львівського Національного Університету ім. Івана Франка у Львові³⁷⁶. Однак навчання на аспірантурі не вдалось закінчити. Причиною того стало те, що радянські спецслужби виявили підпільну книгу Івана Дзюби, яку Любомир Лиско позичив знайомій студентці. Вона зацікавилась нею і хотіла прочитати. Згодом, як виявилось, що хтось побачив цю книгу у гуртожитку і видав цю всю ситуацію органам КДБ. Тому в наслідок цього, Любомира було виключено із навчання³⁷⁷. Подальша сорокалітня праця Любомира була у Львівському лісотехнічному інституті, де він активно займався науковою і педагогічною діяльністю, залишивши багато наукових праць і монографій³⁷⁸. 7 серпня 2020 року до небесної родини Лисків приєднався наймолодший син Любомир³⁷⁹.

Син Олесь (1940 р.н.) працював інженером-електриком, завершив Львівський політехнічний інститут, згодом одружився із Ніною Безвершук. 16 листопада 1995 року трагічно помер³⁸⁰.

Донька Дзвенислава (1945 р.н.) мала хорошу музичну освіту, тому була педагогом і вчила дітей грати на фортепіано. Одружилась із Ярославом Карп'яком, який був директором львівської музичної школи №8. Там подружжя разом працювало. Дзвенислава відійшла до вічності 20 липня 2017 року.

За свідченнями пані Лесі Крип'якевич, доля дітей Романа Лиска не була легкою. Після того як діти вирости і стали на дорогу самостійного життя, на них почали здійснювати тиск органи КДБ. Особливо тиск КДБ відчували сини Олесь і Любомир, яких часто викликали на допити³⁸¹. У родинному середовищі Лисків постать о. Романа була дуже шанована, і для них він вже був мучеником. Всі знали, що його мученицька смерть у тюрмі була живим свідченням Христової віри. Тому, коли в Україні йшла підготовка до візиту Папи Івана Павла II, родина

³⁷⁶ Лиско Л. Інтерв'ю від 25.11.2013, 5.; Купчик Л. *Горіння в громадському служінні Любомира Лиска* // <http://ukrpohliad.org> (15.10.2021).

³⁷⁷ Купчик Л. *Горіння в громадському служінні Любомира Лиска*.

³⁷⁸ Там само.

³⁷⁹ Купчик Л. *Роман Лиско. Блаженний слуга Бога та вірний син України*, 58.

³⁸⁰ Там само, 58.

³⁸¹ Крип'якевич Л. Інтерв'ю від 26.10.2021 / інтерв'юер Лучків М. // приватний архів автора.

вирішила зібрати докази, які б офіційно засвідчували мученицьку смерть молодого священика Романа Лиска. Термін на збір інформації був обмежений, Ватикан надав вказівку: «Скільки справ на беатифікацію кандидатів буде підготовлено, стільки комісія і розгляне і визначить»³⁸². Любомир Лиско разом із Лесею Крип'якевич, близькою родичкою родини Лисків, пишуть офіційно листа в управління СБУ Львівської області на отримання кримінальної справи о. Лиска і отримують позитивне рішення на перегляд³⁸³. Після праці з архівними матеріалами, родина передала пакет документів о. Лиска Михайлові Димидові, який в період 2001 року був координатором беатифікаційних процесів новомучеників УГКЦ³⁸⁴. За свідченням о. Димида, постуляційного б'юро з широкими компетенціями ще не існувало, тому списки кандидатів до беатифікації готував саме він, передавши їх патріарху Любомиру Гузару. Увесь процес затвердження кандидатів тривав шість місяців. Виникали певні труднощі із кандидатами, бо не кожному вдалось пройти трибунал³⁸⁵, бо не було доказів, що вони померли Христа ради, однак до справи о. Романа Лиска не мали жодних зауваг і вона була затвердженою³⁸⁶. 27 червня 2001 року, в часі Божественної Літургії у Львові, яку очолив Римський Архієрей Папа Іван-Павло II, було проголошено 28 новомучеників УГКЦ. Отець Роман Лиско був проголошений блаженним священномучеником УГКЦ разом з іншими, які віддали своє життя за віру в Христа³⁸⁷.

Отож варто зазначити, що час душпастирського служіння о. Романа Лиска розпочалось в період німецької окупації, коли духовенству було не просто звершувати своє служіння. Однак, як свідчили парафіяни сіл Колтів і Белзець, де Лиско служив, він був зразковим душпастирем, який багато свого часу приділяв

³⁸² Крип'якевич Л. Інтерв'ю від 26.10.2021.

³⁸³ Заява від 19.01.2001 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк. 117.; Крип'якевич Л. Інтерв'ю від 26.10.2021,1.

³⁸⁴ Димид М. Інтерв'ю від 23.10.2021 / інтерв'юер Лучків М. // приватний архів автора.

³⁸⁵ Беатифікаційний трибунал – група, яку іменує єпископ для збору письмових, усних свідчень про життя і смерть кандидати, а також інформацію про посмертні дива. Трибунал документує усі факти і також признає постулятора. // *Беатифікація нових покровителів Волині* <https://monitor-press.com/ua/>. (16.11.2021).

³⁸⁶ Димид М. Інтерв'ю від 23.10.2021.

³⁸⁷ Мельник І. *Папа Іван Павло II у Львові* // <https://zbruc.eu> (16.11.2021).

праці з молоддю, активно залучав парафіян до богослужбового літургійного життя в Церкві. Лиско своїм прикладом зумів показати людям живий приклад віри і молитви в умовах ліквідації УГКЦ. Як і інші священники, які служили в умовах радянського наступу на УГКЦ, Лиско був поставлений перед вибором: підтримати православ'я і возз'єднатись з РПЦ, або бути вірним своїй Церкві. Молодий священник став представником тієї частини духовенства, яка відмовлялась прийняти юрисдикцію РПЦ. Священник продовжував своє таємне служіння в селах Братковичах і Дроздовичах. Очевидним було те, що такий вибір священника не оминув увагу органів держбезпеки, тому він був арештований за звинувачення у співпраці із націоналістичним підпіллям. Фізичне і моральне насилля над священником у тюрмі привело до мученичої смерті молодого душпастиря.

ВИСНОВКИ

Як духовна інституція, УГКЦ впродовж століть здійснювала значний вплив на виховання та формування багатьох поколінь українського народу. Більшовикам такий курс діяльності УГКЦ був не вигідним. Тому із встановленням радянської влади на території Галичини в умовах Другої світової війни та перших повоєнних років, становище греко-католицького духовенства було вкрай не сприятливе. Під час першої більшовицької окупації 1939-1941 рр., священники і єпископи стали основними об'єктами стеження з боку радянської агентури, а семінарії та релігійні видавництва були ліквідовані та одержавлені. Митрополит Андрей Шептицький підтримував духовенство і народ на душі. Також він приготував наступника на митрополичу катедру. Ним став ректор ГКБА о. д-р Йосиф Сліпий, який отримав таємну хіротонію в каплиці резиденції митрополита. Щоб остаточно відсунути УГКЦ на маргінес суспільного життя, радянська влада почала застосовувати різноманітні форми атеїстичної пропаганди серед простого населення та репресивні заходи проти священників. Проте на перешкоді завершення задуманого органами держбезпеки СРСР, почалась німецько-радянська війна. У час німецької окупації, УГКЦ отримала можливість, бодай частково, повернутися до нормального церковного життя: відновили діяльність духовних закладів, видавництв, священники могли вільно працювати з віруючими. Однак вже влітку-восени 1944 року в Західній Україні встановлюється радянська влада. Органи держбезпеки СРСР почали готувати заходи по ліквідації УГКЦ, які розпочалися вже у квітні 1945 року. Стартом для репресій стала стаття Ярослава Галана «З хрестом чи ножем?», після якої відбулися арешти єпископату у Львові та Станіславові. Протягом наступних місяців були арештовані десятки активних священників, яких звинувачували у «зраді батьківщини» та «антирадянській пропаганді». Щоб надати ліквідації УГКЦ легітимного характеру, органи держбезпеки ініціювали створення т. зв. «Ініціативної групи» по возз'єднанню РПЦ з ГКЦ, яку очолив відомий львівський священник Гавриїл Костельник. Логічним завершенням діяльності цієї групи у співпраці з спецслужбами і РПЦ стало проведення Львівського

псевдособору 8-10 березня 1946 року, на якому було прийнято рішення розірвати сопричасний зв'язок з Апостольським престолом і возз'єднатися з РПЦ. Це неканонічне рішення не прийняли єпископат УГКЦ та «упірні» священники, які відтепер намагалися пристосовуватися до нових умов існування. Очевидно, що більшість з них були арештовані і засуджені на різні терміни покарання. Проте вже тоді священники почали працювати в умовах заборон та переслідування, формуючи структури Катакомбної Церкви.

Саме на цей важкий історичний період припало формування молодого Романа Лиска, що народився у священничій родині і зростав у її моральних та релігійних цінностях. Його виховання та молоді роки мали дуже великий вплив на його самосвідомість та розуміння важливості своєї віри. Ключовою особою у формуванні був його дідусь о. Михайло Цегельський, місцевий парох Камінки-Струмилової, та батько о. Володимир, який звершував своє служіння на уряді декана Золочівського, а також був парохом Городка і Сасова. Батько був освіченою людиною, закінчив вищі богословські студії в Інсбруку. Згодом за активну душпастирську працю батько був неодноразово переслідуваний і арештований радянською владою через те, що, як декан Золочівський, відкрито виступав проти переходу на православ'я. Отець Володимир Лиско належав до когорти «упірних» священників, які відмовилися від «возз'єднання» і пішли шляхом ісповідників віри.

Родинне середовище виховувало хлопця у патріотичному і духовному дусі. З юних літ Роман був учасником «Пласту» під прізвиськом «Синьоокий» та провідником гуртка «Сірих вовків». Будучи школярем, Роман не уявляв свого життя без молитви і Бога. Тому в 1932 році зробив перший крок до священства – вступ до ГКБА. Упродовж свого навчання Роман розвинув багато нових талантів: писав вірші, займався науковою працею, публікував свої літургійні статті та реферати у релігійно-суспільному часописі «Нива», присвячуючи свої публікації постаті Богородиці. Ректор ГКБА о. д-р Йосиф Сліпий, будучи дуже вимогливим до майбутніх душпастирів, за спогадами однокурсників о. Лиска, покладав на Романа великі надії. Під час навчання Роман допомагав батькові у парафіяльних

та церковних справах. У 1938 році з відзнакою завершив своє навчання у ГКБА і того ж року одружився з Неонілою Гуньовською, дочкою священика. На перешкоді свячень стала Друга світова війна та встановлення більшовицької влади в Галичині. У 1939-1941 роках Роман із дружиною працювали вчителями у селах Побіч та Колтів. Педагогічна праця Романа послужила йому у формуванні вміння знаходити спільну мову з дітьми і молоддю, яке він потім активно використовував у своїй душпастирській праці. Проте він не покинув думку про свячення і 28 серпня 1941 р. єпископ-помічник львівський Микита Будка уділив Роману священичі свячення. Цікаво, що першу посаду новоієрей отримав у Колтові, Золочівського району, де ще не так давно працював учителем. Головний акцент у своїй душпастирській праці о. Роман ставив на дітей та молодь, використовуючи свої педагогічні навички. Він також прагнув оживити літургійне та богослужбове життя парафії, тому при нагоді стали його музичні таланти. Цікаво, що у цей важкий воєнний час, молодий священник намагався донести вірним красу візантійського обряду та церковного співу. Священик засновував церковні братства та спільноти. На жаль, о. Роман був змушений покинути Колтів, оскільки тут у 1944 році проходила лінія фронту. Саме тоді місцева церква була зруйнована. Отець Лиско переїхав до с. Белзець (сьогодні Гончарівка), де вже в нових обставинах продовжив свою активну і жертвну душпастирську працю. Саме тут він надавав допомогу тим сім'ям, чії рідні знаходяться в УПА.

Отець Роман Лиско вперше отримав пропозицію перейти в РПЦ на «соборчику» духовенства в Золочеві 8 вересня 1945 року. Отець Костельник, який вів цей захід, вимагав від священиків приєднатися до «Ініціативної групи». Священик Лиско офіційно заявив, що відмовляється переходити на православ'я. Відтоді о. Роман потрапив під пильний нагляд місцевих органів держбезпеки. Свого рішення він не змінив і в наступних роках. Після Львівського псевдособору тиск на «упірних» священників ще більше посилювався. Отець Лиско не тільки особисто відмовився перейти у РПЦ, але й закликав простих парафіян не ходити у православні церкви. Така його позиція і активна напівлегальна

душпастирська праця спричинила те, що храм у Гончарівці був закритий, а о. Лиско із сім'єю був змушений покинути парафію.

У тих складних обставинах стеження та небезпеки арешту, о. Роман переїхав у Городок, де його батьки мали приватний будинок. Саме тут він продовжив свою вже підпільну священничу працю. Цікаво, що у цьому йому допомогли «возз'єднані» священники Городка – о. Епіфаній Роздольський та о. Онуфрій Малецький. Отець Роман Лиско з весни 1948 року виконує функції таємного душпастиря сіл Братковичі і Дроздовичі біля Городка. Вже перебуваючи у безвихідній ситуації, о. Лиско все-таки навідріз відмовився від переходу в православ'я. Дружина, троє малолітніх дітей, трагічна доля його батька, не стали для нього причиною зрадити Католицьку Церкву.

8 вересня 1949 року о. Лиска було заарештовано і поміщено у Внутрішню тюрму МДБ у Львові. Йому інкримінували співпрацю із націоналістичним підпіллям та його проводом. Фактично у кримінальній справі № 75141-ФП, заведеної на о. Лиска, знаходиться тільки 13 протоколів допиту та постанови. Він, не витримавши фізичного та морального тиску, помер від паралічу серця у тюрмі. Його родичі повідомлення про смерть сприйняли дуже підозріло, оскільки о. Роман був молодим і ніколи не скаржився на здоров'я. В родині Лисків, та їх колі близьких і знайомих, було завжди тверде переконання, що о. Роман помер як мученик за Христову віру. Тому, напередодні приїзду папи Івана Павла II в Україну, Любомир Лиско і Леся Крип'якевич займались збором інформації, після чого пакет документів був переданий о. Михайлу Димиду, координатору беатифікаційних процесів новомучеників УГКЦ. Справа була потверджена беатифікаційним трибуналом. 27 червня 2001 року, з нагоди приїзду Римського Архієрея Івана-Павла II, на урочистій Божественній Літургії, зважаючи на зразковий приклад відданого душпастиря своїй Церкві і мученицьку смерть, о. Романа Лиска було залічено до лику блаженних мучеників української землі та УГКЦ. Після ув'язнення о. Романа Лиска його дружина, якій було всього лиш 27 років разом із трьома дітьми переживали важкі часи. Першими, хто відізвався на допомогу був возз'єднаний священник Андрій

Дорош і його дружина. Вони допомагали Неонілі фінансово і морально. Щоб утримати дітей у важких матеріальних і психологічних обставинах, жінка зібралась із силами та пішла працювати медсестрою, а також викладати у музичній школі. Доля дітей Лисків склалась по різному. На Любомира і Олеся органи КДБ чинили тиск, тому їх викликали на «профілактичні бесіди». Наймолодшому сину Любомиру (1941-2020 рр.) не вдалось завершити свої вищі аспірантські студії у Львівському Національному Університеті ім. Івана Франка через знайдену у нього заборонену книгу І. Дзюби. Згодом влаштувався працювати у Львівський лісотехнічний інститут, де активно займався науковою і педагогічною діяльністю. Його рідний брат Олесь (1940-1995 р.р.) одружився і працював інженером-електриком. Донька Дзвенислава (1945-2017 р.р.) здобула музичну освіту, одружилась і працювала педагогом в музичній школі.

Узагальнюючи особливість служіння та діяльність о. Романа Лиска, потрібно сказати, що таких вірних служителів Церкви справді варто пам'ятати та багато чим їм завдячувати. Він показав, що для нього віра у власну Церкву стояла вище, аніж уклонитись радянській владі і мати добру посаду та парафію. Його історія – це історія вірності та незламності. Тиск радянської агентури на нього та його сім'ю не вплинув на вибір відмовитись від подальшого служіння в лоні «московської Церкви».

У сучасному поколінні такі історії не мають бути забуті, тому сьогодні постать блаженного священномученика Романа Лиска є живим свідченням віри, яка закликає усіх нас бути вірним до кінця своєму народові та Церкві. Дослідження долі та діяльності о. Романа Лиска, блаженного священномученика УГКЦ, дала можливість прослідкувати, яким чином греко-католицьке духовенство реагувало на ліквідаційні кроки радянської влади. Опинившись перед складним вибором – возз'єднатися з РПЦ чи відмовитися, кожен виходив з певних особистих обставин та переконань. Приклад о. Лиска – це зразок вірності своїй Церкві, який буде актуальний крізь століття. Модель його поведінки можна розглядати в розрізі родинного формування. Батько, впливовий священник, теж не зрадив присязі і був засуджений. Також для о. Лиска сім'я,

малолітні діти та поради парафіян не стали мотивом для пошуку легшого шляху. Характерно, що в умовах переслідувань, він продовжив душпастирську працю. Його вибір та ревність у вірі зробив з нього жертву переслідування з боку органів держбезпеки, тому він став одним із мучеників за віру УГКЦ.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Архівні матеріали

1. ГДА СБУ, ф.6: *Кримінальні справи на nereабілітованих осіб*, спр. П-344: «Дело по обвинению Лыска Владимира Васильевича» в 1-му томі, т.1, арк: 4-6; 56;70-71.
2. ГДА СБУ, ф.6: *Кримінальні справи на nereабілітованих осіб*, спр. 75141 ФП: «Дело по обвинению Лыска Романа Владимировича» в 1-му томі, т.1, арк:2-3;7-8;9-14;16;20-21;23-24;25-29;36-38;42-43;47;55;78;99;105-106.
3. ЦДІАЛ, ф. 201: *Митрополича греко-католицька консисторія м. Львів: Канцелярія. Анкетні дані священників на букву «Л». Лиско Володимир*, оп. 1в, спр. 14: «Анкета».
4. ЦДІАЛ, ф. 201: *Особова справа богослова Лиска Романа-Іларіона-Марії*, оп. 1в, спр. 14: «Свідоцтво вінчання», «Роман-Іларіон-Марія Лиско; просьба о св. Тайну Рукоположення До митрополичого Ординаріату у Львові», «Заява», «Свідоцтво зложеник іспитів», «Кваліфікаційні табеля», «Заява щодо християнського характеру супружньої спільноти», «Лиско Роман-Іларіон-Марія. Залучники до рукоположення», «Посвідка відбуття реколекцій», «До митрополичого ординаріату у Львові».
5. ЦДІАЛ, ф. 389: «*Звіт з діяльності гуртка “Сірих Вовків” в Камінці Стр. від початку аж до 1-го V. 1930*» оп. 1, спр. 42. «Звіт».
6. Приватний архів Лідії Купчик: «Свідоцтво уродин і хрещення (Testimonium Ortuset Baptismi)», «Шкільне свідоцтво (Zawiadomienie szkolne)», «Свідоцтво про навчання Романа Лиска у Львівській Богословській Академії (1932-1937)рр.», «Посвідка Канцелярії Митрополичої Консисторії у Львові, (пл. Св. Юра 5.)», «Сімейне фото о. Романа Лиска», «о. Роман Лиско з парафіяльною молоддю с. Белзець», «Свідоцтво про смерть».

Опубліковані архівні матеріали

7. Blazejowskyi D. *Historical Sematism of the Archeparchy of Lviv (1832-1944). Volume II. Clergy and Religious Congregations*. Kyiv 2004.
8. Blazejowskyi D. *Historical Sematism of the Archeparchy of Lviv (1832-1944). Volume I. Administration and Parishes*. Kyiv 2004.
9. Блажейовський Д. *Історичний Шематизм Львівської архієпархії (1832-1945) Том I. Адміністрація парохії*. Київ 2004.
10. *Впечатления участника Собора Епископов Православной Церкви в Москве 8 сентября 1943 г.* // Журнал Московской Патриархии, Москва 1943, 16.
11. Дацько І.- Горяча М.(ред.). *Сліпий Йосиф. Спомини*. Львів-Рим 2017.
12. *Діяння Собору Греко-Католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946*, Львів 1946.
13. Зінкевич О. – Лончина Р. *Мартирологія Українських Церков у чотирьох томах. – Т. 2. Українська католицька церква: Документи, матеріали, християнський самвидав України*. Торонто-Балтимор 1985.
14. *Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви* // <http://ugcc.ua> (13.09.2021).
15. *Кодекс Канонів Східних Церков*. Рим 1993.
16. Купчик Л. *Без зерна неправди. Спомини отця-декана Володимира Лиска*. Львів 1999.
17. *Львівський Церковний собор. Документи й матеріали (1946-1981)*. Видання Патріаршого Екзарха Всієї України Митрополита Київського і Галицького Філарета 1984.
18. *Львівські архієпархіяльні відомості Річник ЛІІ вересень-жовтень 1939 Ч. ІХ-Х . м. 0 ч. 1* // «До духовенства» [PDF]. Видання греко-католицької Митрополичої Консисторії. Львів 1939.
19. Молотовский А. Александр, *Епископ Молотовский — Воспоминания о в Бозе почившем Святейшем Патриархе Сергии* // Журнал Московской Патриархии, Москва 1944.

20. *Речь Святейшего Патриарха Сергия в Кафедральном Богоявленском соборе г. Москвы в день интронизации 12 сентября 1943 г. // Журнал Московской Патриархии.*
21. Росович В. *З хрестом чи ножем?* // <https://avr.org.ua> (10.02.2021).
22. Сергійчук В. *Ліквідація УГКЦ (1939-1946). Документи радянських органів державної безпеки Т.1-2.* Київ 2006.
23. Цегельський М. *Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову.* Ellicot City 1992.
24. *Шематизм духовенства Львівської архієпархії 1938.* [PDF]. Львів 1938.

Інтерв'ю

25. Купчик Л. *Хрест галицької їмості/ Життя Іванни Лиско – типова страдницька доля матері-українки кінця XIX-XX ст. ст.. / 1888–1965.* АПЦ, ф.1, оп.1, спр.58.
26. Купчик Л. *Неоніля Лиско* від 26.01.1993. // АПЦ, ф.1, оп.1, спр.58.
27. Лиско Н. Інтерв'ю від 05.03.1993 / інтерв'юер Купчик Л. // АПЦ, спр. П-1-1-156.
28. Дика І. Інтерв'ю від 04.08.1993 / інтерв'юер Смолюк С. // АПЦ, спр. Ф.1. 154-3.
29. Чайковський Р. Інтерв'ю від 08.02.1994 / інтерв'юер Габор В. // АПЦ, спр. П-1-1-454.
30. Купчик Л. Автоінтерв'ю від 19.02.1999 / інтерв'юер Купчик Л. // АПЦ, спр. П-1-1-56.
31. Дорош С. Інтерв'ю від 20.03.1999 / інтерв'юер Купчик Л. // АПЦ, спр. П-1-1-877.4.
32. Лиско Н. Інтерв'ю від 30.10.1999 / інтерв'юер Купчик Л. // АПЦ, спр. П-1-1-156.6.
33. Візниця Й. Інтерв'ю від 22.04.2001 / інтерв'юер Левандівський В. // АПЦ, спр. П-1-1-57.

34. Левандівська С. Інтерв'ю від 22.04.2001 / інтерв'юер Левандівський В. // АПЦ, спр. П-1-1-57.
35. Дзюба С. Інтерв'ю від 22.04.2001 / інтерв'юер Левандівський В. // АПЦ, спр. П-1-1-57-1
36. Бротковська Є. Інтерв'ю від 29.06.2004 / інтерв'юер Левандівський В. // АПЦ, спр. П-1-1-57.11.
37. Косик А. Інтерв'ю від 12.04.2008 / інтерв'юер Купчик Л. // АПЦ, спр. П-1-1-1662.3.
38. Косик А. Інтерв'ю від 25.09.2013 / інтерв'юер Карапінка М. // АПЦ, спр. П-1-1-57.27.
39. Лиско Л. Інтерв'ю від 25.11.2013 / інтерв'юер Карапінка М. // АПЦ, спр. П-1-1-57.25.
40. Андрущишин М. Інтерв'ю від 25.11.2013 / інтерв'юер Карапінка М. // АПЦ, спр. П-1-1-57.29.
41. Димид М. Інтерв'ю від 23.10.2021 / інтерв'юер Лучків М. // приватний архів автора.
42. Крип'якевич Л. Інтерв'ю від 26.10.2021 / інтерв'юер Лучків М. // приватний архів автора.

Періодичні видання

43. Бублик Т. *Становище Греко-Католицького Духовенства Львівської Архиепархії під час першої більшовицької окупації (1939-1941)* // *Ковчег* 8 (2018), 58-66.
44. Будз К. *Обрядова ідентичність підпільних греко-католиків (1946-1989рр.)* // *Магістеріум* 41 (2010), 33.
45. Будз К. *“Возз'єднання” чи “Невозз'єднання”: Греко-Католицьке Духовенство в умовах ліквідації Церкви (1945–1946)* // *Наукові записки НаУКМА*. Київ 2012, 28-29.
46. Вилійка Г. *Тематичний екскурсійний маршрут “Серце патріота”. Місто Городок, Львівська область* // *Історико-Культурні пам'ятки*

- Прикарпаття та Карпат – важливі об’єкти в розвитку туризму. Львів 2017, 71.*
47. Гаврилів І. *Більшовицький терор на західноукраїнських землях у 1939–1941 рр.* // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»* 612 (5 лютого 2021) 142.
48. Гавриш І. *Душпастирська діяльність греко-католицького духовенства Станіславівської єпархії у “Катакомбний період (1946-1989рр.)”* // *Науковий вісник ІФБУ «Добрий Пастир»* 7 (2015) 143.
49. Галицька В. *Молитва матері* // *Місіонар* 5 (267), 19.
50. Галицька В. *Світла пам’ять у темних мурах* // *Нація і держава* 9 (640) 5 (вересень 2016), 11.
51. Гамарник Н. *Науково-гуманітарний музейний проект «Родинна пам’ять про війну.» Підсумки 2019р.* // *Військово-історичний меридіан* 44 (2019), 170.
52. Гаранджа В. *Отець Микола Хмільовський – душпастир «катакомбної» церкви: на основі матеріалів кримінальної справи* // *Acta Studiosa: Богословський науковий збірник* 9 (2017) 89-90.
53. Горак Р. *Отець Малецький* // *Визвольний шлях. Суспільно-політичний науковий і літературний місячник* 12 (грудень 2000) 84-85.
54. Гуркіна С. “Возз’єднання по-сталінськи”: греко-католицьке духовенство перед викликом державного насилля // *Ковчег* 6 (2012), 391.
55. Гуркіна С. *Архимандрит Климентій Шептицький: маловивчені сторінки життя 1944–1947 рр.* // *Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей. Національна Академія Наук України* 14. Київ 2011, 207.
56. Гуркіна С. *Дві долі: греко-католицьке духовенство і радянська влада* // *Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник. Харків 2008, 274.*
57. Гуркіна С. *Образ сили духу: греко-католицьке духовенство Львівської архиєпархії після Другої світової війни і проблема персоніфікації релігійних переконань та ідентичності* // *Україна модерна. Львів 2007, 99-109.*

58. Димид М. *Бути вірним Богові і людям* // *Патріархат* 5 (2012), 13.
59. Довбня О. *Релігійний аспект політичних репресій проти населення Західної України (1939-1989) у сучасному вітчизняному історіографічному дискурсі* // *Історія релігій в Україні* 30 (2020) 19.
60. Концур-Карабінович Н. *Підготовка до ліквідації Греко-Католицької Церкви на теренах Станіславівської єпархії* // *Науковий вісник ІФБУ «Добрий Пастир»* 7 (2015) 143.
61. Концур-Карабінович Н. *Репресивні заходи радянської влади стосовно Української Греко-Католицької Церкви після смерті митрополита Андрея Шептицького* // *Науковий вісник Чернівецького університету* 1 (2016), 56.
62. Купчик Л. *100-річний ювілей блаженного священномученика Романа Лиска* // *Місіонар* 9 (259) 38.
63. Купчик Л. *Блаженний Отець Роман Лиско – Мученик* // *Поступ* 127 (18-19 серпня 2001) 2.
64. Купчик Л. *Дружина священника* // *Вірую* 19 (вересень 1994), 1.
65. Купчик Л. *Життя і смерть блаженного священномученика* // *Нація і держава* 10 (жовтень 2019) 11.
66. Купчик Л. *Львівський псевдособор 1946 року* // *Слово Просвіти* №14 (28 березня 2013) 7.
67. Купчик Л. *На світлий ювілей пішла до неба світла душа* // *Місіонар* 12 (262) 38.
68. Лагодич М. *Роль о. Г. Костельника у створенні “Ініціативної групи” по возз’єднанню Греко-Католицької Церкви з Православною та підготовці Львівського собору 1946р.* // *Гуманітарний вісник* 21 (2014) 62.
69. Лиско Р. *Слава Пресвятій Богородиці у наших богослужіннях* // *Нива* ч. 6 (1936) 202-259.
70. Лиско Р. *Слава Пресвятій Богородиці у наших богослужіннях* // *Нива* ч. 1 (1938) 6-13.

71. Маринович М. *Спогад про кривду 1946-го* // Вісник №55 (26 березня 2016) 5.
72. Маслій О. *Жіноче чернецтво Галичини в умовах ліквідації Української Греко-Католицької Церкви та сталінських репресій (друга половина 1940-х- початок 1950-х рр.) Наукові праці історичного факультету. Запорізького національного університету* 40 (2014) 175.
73. Пилипів І. *Церковно- релігійний чинник Національного державотворення ЗУНР // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* 18 (2009) 210.
74. Предка С. *Греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 20-30-х роках ХХ ст. // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Харків* 2018, 365.
75. Свіздинська О. *Блаженний священномученик Роман Лиско // Пластовий шлях* 1 (2019), 39.
76. Сениця П. *Світильник істини. Джерела по історії Української Католицької Богословської Академії у Львові 1928/29-1944 // Голоси преси про організацію студентів-богословів Богословської Академії. Торонто-Чикаго* 1976, 479.
77. Скакун Р. *«Сторож братові своєму»: Агентура органів безпеки СРСР у середовищі Греко-католицького духовенства в 1939-1941 роках // Ковчег* 8 (2018), 72-168.
78. Степанчук Ю. *Періодичні видання як джерело у дослідженні громадсько-політичного життя УСРР у 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. // Серія: Історія* 6 (2003), 278.
79. Турчак О. *Державна політика Другої речі Посполитої щодо національних менших у другій половині 20-х першій половині 30-х років ХХ ст. // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: збірник наукових праць* 845 (2016) 504.

Література

80. Баб'як А. *Нові українські мученики ХХ ст.* Рим 2002.
81. Баран В. – Даниленко В. *Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.)*. Київ 1999.
82. Білас І. *Репресивно-каральна система в Україні (1917–1953): суспільно-політичний та історико-правовий аналіз*, Київ 1994.
83. Білик З. – Дашкевич Я. *Катакомбна Церква (Двадцятиліттю виходу Української Греко-Католицької Церкви з підпілля присвячується)*, Львів 2009.
84. Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)*, Львів 2005.
85. Вонайлович В. – Кочан Н. *Релігійний чинник етнополітичних процесів у Галичині: повоєнна радянська доба і сучасність*. Київ 2018.
86. Вонайлович В. *Партійно-державна політика релігії та релігійних інституцій 1940-1960-х років: Політологічний дискурс*, Київ 2005.
87. Говера І. *Літургійне життя священників і вірних в Українській Греко-Католицькій Церкві: Українська Греко-Католицька Церква в період підпілля (1946-1989)*. Львів 2019.
88. Гриньох І. *Знищення Української Католицької Церкви російсько-більшовицьким режимом*. Мюнхен 1970.
89. Гуркіна С. *Греко-Католицьке духовенство Львівської архієпархії в умовах переслідування радянською владою (1944-1950) рр.:* Автореферат на дисертацію кандидата історичних наук. Львів 2012.
90. Дорошенко В. *Книжки на паливо// Західня Україна під большевиками*. Нью-Йорк 1958.
91. Кащак І. *Виховання Українського Греко-Католицького Священника (1882-1946)*, Львів 2007.
92. Квасецький А. *Ілюстрована хроніка битви під Бродами 13-23 липня 1944р.* Чернівці 2020.
93. Купчик Л. *Життєносні стовпи Церкви*. Жовква 2010.

94. Купчик Л. *Роман Лиско. Блаженний слуга Бога та вірний син України*. Львів 2009.
95. Купчик Л. *Третій удар (Доля галицьких отців-деканів)*. Львів 2001.
96. Лабінська К – Стиранець Н.- Фультмес Я. *Випробувані, як золото в горнилі. Книга третя*. Жовква 2016.
97. Лесів Я. *Мій хрест – в руках його нестиму*. Івано-Франківськ 2004.
98. Манько В. *Історія Католицької Церкви в Верховужі*. Львів 2021.
99. Нагаєвський І. *Українська Католицька Церква 1945-1970*. Нью-Йорк 1972.
100. Пащенко В. *Греко-католики в Україні (від 40-х років ХХ століття до наших днів)*. Полтава 2002.
101. Пекар А. *Ісповідники віри нашої сучасності*. Львів 2001.
102. Прах Б. *Духовенство Перемиської єпархії та апостольської адміністрації Лемківщини. Том:1 Біографічні нариси (1939-1989)*. Львів 2015.
103. Сич О. *Пласт: Нарис витоків історії і сьогодення*. Івано-Франківськ 1999.
104. Субтельний О. *Історія України*. Київ 1993.
105. Франко П. *Героїчна Церква*. Львів 2016.
106. Хома І. *Йосиф Сліпий Отець та ісповідник Української мученицької Церкви*. Рим 1992.
107. Яроцький П. *Історія релігії в 10-ти томах*. Київ 2001.

Відео

108. Документальний фільм : *Життєві історії: Блаженний священномученик о. Роман Лиско* // <https://kyrios.org.ua> (12.09.2021).
109. Програма «Наші Герої» про блаженного священномученика Романа Лиска / Медіа ресурс УГКЦ, 24 квітня 2013, <http://news.ugcc.ua> (29.03.2021).
110. Як у 1946 році у Львові ліквідували УГКЦ / Історична правда, 7 березня 2021, <https://espreso.tv> (12.11.2021).

Інтернет-джерела

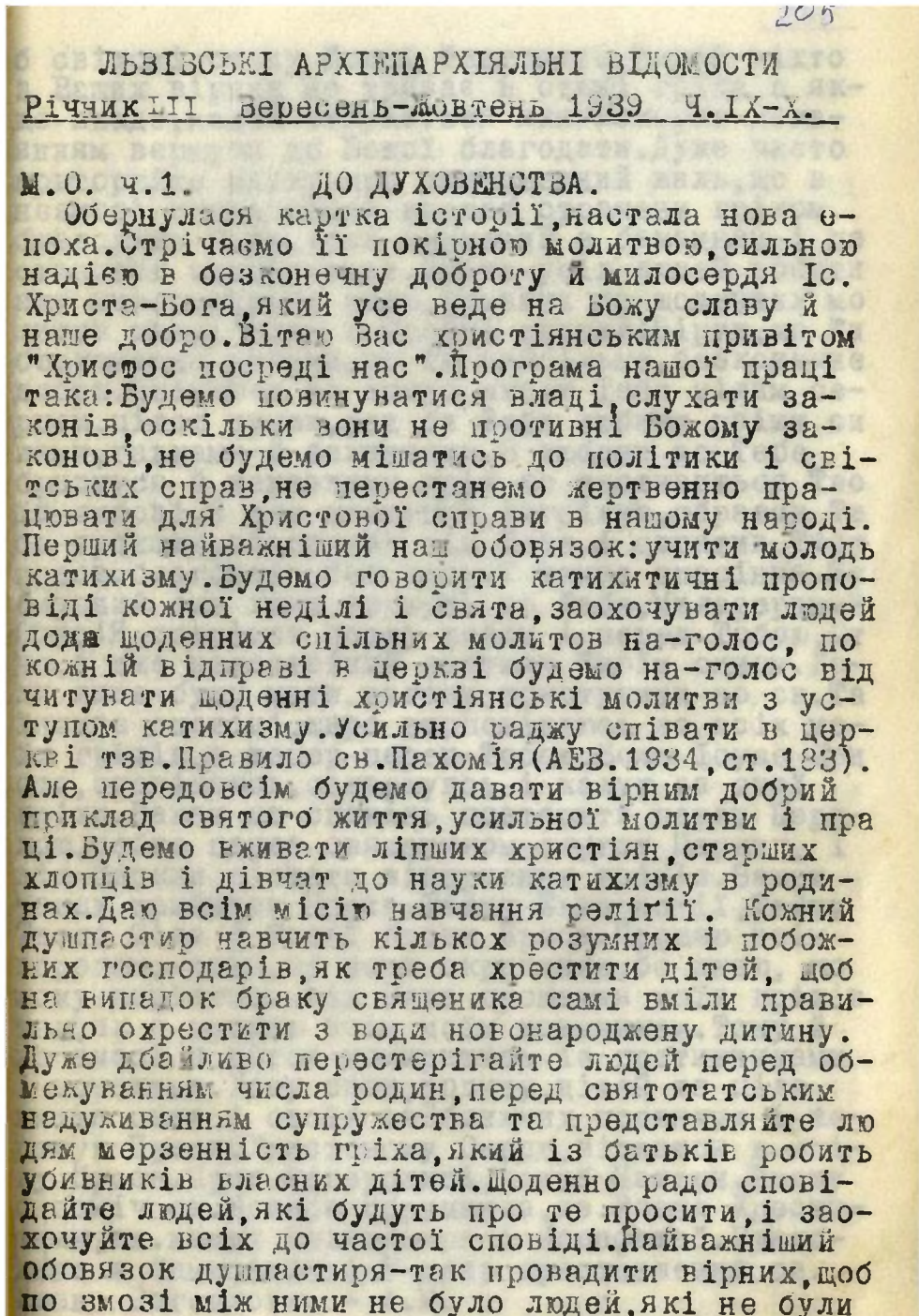
111. *Абсолют* // *Словник: портал української мови та культури*
<https://slovnyk.ua> (02.04.2021).
112. *Архів Української періодики онлайн* // <https://libraria.ua> (02.11.2021).
113. *Беатифікація нових покровителів Волині* // <https://monitorpress.com/ua/> (16.11.2021).
114. Білас І. *Трагедія Церкви* // *Патріархат Греко-Католицьке аналітичне видання* <http://www.patriyarkhat.org.ua> (10.02.2021).
115. Волошин Ю. *Гавриїл Костельник: Три листи до Московського патріарха* // *Чтиво електронна бібліотека* <https://chtyvo.org.ua> (05.03.2021).
116. Галів М. *40 років тому арештом наших владик на чолі з Митрополитом Йосифом червона Москва започаткувала ліквідацію Української Католицької Церкви* // *Патріархат Греко-Католицьке аналітичне видання* <http://www.patriyarkhat.org.ua> (27.02.2021).
117. Козловський Б. *Мандати священникам видавав полковник КДБ* // *Релігійно-Інформаційна служба України* <https://risu.ua> (27.02.2021).
118. *Конституція (Основний закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік* // <https://zakon.rada.gov.ua/>(24.02.2021).
119. Кульчицький С. *Ворошилов Климент Єфремович* // *Енциклопедія Сучасної України* <https://esu.com.ua> (15.10.2021).
120. Купчик Л. *Горіння в громадському служінні Любомира Лиска* // *Український погляд* <http://ukrpohliad.org> (15.10.2021).
121. Липовецький С. *НКДБ, УГКЦ та націоналістичне підпілля* // <https://incognita.day.kyiv.ua> (06.02.2021).
122. Матковський І. *Перед арештом. Фрагмент біографії Праведника Народів Світу бл. свцмч. Климентія Шептицького за 1946 рік* // *Фотографії старого Львова* [https://photo-lviv.in.ua /](https://photo-lviv.in.ua/) (12.02.2021).
123. Мельник І. *Папа Іван Павло II у Львові. 5 травня 2016* // *Збруч* <https://zbruc.eu> (16.11.2021).

124. Поліщук Н. *Хрестом і терором. До 70-річчя Львівського псевдособору: спроба переосмислення* // *Християнин і світ, Журнал для християн, фахівців своєї справи* <http://xic.com.ua/index.php> (27.02.2021).
125. Правдолюбов С. *Параклис Пресвятої Богородиці* // <https://lukblog.ru> (01.04.2021).
126. *Словник церковно-обрядової термінології* // *Словники й енциклопедії* <https://slovnyk.me> (25.10.2021).
127. *Статті 54-1 – 54-14 КК УРСР 1927 і 1934 рр.* // *Віртуальний музей: Дисидентський рух в Україні* <http://museum.khpg.org> (12.10.2021).
128. Турінська М. *Львівський псевдособор 1946 року* // *Науковий блог Національний університет «Острозька академія»* <https://naub.oa.edu.ua> (27.02.2021).
129. Фостик П. *14 жовтня – Блаженного священномученика Романа Лиска* // <https://www.cerkiew.net.pl> (02.11.2021).
130. Skrabe N. *Blaženi Roman Lisko* // <https://uskok-sosice.hr> (15.09.2021).

ДОДАТКИ

Додаток №1

Пастирський лист митр. Шептицького «До духовенства» 1939р.³⁸⁸.

³⁸⁸ Львівські архієпархіяльні відомості Річник III вересень-жовтень 1939 Ч. IX-X. м. 0 ч. 1 // «До духовенства» [PDF]. Видання греко-католицької Митрополичої Консистоїї. Львів 1939, 205.

б свідомі стану Божої благодати. Нехай ніхто з Ваших вірних не триває в стані гріха, а якщо впаде, нехай старається якнайскорше пока-
янням вернути до Божої благодати. Дуже часто посьторжте науку про совершенний жаль, що в незмозі сповідатися вертає страчену гріхом благодать Божу, коли злучений з бажанням і по становсю сповідатися. Вчіть усіх людей робити акт совершенного жалю, додаючи до щоденних молитов таке: "Боже в Тройці єдиний! Вірую, що Ти безконечно добрий, що Ти найбільше, безконечно добре. Оцінюючи те добро, люблю Тебе цілим серцем, цілою душею, рад би Тебе любити всіми силами, гадками й бажаннями. З любови до Тебе бриджуся й ненавижду гріх, що противиться Твоїй любові. Я зле поступив, согрішив, образив Тебе гріхами, відступив від Тебе і стратив Твою пресв. благодать, без котрої немає спасіння. Як блудний син хочу вернути до Тебе, Милосердний Отче! Я согрішив перед небом і перед Тобою, Отче, і вже недостойний знатися Твоїм сином. Коли лише буду мати нагоду приступити до св. Таїнства сповіді, широко висповідуюсь зо всіх моїх гріхів, а тепер перед Тобою, Боже Ісусе Христе, сповідаюсь, оскаржуюсь і жалую за свої гріхи. Бажаю цю сповідь повторити перед Церквою, себто перед священником-службою Церкви, і від Церкви дістати відпущення гріхів. Бажаю також прийняти Пресв. Тайну Евхаристії, Тайну Твого Тіла й Твої Крови Пресв. Прошаю всім ворогам, - всім, що мене скривдили, бо знаю, що можу надіятись від Бога прощення моїх гріхів так, як я прошаю всім моїм довжникам. Тому й по змозі я готов помиритись із противниками і ворогами. Хату свою, родину, дітей та ціле життя своє і своїх найближчих посвячую і жертвую Пресв. Христовому Серцю, віддаюся в опіку Пресв. Преч. Богородиці, нашої Матери. Прошу о поміч св. Іосифа Обручника, св. Іоана Хрестителя, св. наших Володимира і Іосафата". Благодать з Вами, Амінь! - В день преставлення св. Іоана Богослова. - А. М.

Додаток №2

Антирелігійна газета радянської влади: «Коммунист»³⁸⁹

Цена 500 руб.

КОММУНИСТ Экстренный бюллетень.

№ 1-В 33573 28-го Января 1924 года № 1-В

Пролетарии всех стран соединитесь!

МОСКВА, 22-1. (Радио). 21 января в состоянии здоровья Владимира Ильича Ленина внезапно произошло резкое ухудшение. В 5 1/2 час. дня дыхание стало прерывистым. Наступило безотчетное состояние. Пожилие обилие слезового. В 6 час. 30 мин. Владимир Ильич скончался при явлениях паралича дыхательного центра.

Дни траура в Москве.

МОСКВА, 23-1. (По телефону). Шагреневская кладбищенская Москва утром в смерти Т. Ленина, прибывшем в 12 часов дня 23 января.

Правительственное сообщение.

Учредительский Центральный Исполнительный Комитет и Совет Народных Комиссаров Украинской Советской Республики в связи с кончиной Владимира Ильича Ленина, продолжавший 21 января 1924 года в 8 час. 30 мин. кончить в Горьком при Московской от паралича дыхательного центра.

Дозвонки Московского комитета в день траурной утраты Владимира Владимировича Ульянова-Ленина.

В первом дозвонке г. Ленин, на горах, на кладбище по этому случаю были дозвонки в Горьком (Москва).

Ко всем парторганизациям и всем членам партии Украины.

Сегодня, в 1 час дня, получено сообщение о смерти Владимира Ильича ЛЕНИНА.

В Харькове.

Многочисленные демонстрации трудящихся Харькова в честь постановки досетки в Москве телеграфа и выражения траурного горя и скорбных пожеланий скорейшего выздоровления и выздоровления Владимира Ильича.

XI-ый Всероссийский Съезд Советов.

Тов. Клементь объявляет заседание открытым. Товарищи! прошу встать. Я должен сообщить вам следующее. Владимир Ильич Ленин в последние дни своей жизни находился в тяжелом состоянии.

Ленин умер, но Ленин с нами.

Умер Владимир Ильич. В городе являл в последние дни его жизни. Город еще жол своей любовью и любовью. А с рождением уже задымил фабрично-заводского района в траурной незабываемой печали.

Харьков. Телефонный Центральный Комитет. № 1, Р. П. (В) У, Пушкинская, 24.

Додаток №3

Свідоцтво про народження о. Романа Лиска³⁹⁰.

Республіка: Польща Respublica: Polonia		Архі-епархія: Leopoldis Archi-Dioecesis:	
Воевідство: Leopoldis Ducatus:	Число: Nr.	Деканат: Horodok Decanatus:	
Повіт: Horodok Districtus:		Парохія: Horodok Parochia:	

**СВІДОЦТВО УРОДИН І ХРЕЩЕННЯ
TESTIMONIUM ORTUS ET BAPTISMI**

Уряд парохіальний обр. гр.-кат. Церква Ecclesiae
Ex parte Officii parochialis r. gr.-cath.

заявляє, що в книгах метричних тої церкви том _____ стор. _____ знаходиться слідує:
notum testatumque fit, libris metricalibus hujus Ecclesiae tom _____ pag. _____ reperiri sequentia:

Рік, місяць і день уродин і хрещення і милопомазана Annus, mensis et dies nativitatıs, baptismi et confirm	Число дому Nr. domus	ІМЯ NOMEN	Вірповідання Religio	Пов Sexus	Доба Dies	Терит Territory	Родичі і звання Parentes et conditio	Родичі хрестні і звання Patrini et conditio
18. VII. 1914. Року Божого: Anno Domini: millesimo nonagesimo primo decimo quarto mense Augusto, die duodevigesimo		Roman- Florian- - Maria. (trinom.)	gr. catholicus	masculus	legitimi		Vladimirus Lysko, filius Basilii et Mariae n. Renkas Johanna J. Michailis Cehelskyj et Aminal n. Dzerevyc administrata parochiae Horodok	Romanus Cehelskyj Prof. Univ. Leopoldi Theophilus Ostařevskyj uxor Joseph adm. Zawady

Baptizavit et confirmavit sac. Michael Lehdekyj
Schanbelskyj et decanus Kaminskyj

(Matrimonium inii cum Monika Huniov'ska s. H. 038 in Maczowice

Це свідоцтво власною рукою підписую і печатію церковною ствержую
Quas testimoniales manu propria subscribo sigilloque Ecclesiae parochialis corrobore

Horodok дня 28. Februarii 1914 г.
A. D. 1914

o. Евгенъ Малець
парох

³⁹⁰ Свідоцтво уродин і хрещення (Testimonium Ortuset Baptismi) / Приватний архів Лідії Купчик.

Додаток №4

Свідоцтво успішності Романа Лиска під час навчання польської гімназії³⁹¹.

Rzeczpospolita Polska. Powiat szkolny Lwów

Szkoła Powszechna 4ro-klasowa z pl. 6^{tych} klas w Sławie

Rocznik czwarty Oddział 3 L. katal. klasowego 19

Zawiadomienie szkolne.

Roman Lysko, urodzony dnia 18 sierpnia 1914
w Lwówce Jag., w wojew. Lwowski, religii katolickiej
obrazdki greckiego, rozpoczynając naukę szkolną w roku szk. 1920/21,
uczęszcza do szkoły tutejszej od września 1920.

Rok szkolny 1923/24.	I półrocze:	II półrocze:
Zachowanie się:	<u>bardzo dobre</u>	<u>bardzo dobre</u>
Pilność:	<u>bardzo dobra</u>	<u>bardzo dobra</u>
w nauce religii:	<u>bardzo dobry</u>	<u>bardzo dobry</u>
w języku polskim:	<u>bardzo dobry</u>	<u>bardzo dobry</u>
w języku ruskim:	<u>bardzo dobry</u>	<u>bardzo dobry</u>
w języku		
w rachunkach z geometrią:	<u>bardzo dobry</u>	<u>bardzo dobry</u>
w przyrodzie:	<u>dobry</u>	<u>bardzo dobry</u>
w geografii:	<u>dobry</u>	<u>dobry</u>
w historii:	<u>dobry</u>	<u>bardzo dobry</u>
w rysunkach:	<u>dobry</u>	<u>dobry</u>
w robotach:	<u>dobry</u>	<u>dobry</u>
w śpiewie:	<u>bardzo dobry</u>	<u>bardzo dobry</u>
w grach i w gimnastyce:	<u>dobry</u>	<u>bardzo dobry</u>
Porządek zewnętrzny ćwiczeń piśmiennych:	<u>staramy</u>	<u>staramy</u>
Liczba opuszczonych i uspraw. dni szkolnych: (nieuspr.)	<u>10</u>	<u>12</u>
Podpis ojca, matki lub opiekuna:	<u>Stanisław Lysko</u>	<u>Stanisław Lysko</u>

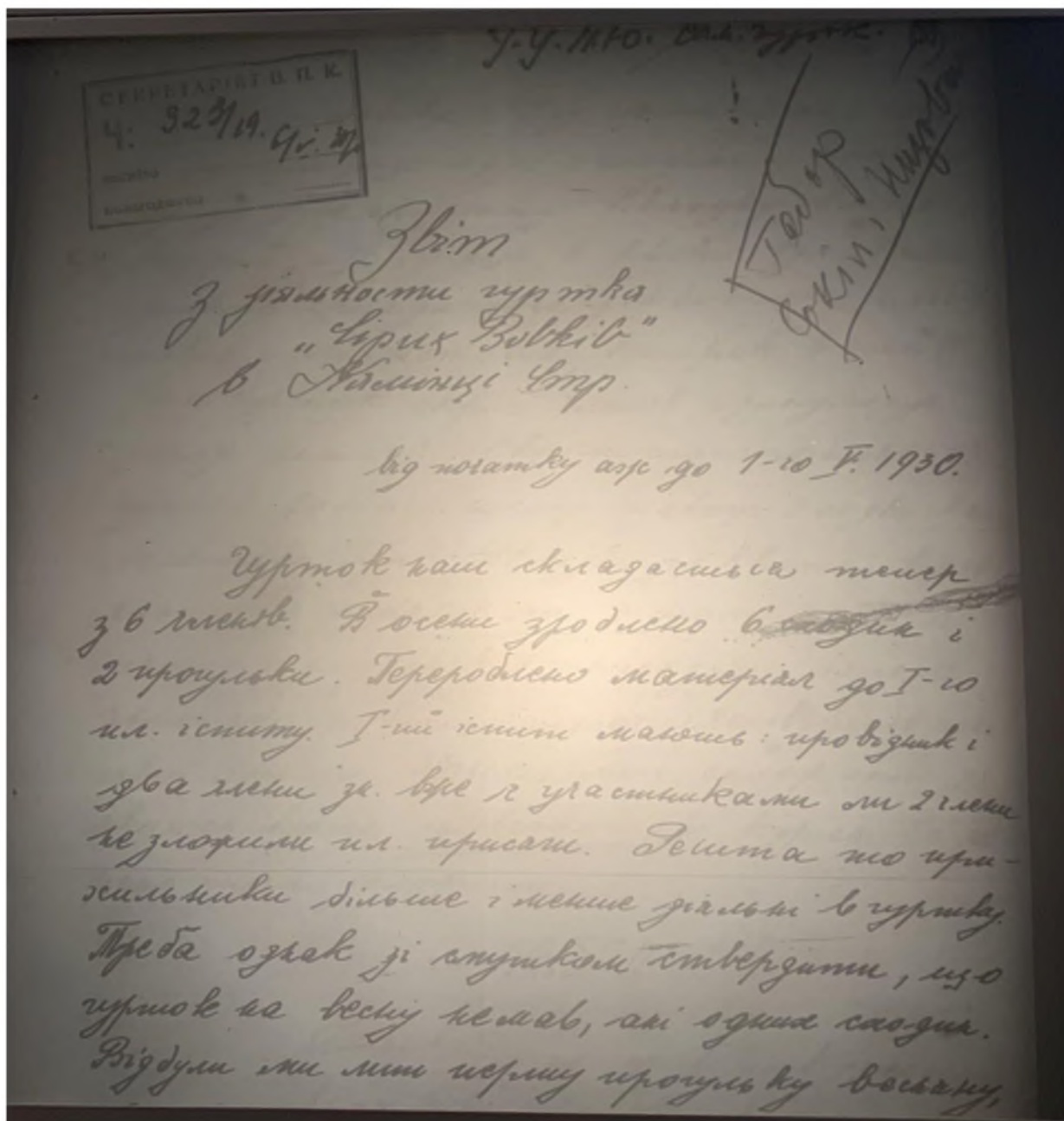
W Sławie dnia 31 stycznia 1924.

Dyrektor

³⁹¹ Шкільне свідоцтво (Zawiadomienie szkolne) / Приватний архів Лідії Купчик.

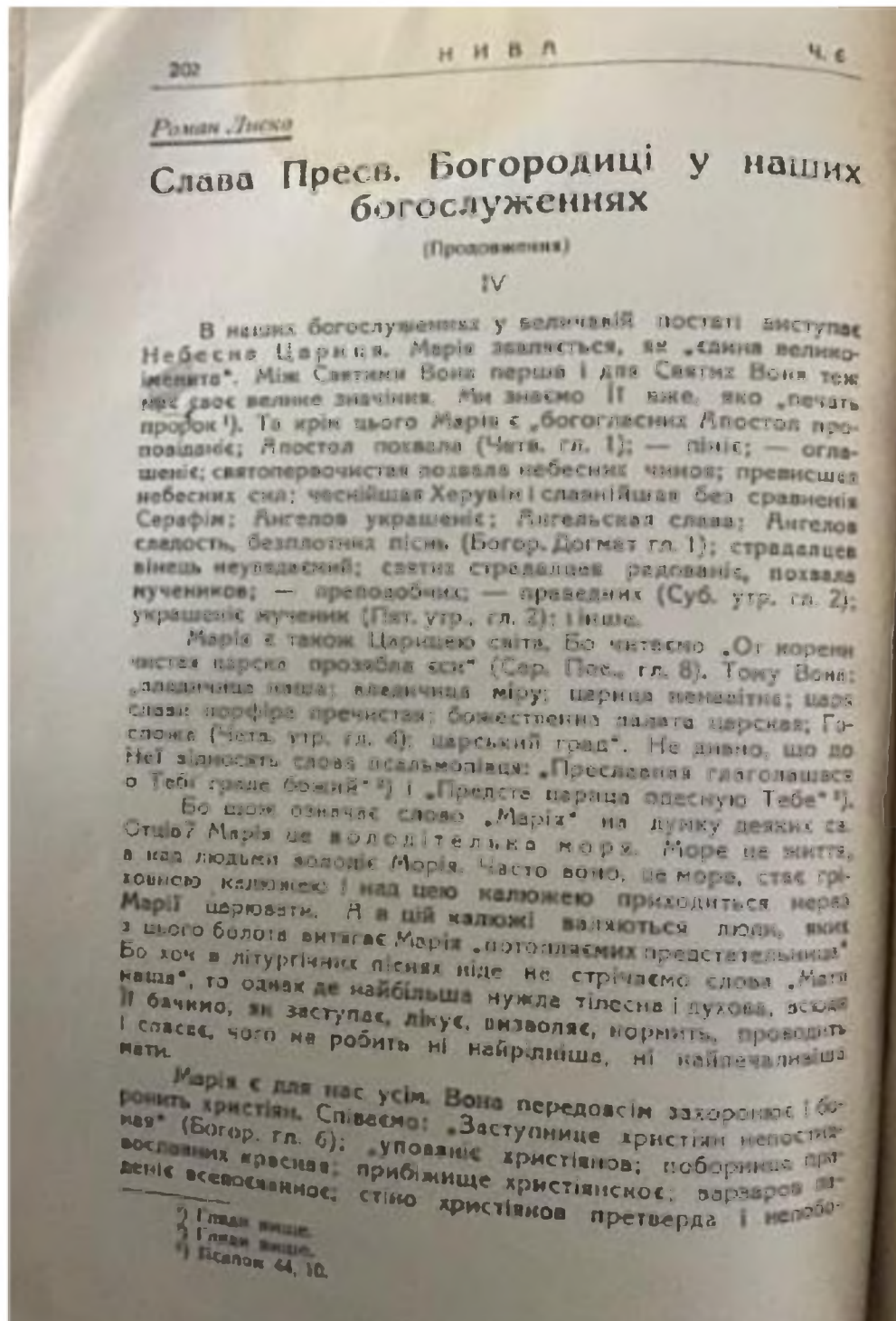
Додаток № 5

Звіт діяльності гуртка «Сірих Вовків» написаний Романом Лиском³⁹².

³⁹² ЦДАЛ, ф. 389, оп. 1, спр. 42, арк 66-67.

Додаток №6

Літургійна збірка статей Романа Лиска у часописі *Нива*³⁹³.³⁹³ Лиско Р. Слава Пресвятій Богородиці у наших богослужіннях // *Нива* ч. 6 (1936) 202.

Додаток №7

Свідоцтво зложених іспитів о. Романа Лиска³⁹⁴.

17

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА БОГОСЛОВСЬКА АКАДЕМІЯ У ЛЬВОВІ
GRAECO-CATHOLICA ACADEMIA THEOLOGICA LEOPOLI

№ 218 1939

СВІДОЦТВО ЗЛОЖЕНИХ ІСПИТІВ TESTIMONIUM EXAMINUM SUBITORUM

Деканат Богословського Виділу гр.-кат. Богословської Академії у Львові
Decanatus Facultatis Theologicae gr.-cath. Academiae Theologicae Leopoli

посвідчає отсим, що
notum testatumque facit *Роман Лиска*

абсолютом зложив
президиумський іспити з:

зложив
pericula examinum

Св. Письма S. Scriptura	дня die	з успіхом cum exitu	іспити з: subiisse ex:
Догматичної богословії Theologia dogmatica	8. 3. 1939	добрим	двештогорани б. вол.
Моральної богословії Theologia moralis	8. 2. 1939	добрим б. вол.	добрим
Церковного права Iure canonico	8. 5. 1939	добрим	відзначено
Пастирської богословії Theologia pastoralis	8. 2. 1939	добрим б. вол.	
Літургії Liturgica	8. 2. 1939		

Від Деканату Богословського Виділу гр.-кат. Богословської Академії
Decanatus Facultatis Theologicae gr.-cath. Academiae Theologicae

У Львові, дня *9. травня* 1939
Leopoli, die

[Signature]
Декан
Decanus

[Handwritten mark]

³⁹⁴ ЦДАЛ, ф. 201, оп.1В, спр.546, арк.17.

Додаток №8

Свідоцтво про вінчання Романа Лиска та Неоніли Гуньовської³⁹⁵.

8)

Репозитивна: *Пальце* Гр.-кат. Уряд парохіяльн. *Пальце* Деканат: *Полоніський*
 Епархія: *Львівська* Число: *483* Деканат: *Полоніський*
 Діоцезис: *Львівська* Парохія: *Махнівська*
 Повіт: *Зборів* Numerus: *483* Парохія: *Махнівська*

Свідоцтво вінчання Testimonium copulationis

Уряд парохіяльній обр. гр.-кат. в *Махнівцях*, материні церкви *св. Дмитра Чудотворця* в *Махнівцях*
 Ex parte officii parochialis r. gr.-cath. Ecclesie

заявляє, що в книгах метричних цієї церкви, том *II* стор. *18* знаходиться наступне:
 notum testatumque fit, in libris metricalibus hujus Ecclesie tomo pag. reperiri sequentia:

Рік Annus	Наречений — Sponsus				Наречена — Sponsa				Свідки — Testes	
Місяць Mensis	ІМЯ Nomen				ІМЯ Nomen				ІМЯ І СТАН Nomen et conditio	
День вінчання Dies copulationis	Число доню Nr. donda	Віреспізнання Religio	Вік Aetas	Місце, чи віра Coelebs aut vid.	Віреспізнання Religio	Вік Aetas	Місце чи віра Coelebs aut vid.			
Рік Божого Тисяч <i>дев'ятсоттридцятьовосьмого,</i> <i>дня 3 листопада /т. в 3. II 1938/</i> Anno Domini Millesimo	<i>М. 4</i>	<i>Українська-Католицька</i>	<i>24 літ (18 VIII 1914)</i>	<i>Вільний стан</i>	<i>Українська-Католицька</i>	<i>16 літ (16 V 1922)</i>	<i>Вільний стан</i>	<i>Вар. св. Микола Вилчар, парох в Рівкові, Вар. св. Володимир, парох в Рівкові, Вар. св. Микола Вилчар, парох в Рівкові</i>		
<p>Роман-Михайло - Марія Володимирівна д/д Чортківська абсалвент св. Богословської Академії урочений в с. Косівці Васильєвському замку в часі вч. пов. Зборів</p> <p>Неоніла Гуньовська, дочка с. Матфея і Євгенії з роду Гуньовських абсалвентка урочена в с. Махнівцях, пов. Зборів, заміжня в Махнівцях</p> <p>Ліца призначена від церкви свідцтва оповіді п. 1438 з дня 3. II по даній делегації пароха звичайн. Проф. О. Євген Дзюкович, Професор Львівської Богословської Академії. --</p>										

Це свідоцтво власною рукою підписую і печатю церковною стверджую
 Quas testimoniales manu propria subscribo sigilloque Ecclesie parochialis corrobora

Махнівці дня *7. листопада* Р. Б. *1938*
 die A. D.

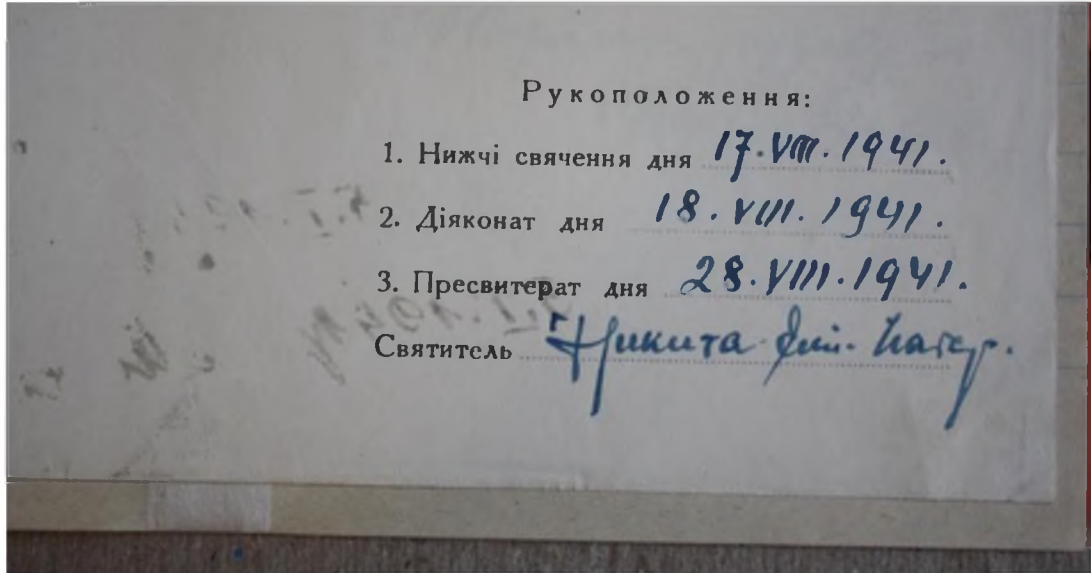
св. Матей Гуньовський
 парох --

³⁹⁵ ЦДАЛ, ф. 201, оп. 1в, спр. 42, арк 8.

Додаток №9

Документ, що посвідчує нижчі (піддияконські) та священничі свячення о. Романа Лиска³⁹⁶.

Додаток № 10

Посвідка про відбуття реколекцій перед священничими свяченнями о. Романа³⁹⁷.

Посвідка відбуття реколекцій

Оцим посвідчаю, що в днях від 22.VIII- 26.VIII р. відбули чотироденні закриті реколекції під моїм проводом у Духовній Семінарії отці діякони: Роман Мельник, Роман Дурбак, Лев Загульський, Ярослав Хома, Роман Лиско, Григорій Янчиновський і Михайло Грицишин.

Львів, 26. VIII. 1941.

Й. Де. Вохт.

³⁹⁶ ЦДІАЛ, ф. 201, оп. 1в, спр. 42, арк. 33.

³⁹⁷ ЦДІАЛ, ф. 201, оп. 1в, спр. 42, арк. 25

Додаток № 11

Посвідка про душпастирство о. Романа в с. Белзець (Гончарівка)³⁹⁸.

³⁹⁸ Посвідка Канцелярії Митрополичої Консисторії у Львові, (пл. Св. Юра 5.) / Приватний архів Лідії Купчик.

Додаток № 12

Тюремний рапорт про смерть о. Романа Лиска у внутрішній тюрмі Львова³⁹⁹.

НАЧАЛЬНИКУ УПРАВЛЕНИЯ МГБ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

ПОКЛОВНИКУ ТОВ. МАЙСТРУК

РАПОРТ

14 октября в 10 часов 30 минут при вывода на допрос к следователю тов. ТЕСЛЕНКО, умер заключенный ЛЫСКО Роман Владимирович 1914 года рождения.

Обстоятельства смерти следующие:

Дежурный Пом. Нач. Вт. Младший лейтенант ДЕРЯБЫН дал выводному надзирателю тало на вызов заключенного ЛЫСКО.

Надзиратель КОТОВ получив заключенного из камеры “48” и провел его метвро 15 от камеры, заметил, что заключенному стало плохо и он дальше может идти.

Надзиратель КОЗЛОВ попросил на помощь проходивших надзирателя МОЛЯРЧУК и старшего по корпусу ШВАЮК, которые попытались вести его под руки, но видя что у заключенного очень плохое состояние вернулись обратно и не дойдя до камеры на 3-м этаже 1-го корпуса заключенный ЛЫСКО опустился без сознания и умэр.

ПРИЛОЖЕНИЕ: Акт от 14 октября и справка врача т. ПАТРИНО. От 14/Х – 1949 года.

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА ВН. ТЮРМЫ УМГБ ЛО

Старший лейтенант. -

/МАЛИКОВ/

14 октября 1949 года.

³⁹⁹ Рапорт від 14.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.42.

Додаток № 13

Акт про смерть о. Романа Лиска⁴⁰⁰.

АКТ

14 октября 1949 г. 10ч.30м., гор. Львов

Мы нижеподписавшиеся: дежурный Пом.Нач.ВТ – мл. Лейтенант ДЕРЯБЫН, ст.по. корпусу ВТ – старшина ШВАЮК, надзиратели КОЗЛОВ и МОЛЯРЧУК, составили настоящий акт в том, что в 10 часов 20 минут по вызовному требованию следователя тов. ТЕСЛЕНКО и вызовному талону из камеры №48 был вызван заключенный ЛЫСКО Роман Владимирович, 1914 года рождения. После выхода из камеры заключенный почувствовал себя плохо и его пришлось взять надзирателю КОЗЛОВУ под руки. Пройдя метров 15 от камеры и опускаясь по лестнице с 3 этажа заключенный не мог продолжить движение. Находящиеся по близости старший по корпусу старшина ШВАЮК и надзиратель МОЛЯРЧУК поспешили на помощь. Видя, что заключенный дальше двигаться не может, ст.по корпусу предложил его вернуть в камеру.

Поднявшись при помощи двух надзирателей и ст. по корпусу на 3-й этаж заключенный ЛЫСКО совершенно опустился на пол в бесчувственном состоянии. После чего старшим по корпусу был назван вчар тюрьмы т. ПАТРИНА, которая констатировала смерть заключенного ЛЫСКО.

В чем и составили настоящий акт.

ДЕЖ.ПОМ.НАЧ. ВТ. УМГБ ЛО

Мл. Лейтенант

(ДЕРЯБЫН)

СТАРШИЙ ПО КОРПУСУ ВТ

Старшина

(ШВАЮК)

НАДЗИРАТЕЛИ ВТ УМГБ

(КОЗЛОВ)/(МОЛЯРЧУК)

⁴⁰⁰ Акт від 14.10.1949 // ГДА СБУ, ф.6, спр. 75141 ФП, т.1, арк.42.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Ілюстрація №1

Роман Лиско в дитинстві⁴⁰¹

Роман Лиско в дитинстві, 1917 р.

Роман Лиско в дитинстві, 1918 р.

*Роман –
школяр,
1923 р.*

*Роман Лиско
після матури,
1932 р.*

⁴⁰¹ Купчик Л. Роман Лиско Блаженний слуга Бог та вірний син України, 19.

Ілюстрація №2

О. Роман Лиско з сім'єю: дружина Неоніла, діти: Олесь, Любомир, Дзвенислава. Остання сімейна фотографія станом на 29.08.1949р.⁴⁰².

⁴⁰² Сімейне фото о. Романа Лиска / Приватний архів Лідії Купчик.

Ілюстрація №3

о. Роман Лиско з парафіяльною молоддю с. Белзець⁴⁰³.

⁴⁰³ о. Роман Лиско з парафіяльною молоддю с. Белзець / Приватний архів Лідії Купчик.

Ілюстрація №4

Фотографія з весілля Романа та Неоніли⁴⁰⁴.

Весільна знімка Романа Лиска й Нелі Гуньовської, 1938 р.

В першому ряді, зліва направо: (дещо зрізаний) Михась Лиско, панна Галій, Владзя Лиско, Леся Гуньовська, Віра Кармазин, невідома, Маркіян Лиско, невідома, Маруся Гуньовська;

В другому ряді: о. Володимир Лиско, Олена Гуньовська, о. Юліян Дзерович, Неля і Роман, Іванна Лиско, о. Матвій Гуньовськмй;

В третьому ряді: Люба Лиско, їмость з с. Коропця, Теофіля Осташевська, Марія Кармазин, священник із с. Коропця, о. Рицар з с. Рикова, о. Й. Осташевський, Ліля Мриц-Шав'як, о. В.Кармазин;

Зверху в четвертому ряді: Артемій Цегельський, Михась Цегельський, Роман Мриц і заслонений Владко Осташевський.

⁴⁰⁴ Купчик Л. Роман Лиско Блаженний слуга Бог та вірний син України, 26.; Фостик П. 14 жовтня – Блаженного священномученика Романа Лиска // <https://www.cerkiew.net.pl> (02.11.2021).

Ілюстрація №5

о. Роман Лиско з дітьми⁴⁰⁵.

Отець Роман із синами Олесем і Любчиком, 1942 р.

Отець Роман із синами Олесем і Любчиком, приблизно 1947 р.

Ілюстрація №6

Роман Лиско, як студент Львівської Греко-Католицької Богословської академії разом із батьком – о. Володимиром Лиском с. Сасів⁴⁰⁶.

⁴⁰⁵ Фостик П. 14 жовтня – Блаженного священномученика Романа Лиска.

⁴⁰⁶ Там само.

Ілюстрація №7

Свідоцтво про смерть⁴⁰⁷.

Українська Радянська Соціалістична Республіка

**СВІДОЦТВО ПРО СМЕРТЬ
СВИДЕТЕЛЬСТВО О СМЕРТИ**

ЯС № 823832

Гр. Роман
Гр. Владимирович
(прізвище — фамилия,
ім'я та по батькові — имя и отчество)

помер (ла) 24.11.1949
умер (ла) двадцять четвертого
(прописом та цифрами рік, місяць та число — прописью
двадцать четвертого ноября сорок
и цифрами год, месяц и число)

причина смерті сердечная недостаточность
причина смерти сердечная недостаточность

про що в книзі записів актів громадянського стану
о чем в книге записей актов гражданского состояния

про смерть за 19 49 р.
о смерти за 19 49 г.

місяця ноябрь числа зроблено 22
месяца ноябрь числа произведена

відповідний запис за № 6258
соответствующая запись за № 6258

Місце смерті: місто Львів село _____
Место смерти: город _____ селение _____

район _____ область _____
район _____ область _____

Місце реєстрації: Львівська
Место регистрации: Львовская
(назва та місце знаходження бюро ЗАГС —
наименование и местонахождение бюро ЗАГС)

Дата видачі 22.11.1949 19 49 р.
Дата выдачи _____ г.

М. П. Завідуючий бюро ЗАГС _____
Заведующий бюро ЗАГС _____

Украинский яз. Гознак. 1951.

⁴⁰⁷ Свідоцтво про смерть / Приватний архів Лідії Купчик.

Ілюстрація №8

Зображення блаженного священномученика Романа Лиска в розписах храму
Львівської Духовної Семінарії Святого Духа (УГКЦ)⁴⁰⁸.

⁴⁰⁸ Приватний архів автора.

Ілюстрація №9

Пам'ятна ікона о. Романа з нагоди прийнятих священничих свячень та служіння першої Божественної Літургії⁴⁰⁹.

„Господи, Господь наш,
яко чудная діла твоя по
всей земли.“

(Псалтир)

На спомин прийнятого
св. Священства в днях 18,
22 і 28 серпня і першої
св. Служби Божої, яку від-
правив в дні 7 вересня
1941 р.

о. РОМАН ЛИСКО

„О, Мати Божа, Мати єдина
До Тебе лине вся Україна
Тобі у жертву серця
складає
О кращу долю Тебе
благає“.

(Церковна пісня)

⁴⁰⁹ Купчик Л. Роман Лиско Блаженний слуга Бог та вірний син України, 28.